قديم لپيون ۽ نشانيون

Ancient Scripts and Signs

تحقيق

ڊاڪٽر منصور ٿلهو

Research By:

Dr Mansoor Thalho

قديم لپيون ۽ نشانيون

Ancient Scripts and Signs

تحقيق: ڊاڪٽر منصور ٿلهو

ناري پبليڪيشن

67

Detsign By:Mehran ALi

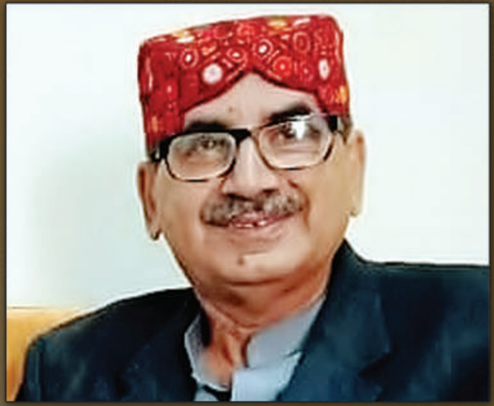

انسان ارتقا جا ڪيترائي نازڪ دور طئہ ڪندو پنهنجي شڪل ڪي ۽ ٻي اين ڪي تبديل ڪندو اڄ جي بني بشر جي صورت ۾ موجود آهي. انساني ارتقا سان گڏ ڪيترا جِيوَ پنهنجو وجود وڃائي ويٺا، جنهن جو سڀ کان وڏو سبب انهن جي اندر ان فهم جي ڪمي هئي، جيڪا انسان وقت سان گڏ حاصل ڪئي ۽ ان فهم رکڻ واري خاص صلاحيت سان انسان ڳالهائڻ سکي ورتو. جنهن جي شروعات اشارن جي زبان سان ٿي ۽ آهستي آهستي انسان آوازن جي استعمال سان شين کي نالا ڏيندي اها صلاحيت حاصل ڪئي. اڄ دنيا ۾ لڳ ڀڳ 7100 ٻوليون ڳالهايون وڃن ٿيون. ڳالهہ اتي بہ ختم نٿي ٿئي، انسان ارتقائي سلسلي جو سڀ کان وڏيڪ ڄاڻ حاصل ڪندڙ جِيوَ بڻجي ويو ۽ هن ڳالهائجندڙ ٻوليءَ کي محفوظ ڪرڻ لاءِ نشانيون بہ جوڙي ورتيون ۽ ايئن اڄ دنيا ۾ 4065 ٻولين جا اسڪرپٽ موجود آهن، جن مان ڪجهہ ٻولين کي تمام گهٽ لکيو وڃي ٿو، 917 ٻولين جو ڪوبہ اسڪرپٽ نہ آهي.

انسان ٻولي جوڙي انهن جا صورتي نشان ٺاهي پنهنجي پيغام کي ايندڙ وقتن جي انسانن لاءِ ڇڏيندو ويو. اڄ جي ترقي يافتہ ۽ ٽيڪنالاجيءَ جي عروج واري دور ۾ گذريل انسان جي تاريخ جا پيرا کنيا پيا وڃن. ان جي ڀيٽا ڪي گڏ ڪيو پيو وڃي ۽ سندن وچ ۾ هڪ جهڙائين ۽ فرق کي ڳولهيو پيو وڃي تہ جيئن گذريل تاريخي بنيادن تي مستقبل کي تعمير ڪري سگهجي. ڊاڪٽر منصور ٿلهو بہ انهن ٻيچين ماڻهن مان هڪ آهي، جيڪو پنهنجي شناخت کي حاصل ڪرڻ لاءِ پنهنجي ٻوليءَ جي لپيءَ لاءِ پنهنجي آڌار تي تحقيقي ڪم ڪري رهيو آهي، جنهن ٻين ڪيترن ڪتابن سان گڏ "قديم لپيون ۽ نشانيون" ڪتاب سنڌي ٻوليءَ جي ارتقائي سفر ۾ اسان کي ڏنو آهي. تحقيقي ڪم لاءِ وسيلا گهرجن، وقت گهرجي، پر هو پنهنجو پاڻ تي ياڙي اهو ڪم ڪري رهيو آهي ۽ موهن جي دڙي مان مليل ٺڪريءَ جي تختين تي لکيل ٻوليءَ جي نشانن جا پيرا بہ کڻي رهيو آهي تہ سنڌي ٻوليءَ جو ٻين عالمي ٻولين سان سنڌي ٻوليءَ جي آوازن ۽ صورتن جو لاڳاپو ۽ هڪ جهڙائي بہ ڳولهي رهيو آهي.

ان سڄي ڪم جو مقصد اهو آهي تہ جيئن ان ٻوليءَ جي تاريخ کي ڳولهي لهجي، جنهن جو ماضي تمام گهڻو شاندار هو ۽ سنڌو ماتريءَ جي ماڻهن جي تهذيب ڪيئن پنهنجا پر پکيڙي سڄي دنيا جي تهذيبن جي اوسر ۾ ڪيڏو نہ وڏو ڪردار ادا ڪيو. اميد ته ڪجي تہ ان سڄي ڪم ۾ مهين جي دڙي جي ٻوليءَ کي بہ ڊسائيفر ڪرڻ ۾ ڪا مدد ملندي.

زاهده ابڙو

قديم لپيون ۽ نشانيون
(Ancient Scripts and Signs)

(تحقيق)

ڊاڪٽر منصور ٿلهو
Research By:
Dr. Mansoor Thalho

ناري پبليڪيشن حيدرآباد
ناري ميڊيا سينٽر
443/3 صدر حيدرآباد

حق ۽ واسطا ليکڪ وٽ محفوظ

ناري پبليڪيشن جو ڪتاب نمبر 67 هون

ڪتاب جو نالو:	قديم لپيون ۽ نشانيون Ancient Scripts & Signs
موضوع:	تحقيق
ليکڪ:	ڊاڪٽر منصور ٿلهو
ڇاپو پهريون:	سيپٽمبر 2022ع
تعداد:	هڪ هزار
لي آئوٽ ۽ ڪمپوزنگ:	فيصل ميمڻ 03153199034
ٽائيٽل:	مهراڻ سهتو
ڇپائيندڙ:	نذير ناز
ڇپائيندڙ:	ناري پبليڪيشن/ناري ميڊيا سينٽر 443/3 صدر حيدرآباد سنڌ فون نمبر: 2721625 (022)

مُلهہ: 300/=

فهرست

1. اداري پاران	نذير ناز	4
2. پيش لفظ	منصور ٿلهو	6
3. مهاڳ	اياز پاڳت	17
4. باب پهريون ”الف“ = انگن/عددن/ ڳڻپ واريون نشانيون		27
5. باب پهريون ”ب“ = ايسٽرن بيٽ جون نشانيون ۽ سنڌو لکتون		33
6. باب ٻيو = ٽرونڪ نوٽس لکتون		36
7. باب ٽيون = پونڪ رسم الخط ۽ موهين جو دڙو جون نشانيون		47
8. باب چوٿون = اکر ۽ انگ_3		63
9. باب پنجون = ليڪ ڪارل فائولمن (Carl Faulmann) جو ڪتاب		80
10. باب ڇهون = مگڌا لپي جون نشانيون		92
11. باب ستون ”الف“ = انگريزي الفابيٽ ۽ آڳاٽيون نشانيون		96
12. باب ستون ”ب“ = ايٽروسڪين جا اکر ۽ انگ		103

اداري پاران

ناري پبليڪيشن پنهنجن ساٿين جي ساٿ سان هن آشياني کي مختلف رنگن جي ديپڪ سان سينگاريو آهي.

اڄ وري نئين چاهه سان ڊاڪٽر منصور ٿلهو جي قلم سان تخليق جو نئون رنگ کڻي اوهان آڏو حاضر ٿي آهيان.

”قديم لپيون ۽ نشانيون“

ساٿيو! هن دور ۾ اسين پنهنجن ذاتين خواهشن ۾ اهڙا ته مگن ۽ گم ٿي ويا آهيون جو پنهنجي نسل لاءِ ڪجهه به نٿا ڪريون، نڪي سوچيون، پر سنڌ جا ڪي اهڙا سچا تخليقار آهن، جيڪي موبائل جي دنيا کان نڪري، سنڌي ٻولي لاءِ سوچين ۽ لوچين پيا. اهڙن ماڻهن مان هڪ ڊاڪٽر منصور ٿلهو آهي، جيڪو آمريڪا جي رنگن ۾ پاڻ کي رنگيو ناهي، اُتي رهندي به سنڌ ۽ سنڌي ٻوليءَ جي بقا لاءِ ۽ نئين نسل جي ڄاڻ لاءِ لکندو، کوجنا ڪري ٿو، جيئن هن ڪتاب ۾ سنڌ جي قديم نشانين جا پيرا کنيا آهن.

ڏنو وڃي ته سنڌ جي قديم تهذيب جو ماڳ ”موهين جو دڙو“ ان مان لکتن واريون پٽيون ۽ مهرون مليون آهن. جيڪي اوائلي سنڌي ٻوليءَ جا آواز آهن. اڄ به ڪيترين لپين (رسم

الخطن) ۾ اهڙيون نشانيون مختلف آوازن سان ملن ٿيون. اهڙو ناياب ڄاڻ وارو ڪتاب پيش ڪندي، منهنجو ڳاٽ فخر سان اوچو ٿيو آهي. مان ڊاڪٽر منصور ٿلهو جي بي حد ٿورائتي آهيان، چاهه ۽ سِڪ سان ٻه اکر لکندي اها اُميد ڪيان ٿي ته ڊاڪٽر منصور ٿلهو جو ساٿ هلندو رهندو ۽ ناري پبليڪيشن توهان پڙهندرن جي لاءِ نوان ڪتاب ڇپرائيندي رهندي ۽ توهان سڀين پڙهندرن جي ساٿ جي طلبگار آهيان.

توهان جي پنهنجي

نذير ناز

پيش لفظ

آڳاٽين تهذيبن ۾ لکت جو رواج لوهه ۽ ٽامي جي دؤر کان ٻه اڳ جو ملي ٿو. سنڌو ماٿريءَ جي تهذيب ميسوپوٽيميا تهذيب ۽ مصري تهذيبن جون قديم ٻوليون ۽ انهن جي رسم الخطن وارين نشانين کي ڏسجي ٿو. ته منجهن تمام گهڻيون هڪجهڙايون ڏسڻ ۾ اچن ٿيون.

سنڌو ماٿري تهذيبن جي ماڳن ملندڙ لکتون هزارن جي تعداد ۾ آهن. ”هڙاپا“ ۽ ”موهين جو دڙو“ جي مُهرن ۽ ٽامي جي پليٽن تي اُڪريل لکتن بابت ڪيترن ئي پرڏيهي عالمن ۽ آرڪيالاجي ماهرن گهڻو ڪجهه لکيو آهي.

ليڪڪ جيمس نارمن (James Norman) جو ڪتاب “Ancestral voice decoding ancient languages” ڪتاب جي صفحي 208 تي سنڌو ماٿري جي مُهرن جي نشانين يا رسم الخط جي باري لکيو آهي ته:

> **”لکڻ جو چوٿون سرشتو جنهن سڄي دنيا جي عالمن کي حيران ڪيو آهي. اها هڪ لکت آهي. جيڪا هندستان هن وقت پاڪستان ۾ هڙاپا ۽ سنڌو درياءَ تي ”موهين جو دڙو“ جي شاندار دُٻن جي ٽرن مان اَڻ ڄاتل وڏي مقدار ۾ مُهرن ۽ ٽامي جي پليٽن تي ٿي. ڊيلٽا، هن صدي دوران دڙي جي کوٽائي هڪ وسيع پُراسرار تهذيب جي باقيات کي پڌرو ڪيو آهي. جيڪا اڳتي**

هلي ٻي صدي قبل مسيح تي سگهي ٿو ته هن تهذيب جا ميسو پوٽيميا جي ماڻهن سان ثقافتي يا واپاري لاڳاپا هُجن. چاڪاڻ جو ڪجهه عجيب مُهرون سُميري کوٽائي مان مليون آهن."

A fourth system of writing which has intrigued scholars throughout the world is a script found on a large number of seals and small copper plates uncovered in the impressive mound ruins at Harappa in the Punjab region of India, and at Mohen-jo-Daro in the Indus River delta. Excavation of the mounds during this century has uncovered the remains of an extensive, mysterious civilization that flourished as far back as the second millennium B.C. This civilization may have had cultural or trade ties with the people of Mesopotamia, for some of their curious seals have been found in Sumerian excavations.

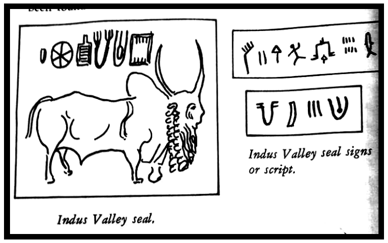

آڳاٽن انسانن جي لکت وارو پورهيو، جڏهن ٻولين جي رسم الخطن جو وجود ئي ڪو نه هيو، بغير آوازن واريون

نشانيون هيون. صدين ڪانپوءِ لساني ماهرن جي محنت سان نشانيون صوتيات جو ويس پائي ٻولين جي رسم الخطن جي سونهن بڻجي ويون. ڪن رسم الخطن ۾ ٻن نشانين جو هڪ آواز آهي، ته ڪن ٻولين ۾ ٽن، چئن، پنجن ۽ ڇهن کان مٿي مختلف شڪليون رکندڙ نشانين جو هڪڙو آواز آهي.

تمثيق رسم الخط ۾ آواز "d" (د) جون ٽي ( ) شڪليون آهن ۽ ساڳي ئي ٻوليءَ ۾ آواز "f" (ف) جون چار () شڪليون ڏيکاريون ويون آهن.

مٿيون چار شڪليون (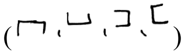) ڪيترين ئي ٻولين ۾ الڳ الڳ آواز آهن. جڏهن ته تمثيق ٻوليءَ ۾ هڪ شڪل " " رکندڙ نشانيءَ جا ٻه آواز "m" (م) ۽ "f" (ف) آهن.

اوپر فلسطين جون لکٽيون

جنهن ۾ ٻولي هوريانائيٽ ۾ آواز "k" ۽ ٻولي لڪيان ۾ آواز – k = ۽ آئبريين ۾ آواز =A= جون II نشانيون ڏنيون ويون آهن.

آواز - K = 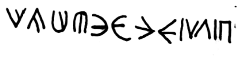

لڪيان ٻوليءَ ۾ آواز 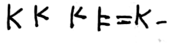

آئبريين ۾ آواز

آڳاٽيون نشانيون رسم الخطن جي آوازن ۾ انگن ۾ به استعمال ٿين ٿيون.

1. وينٽڪ (ايسٽ) ۾ آواز "U" - Λv
2. ايسٽ ريٽڪ (ماگري) ۾ آواز "U" = Λ
3. ويسٽ ريٽڪ ۾ آواز "U" = v
4. ڪميونڪ (سوندريو) ۾ آواز "U" = VΛ YX
5. ليپونٽڪ (لگائو) ۾ آواز "U" = v

نشاني "Λ" انگ اٺ جهڙي اهي. ٻولين ۾ مختلف آواز ر ڪندڙ نظر اچي ٿي. "g" S, U, A, bi, d, L, P– q– وغيره.

جڏهن ته انگريزيءَ جي ڪجھ لفظن ۾ آواز "A" جي جاءِ تي استعمال ڪئي ويندي آهي.

هُندا - HUNDΛ

سامسنگ - SΛMSUNG

قديم ٻولين ۾ ڪجھ نشانيون اهڙيون آهن، جن جي مٿان هيٺان وچ ۾ ٽبڪو (نشان) لڳائي آواز ٺاهيا ويا.

قديم نشانيون ٻولين ۾ شڪليون ۽ آواز بدلائيندڙيون رهيون آهن. جڏهن ته آڳاٽين نشانين مان ڪيتريون مشهور ٻوليون جُڙيون آهن. جيئن انگريزي ٻوليءَ جا آواز A کان Z تائين، هن الفابيٽ جا سمورا آواز اوائلي نشانين مان جوڙيا ويا آهن. اڄ جيڪي به سُڌريل ۽ شاهوڪار ٻوليون سڏجن ٿيون،

انهن سڀني جي لپين وارن آوازن جو بنياد اوائلي تهذيبن جون نشانيون آهن.

دنيا جا آرڪيالاجسٽ، لساني ماهر اڄ به قديم لکتن تي تحقيق ڪري رهيا آهن. قديم نشانين جي کوج ۾ لڳل آهن. ڇو ته زمين جي تهن ۾ اجا ڪي راز دفن ٿيل آهن.

اوائلي ٻولين جي رسم الخطن ۾ جديد دؤر جي ٻولين ۾ ٽبڪن وارا آواز ملن ٿا.

تمثي رسم الخط (لبيا – آفريڪا)

تمشيق ٻوليءَ

جي ٻن آوازن "S" = ⊙ = ⊡ ۽ "g" = ï = ! جي لکتن ۾ ٽبڪن واريون نشانيون آهن.

تمشيق رسم الخط

Name	Zeichen	Wert
Yeẕ		ẕ
Yer		r
Yes		s
Yeg	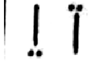	g
Yej		g
Yef		f

خاڪو (1)

تمثيق ٻوليءَ ۾ آشواز "s" (س) جون ٻہ لڪتون ڏيڪاريون ويون آهن. قديم براهمي ۽ سنڌي ٻولين ۾ آواز "ٿ" (th) ʘ = ʘ جون نشانيون تمثيق ٻوليءَ جي آواز سان ملندڙ آهن.

تمثيق ٻوليءَ ۾ آواز "R" (ر) جون ٻہ نشانيون O = □ ، جيڪي قديم سنڌي ٻوليءَ جي آواز ب = □ ۽ "O=va" نشانين سان ملندڙ آهن.

تمثيق ٻوليءَ جا آواز "R" ۽ "S" جون نشانيون سڳيون آهن، پر ٻن نشانين (O = □) جي اندر ٽٻڪو ʘ = ⊡ لڳائي آواز جوڙيا ويا آهن. جنهن ۾ ظاهر ٿئي ٿو تہ قديم دور ۾ ٽٻڪن واريون نشانيون لڳائي آواز جوڙيا ويندا هئا.

تمثيق رسم الخط

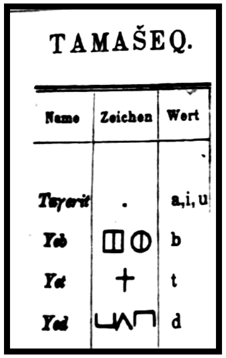

TAMAŠEQ.

Name	Zeichen	Wert
Təγerit	.	a, i, u
Yeb	◫ Φ	b
Yet	+	t
Yed	⊔Λ⊓	d

خاڪو (2)

تمثيق ٻوليءَ جو آواز "b" جون ٻہ نشانيون = ٻنهي نشانين جي اندر ننڍڙي عمودي لڪير لڳائي ويئي آهي. اها عمودي لڪير گول ۽ چوڪندي جي دائري اندر ۾ آهي. جڏهن عمودي = l، ڪيترين ٻولين ۾ اواز واري نشاني آهي. جنهن مان ظاهر ٿئي ٿي تہ تمثيق ٻوليءَ جو آواز ٻن نشانين مان جوڙيو ويو آهي.

تمثيق رسم الخط

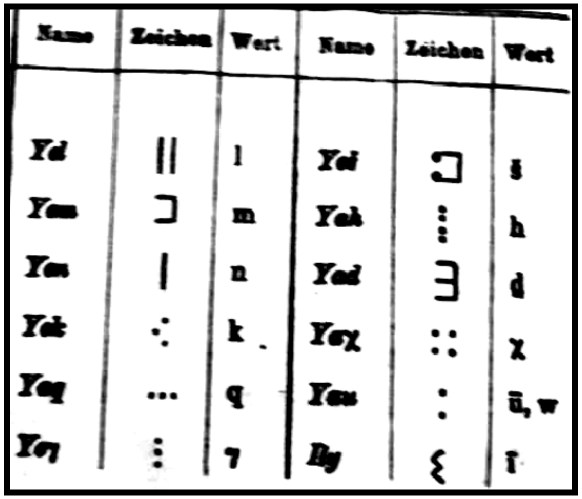

Name	Zeichen	Wert	Name	Zeichen	Wert
Yel	‖	l	Yeš	⊐	š
Yem	⊐	m	Yeh	⁞	h
Yen	|	n	Yed	∃	d
Yek	∴	k	Yeχ	::	χ
Yeq	...	q	Yew	:	ū, w
Yeγ	⁝	γ	Iy	ξ	ī

خاڪو (3)

تمثيق ٻوليءَ جو آواز "F" (ف) جون چار نشانيون "⊐⊏ ⊟" (خاڪو-1) ڏسو. ساڳئي ٻوليءَ ۾ مٿين نشانين جا الڳ آواز ملن ٿا.

خاڪو 2 آواز "d" = ⊓Λ⊔، خاڪو 3 آواز "m" ⊐

تمشيق ٻوليءَ ۾ آواز "d" ۽ آواز "F" جي نشاني ساڳي " ⊓ " موهين جو دڙو جي " ⊓ " نشاني سان ملندڙ آهي.

The symbol " ⊓ " which we find only in composition may will be this'wa' in composition.

سنڌي ۽ سرائيڪي زبانن جو پاڙ ۾ قديمي لساني، ثقافتي ڳانڍاپو آهي. سنڌي زبان جون ٻه سئو رسم الخط هيون، جيڪي سنڌ جي مختلف علائقن ۾ رائج هيون. اهڙو احوال ڪتابن ۾ ملي ٿو.

سرائيڪي زبان جي باري ۾ ٻڌايو وڃي ٿو ته ان جو ٻه مختلف رسم الخط هيون.

سنڌ ۽ ملتان رسم الخط جو هڪ نمونو هيٺ ڏجي ٿو.

جنهن ۾ ٻنهي رسم الخطن جي آوازن واريون ڪيتريون لکٽيون پاڻ ۾ ملندڙ ڏيکاريون ويون آهن.

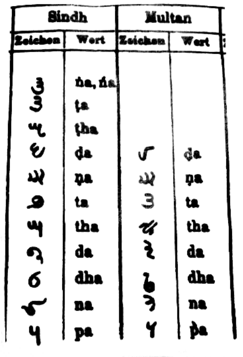

Sindh		Multan	
Zeichen	Wert	Zeichen	Wert
	ṅa, ña		
	ṭa		
	ṭha		
	ḍa		ḍa
	ṇa		ṇa
	ta		ta
	tha		tha
	da		da
	dha		dha
	na		na
	pa		pa

سنڌي آواز "ta" (3) ۽ ملتان رسم الخط جو آواز (3) "ta" ٻئي لکتون ساڳيون آهن ۽ انگريزي انگ (Three) سان مشابهت رکندڙ نظر اچن ٿيون.

آواز "Pa" (پ) جي لکت "Ч" سنڌي انگ ڇهه جهڙي آهي. آواز "dha" (ڌ) جي لکت انگريزي انگ "Six" ڇهه جهڙي نظر اچي ٿي.

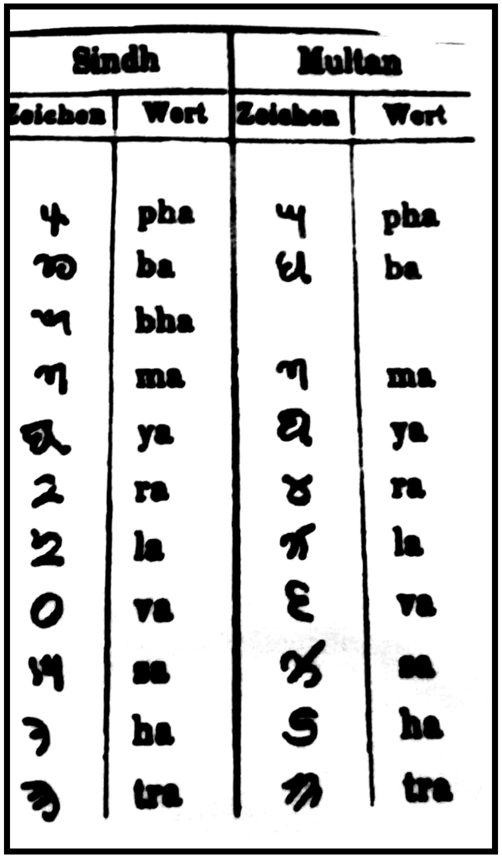

Sindh		Multan	
Zeichen	Wert	Zeichen	Wert
	pha		pha
	ba		ba
	bha		
	ma		ma
	ya		ya
	ra		ra
	la		la
	va		va
	sa		sa
	ha		ha
	tra		tra

سنڌي ٻوليءَ جا آواز ”رَ“ (Ra) ”La“ (ل) ۽ ”va“ (وَ) جون لکتون انگ/عدد ٻہَ ۽ ٻڙي سان ملندڙ آهن.

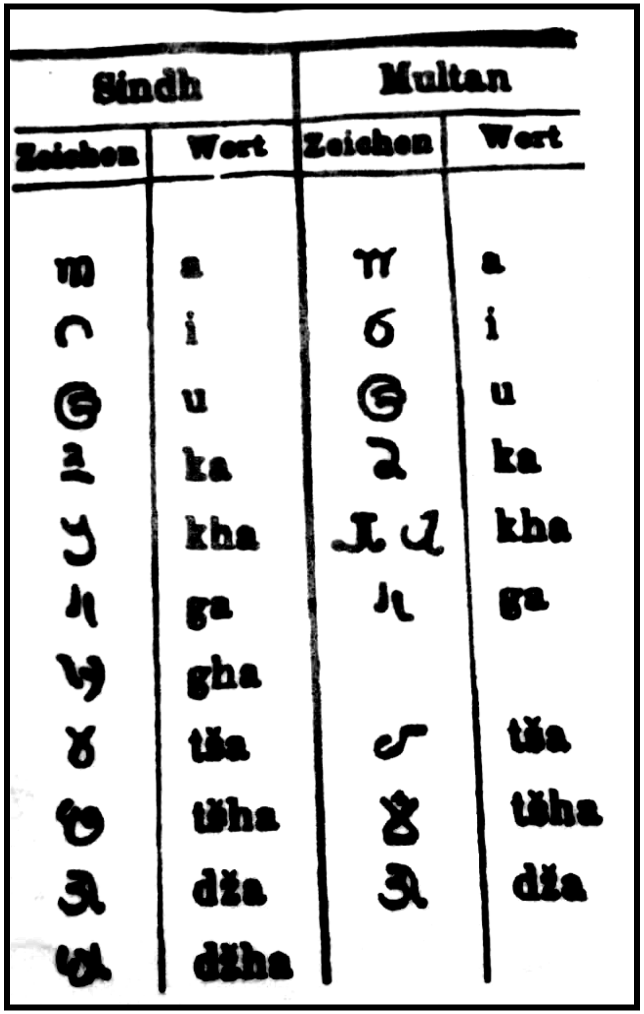

سنڌ ۽ ملتاني رسم الخط جون نشانين اُن قدر/آواز جيڪي پاڻ ۾ لساني رشتو ظاهر ڪري رهيا آهن. ٻنهي ٻولين

جون ڪيتريون ئي نشانيون، اوائلي ٻولين جي لپين ۾ پڻ نظر اچن ٿيون، جنهن مان اها سڌ پوي ٿي تہ ٻولين جا پاڻ صوتياتي ۽ لکتن جي حوالي سان قديم رشتا آهن.

هن پورهئي ۾ مانوارن استادن، دوستن ۽ سڄڻن جن ساٿ ڏنو، سائين فتح محمد ٽيبو ”شهزاد“، سائين ڊاڪٽر محمد علي مانجهي صاحب، سائين ڊاڪٽر شير مهراڻي، سائين اياز پاڳت صاحب، محترم زاهده ابڙو صاحبہ ڪتاب جو بيڪ ٽائيٽل لکڻ جي لاءِ سهڪار ڪيو. ان جو پڻ ٿورائتو آهيان. انهن کان علاوه سائين محمد خان جروار صاحب، سائين ڊاڪٽر دليپ سريچا، زاهد حسين ابڙو صاحب، سائين لطيف لغاري، سائين پروفيسر عنايت خاصخيلي، سائين جبار ”تاثير“ سومرو، پروفيسر طاهر مسعود مهر، سائين محمد حسين ٽالپر ”دلشاد“، ڊاڪٽر مُبشر ڪولاچي ان جا وڏا قرب جنهن سان بحث مباحثو ٿيندو رهيو، پيارو دوست مکيش بارٽاٽي، محترم فاروق جعفراڻي صاحب پنهنجن هنن منڙن يائرن جو پڻ تہ دل سان شڪر گذار آهيان. ڊاڪٽر منير احمد ٿلهو، آفتاب احمد ٿلهو، ڊاڪٽر بخشل ٿلهو، سجاد احمد ٿلهو ۽ صغير حسين ٿلهو عرف ”نويد“، نجيب ٿلهو، واجد علي ٿلهو، ماجد علي ٿلهو، امتياز عزيز قاضي، محترم سائين محمد علي پنهور صاحب ۽ سمبارا سٽ جي دوستن جو خاص ڪري ساجد سنڌي، فيصل ميمڻ، مهراڻ سهتو ۽ ٻين دوستن جو پڻ نهايت ٿورائتو آهيان.

ڊاڪٽر منصور ٿلهو

مُهاڳ

مان سنڌ جي تاريخ جي سلسلي ۾ پهريون ڪتاب ”تخليق ڪائنا ڪان نوح عليہ السلام تائين“ ... جي صفحي 394 ڪانپوءِ لسانيت جي عالمن ۽ ماهرن جي تحقيق کي مدنظر رکي ٻولين جو چارٽ ٺاهيو هو، جنهن ۾ اها راءِ رکي هئي ته دنيا جي مختلف ٻولين جو اصل ۾ بڻ بڻياد قديم تهذيبون آهن ۽ قديم سنڌي ٻولي آهي، جنهن ۾ ڪجهه ٻولين جو ذڪر ڪيو هيم ۽ ڪجهه جي صحي ڄاڻ نه هئي، جنهن ڪري رهجي ويون.

مان جڏهن منصور ٿلهو جي تحقيق کي ڏٺو ته، اهو احساس ٿيو ته مان سنڌي ٻوليءَ جي اصل اهميت، قدامت ۽ ان جي ڦهلاءُ کان اڻ ڄاڻ آهيان.

منصور ٿلهو صاحب سان جيئن ويجهڙائپ ٿي، زباني ۽ ڪتابي طور منهنجي معلومات ۾ وڏو اضافو ٿيو، جنهن انداز ۽ نموني جستجو، محنت ۽ لڳاءُ سان هو، ڪم ڪري رهيو آهي. شايد پيدا ئي انهيءَ ڪري ٿيو هيو، سندس ڪم نهايت جاندار، ثبوت ۽ دليلن سان ڪيل آهي.

دنيا ۾ جيڪي ٻوليون ڳالهايون يا لکيون وڃن ٿيون، اهي سڀ هڪ ارتقائي مرحلن مان وقت پٽاندر جڙيون آهن. اهو برابر آهي ته، الله تعاليٰ سورت بقره جي آيت-31 جي مطابق ”۽ (الله تعاليٰ) سيکاريائين آدم کي سڀئي نالا ۽ پوءِ ان کي سامهون آندائين ملائڪن جي پوءِ (کين) چيائين، ٻڌايو! مون کي ٻڌايو نالا هنن جا جيڪڏهن اوهان سچا آهيو.

هت نالا سيکارڻ جو مطلب ته الله تعاليٰ جيئن چاهيو اهو علم، ڄاڻ، سمجهه ۽ عقل عطا ڪيو ۽ بعد ۾ ضرورت آهر انسان جي دلين ۾ منتقل ڪيو.

ٻوليءَ جو بنياد اصل ۾ انسان جي شروعاتي آوازن جي آڌار تي پيو، پوءِ اهي آواز جيڪي جاگرافيائي، اقتصادي ۽ ماحولياتي ڪيفيتن جي آڌار تي جُڙندا نهندا رهيا ۽ انهن آواز جون معنائون به بدلجديون ويون.

انسان جي ڳالهائڻ جو تعلق آوازن سان آهي، جيڪو هو جمڻ سان روئاڻ روئاڻ ڪندو آهي، پوءِ جيئن ته ٿڃ پيئڻ جي لاءِ ۽ ڪنهن حاجت وقت بي قرار ٿي رڙندو يا روئيندو آهي.

علم لسانيات جا عالم ۽ ماهر ان نظريئي تي متفق آهن. ”ٻوليءَ جو بنياد اهي آواز ئي آهن، جن کي فونيم (Phoneme) چون ٿا، انهيءَ ۾ ڪجهه عالمن اضافو ڪندي لکيو.“ انسان سماج جي ابتدا ڪنڌڙ فرد، جنهن پنهنجن ڦڦڙن،

نڙگهٽ، جڀ، ڏندن، تارونءَ، ڪاڪڙي ۽ ٻين ڇهه جي قوت کي پاڻ مرادو ڪم آڻڻ ڪانپوءِ اهي آواز اُچاريا هجڻ گهرجي.

انسان جي زبان مان نڪتل مختلف آواز ٻوليءَ جي نهڻ جو بڻ بڻياد آهن ۽ احساس-ڇُهڻ، محسوس ڪرڻ ۽ اظهار جو ذريعو به آواز آهن. اهي آواز ئي آهن، جن سان انسان جي ٻولي ٻڻجي ٿي.

لسانيات جي هڪ جديد ماهر ”ڪيرول“ تحقيق جي آڌار تي لکيو آهي ته ٻوليءَ جي بناوت ڳلي جي خودمختيار آوازي سرشتي جو ئي نتيجو آهي.

آوازن ٻوليءَ جي صورت ڪڏهن اختيار ڪئي، تنهن مطابق ڪا به ثابتي ڪونهي، پر قرآن مجيد جي مطابق حضرت آدمؑ کي سڀ سيکاريو ويو، جنهن کي فرشتن تسليم ڪيو ته:

”چيائون تون پاڪ آهين، نه آهي ڪا ڄاڻ اسان کي جيترو تو اسان کي سيکاريو آهي. بيشڪ خوب ڄاڻندڙ پڪي ڪم وارو آهين.“ (سورت البقره آيت-32)

انساني ڦهلاءُ جي متعلق اڪثر يورپي عالم انهي راءِ جا آهن ته، اسان سڀ اوير ۽ خاص ڪري سنڌوماٿر مان آيا آهيون، هاورڊ موئر پنهنجي ڪتاب ”Savage Survivals“ ۾ لکي ٿو ته:

”ڪهڙي زمين کي انسان جو پينگهو چئي سگهجي ٿو....؟ دنيا جي ڪهڙي هنڌ ۽ ڪڏهن ماڻهو جانورن جي هڪ نئين ۽ الڳ جنس جي صورت ۾ سوچيو، اهو معجزو ڌرتيءَ جي ڪنهن ٽڪريءَ تي ۽ ڪنهن دؤر ۾ واقع ٿيو هوندو....؟ هو وڏيڪ لکي ٿو ته انسان جي.... ابتدا، جنهن ايراضيءَ کي ڌرتيءَ جي اولهه وارو اڌ چئجي ٿو، اتي ڪو نه ٿي آهي، نه وري اتان ڪنهن مرڪز کان ڌرتيءَ جي چوڌاري ٻين پاسي پکيڙ آهي ڪيترين ڳالهين جانچيندي سائنسدانن جو خيال آهي ته: بني نوع انسان جو پهريون پينگهو ضرور ڌرتي جي اوڀرندي اڌ گول تي ڪٿي موجود ٿي سگهي ٿو“ هو وڌيڪ لکي ٿو ته: ”هاڻي اهو مڃيو وڃي ٿو ته انسان جي پهرين اوسر ڏکڻ ۽ ايشيا جي ڪنهن هنڌ تي ٿي هوندي.“ اسان قديم اثار ۽ کنڊرن جي کوجنا ڪانپوءِ يقيني طور اهو چئي سگهون ٿا ته اسان لاشعوري کان شعور ڏانهن سفر سنڌو ماٿري تان ئي ڪيو، جنهن جو سائنسي ۽ تحقيقي ثبوت اهو آهي ته، برطانوي جينيٽڪ سائنسدان ۽ آڪسفورڊ يونيورسٽي جي اينٿروپولاجي جي شعبي جي پروفيسر اسٽيفي اوپنهيمر جي ڪيل تحقيق موجب ايم 17 جين جو ڏکڻ ايشيا، حتمي خالق آهي ۽ اتان جا رهواسي بنيادي طور تي ايم جينيٽڪ رکندڙ آهن. ايم جينيٽڪ جا ماڻهو بنيادي طور سنڌو ماٿريءَ جا رهواسي آهن، جيڪي يورپ ۽ ٻين هنڌن تي وڃي ڪنهن نه

سبب جي ڪري اتي پهتا. هن ماتر جا ماڻهو دنيا جي هر ڪنهن ڪُنڊ ڪُڙڇ ۾ وڃي پهتا. ڌرتي جا عالم چون ٿا ته: ڌرتيءَ جي جاگرافيائي حدن جون تمام گهڻيون تبديليون آيون آهن، هو چون ٿا ته جاگرافيائي صورتحال بعد ايئن ٿعي هئي، جيئن اڄ موجود آهي، ڪنهن وقت جبرالٽر وٽ آفريڪا يورپ سان ڳنڍيل هو، ايشيا ۽ آمريڪا ۾ بي رنگ ڳچي سمنڊ وٽ پاڻ ۾ مليا هئا.

انساني آبادي جڏهن وڌي ته هن پنهنجي اباڻي زمين کي ڇڏيو ۽ وڃي نوان وٽاڻ وسايا، اهو عمل ڪڏهن کان جاري ٿيو، يقيني حضرت نوح عليہ السلام کان پوءِ سام، حام ۽ يافت وغيره جي اولاد ڪيو.

پر آثار قديمہ جي ثبوتن جي نمونن ۽ شاهدين جي بنياد تي سنڌو ماتري سان انسانن جي اچ وڃ پنجاھ هزار سال قبل مسيح کان ئي هوندي ۽ پوءِ ملاح ٻيڙين رستي دنيا ۾ ڦهلجي ويا ۽ ٽين وڌي لڏپلاڻ انهيءَ دؤر ۾ ٿي، جڏهن مهين جي شهر (موهين جو دڙو) جي تباهي شروع ٿي ۽ سنڌو ماتر جا ماڻهو دنيا ۾ وڃي ديرا ڄمايا، جنهن جا ثبوت سوس، آر، ميسوپوٽيميا، مصر ۽ ٻين ڪيترن هنڌن تي مليا آهن. مطلب سنڌو ماتر جي آوازن، صوتياتي اثرات .... ٻولي ۽ معاشري سڄي دنيا ۾ پنهنجو اثر ڇڏيو.

هڪ يهودي تاريخ نويس 350 قبل مسيح ۾ لکيو هو ته ”ميسو پوٽيميا ۾ علم، هُنر، تعليم ۽ خاص ڪري سميرين جي عروج جو سهرو سنڌو ماتر وارن جي سَر آهي، جتان اونس ديوتا اچي هنن کي تعليم ڏني.“ اهو ئي سبب آهي جو سنڌو ماتر جا ڌوار، نشان ۽ نشانيون مخلتف قسمن ۽ هنڌن تي موجود مليون آهن، جنهن جا مختلف ۽ ڪيترا مطلب ۽ معنائون آهن. جيئن ته شروعاتي طور انسان پنهنجين ضرورتن مطابق آواز اُچاريا هوندا، جن بعد ۾ ٻوليءَ جي صورت اختيار ڪئي.

جديد لسانيات جي ماهرن مثلن ”منسٽر بلاخ“، ”ٽريگر“ ٻہ مڃيو آهي ته انساني ٻولي پاڻ مرادو قبول ڪيل ۽ ادا ڪيل آوازي علامتن جي هڪ اهڙي تنظيم آهي، جنهن کي فرد پنهنجي سماج ۾ حال ونڊڻ ۽ گهُرجون پوريون ڪرڻ جي لاءِ ڪتب آڻيندا آهن. مطلب ته ٻوليءَ جو جڙڻ ڪنهن حاجت جي پورائي ڪرڻ لاءِ آوازن مان ٿي هوندي.

منصور ٿلهو جي مطابق مُهين (موهين جو دڙو) جون نشانيون ۽ آواز دنيا جي قديم ٻولين ۾ اڄ بہ موجود آهن. هن جي تحقيق جو اصل مقصد ۽ متو اهو آهي ته جيڪي سنڌوماتر جون نشانيون ۽ لکتون مليون آهن. هنن جي باقيات، نشانين جا آواز مختلف ٻولين جي لپين ۾ آهن. انهن

ڪي سمجهندي، مفهوم ۽ معنيٰ ڪڍي مُهين (موهين جو دڙو) واري لکت کي پڙهي سگهجي ٿو.

موهين جي قديم اسڪرپٽ کي دنيا جي عالمن مختلف وقتن تي لکيو، تن سنڌو ماٿريءَ جي ٻولي کي پڙهڻ جي ڪوشش ڪئي، پر انهن کان وٺي منصور ٽلهو تائين سنڌو لکت جي ڀاڃ پويان ڊوڙون جاري آهن.

هنٽر انهيءَ بابت لکيو هيو ته: ”موهين جو دڙو“ ۽ ”هڙاپا“ جي آثارن تي وڃي ڪوجنائون ڪرڻ ۽ لکت وارين شين تي ويچار ڪرڻ ڪانپوءِ پتو پيو آهي ته سنڌو سڀيتا هڪ نجي سڀيتا آهي، جنهن تي ڪنهن ٻه سڀيتا جو ڪو اثر ڪو نه آهي. هن ڳالهه جو چٽو پٽو ثبوت اهو آهي ته سنڌين وٽ علم هو، لکت جي ڄاڻ هئي، انهيءَ سلسلي ۾ ايس-آر-راءِ لکيو آهي ته ”سنڌو ماٿريءَ جا ماڻهو تمام گهڻو پڙهيل هئا، جيڪي پنهنجي پنيان 3200 (هن وقت انهن جو تعداد 4000 هزار کان مٿي آهي.)

اهڙيون شيون ڇڏي ويا آهن جن جي مٿان لکت ڏسڻ ۾ اچي ٿي، جيڪا ”اُڪريل“ ۽ ڪٽي وري ”نپيل“ آهي.

سرجان مارشل، سنڌو ماٿر جي ماڻهن جي علم، هنر ۽ لکت بابت لکي ٿو ته: ”ميسوپوٽيميا وارن سنڌ جي ماڻهن وٽان لکڻ ۽ پڙهڻ جو هنر سکيو، لکڻ جو هنر سنڌو ماٿريءَ جي رهواسين جي ايجاد آهي.

ميسوپوٽيميا جي ماڻهن هي هنر حاصل ڪري يورپ جي طرف ڦهلايو. مسٽر راءِ ٻه سنڌو ماٿري جي هُنر جي تعريف ڪئي آهي، هو لکي ٿو ته:

”جڏهن هڪ مُهر کي زور سان نپيو ويو ته نرم شئي تي ان جا نشان ٿي بيٺا، جيڪي ڏاڍا چٽا هئا، سنڌو لکت جي مُهرن تي جانورن جون تصويرون ۽ لکت اهڙي سهڻي آهي، جو دنيا ۾ ان جو مثال ڪو نه ٿو ملي.“

سمير مان مليل مواد جي مطابق انهن جي منت دلمون نالي واري اوير ۾ ٿي. سُمير جا آثار قديمه جي ماهر ۽ عالم مسٽر سموئل، ايس ڪريمر، ٽيهن سالن تائين ان متعلق تحقيق ڪئي ۽ پوءِ لکيو ته:

”سُميرين جي جنت دلمون سنڌ آهي.“

نود آر- ميسوپوٽيميا مان ڪيترين مُهرون اهڙيون مليون آهن، جن جو تعلق سنڌو ماٿر سان آهي. ماهر انهيءَ لکت کي قديم سنڌي ٻوليءَ جي لکت قرار ڏين ٿا. مرحوم عطا محمد ڀنڀرو صاحب انهن کي پڻ سنڌي ٻوليءَ جي ملڪيت قرار ڏئي ٿو، ۽ لکي ٿو ته:

”مُهرن تي لکيل ٻولي جي صوتيات، لغت ۽ لفظن جي معنيٰ ان ٻولي جهڙي آهي، جيڪا هتان جي قديم ڪتابن، ويدن ۾ ڏسجي ٿي.“

هن ناتي مهرن مان اهو بہ معلوم ٿيو آهي تہ سنڌو ماٿر جا ماڻهو ”غير سامي“ ٻولي لکي (ڳالهائيندا) ۽ سگهندا هئا. هن وٽ سُر، آواز (عرف علت) موجود هئا. انهن وٽ ويجن حرف صحيح سان ملائڻ جي واٽ موجود هئي. حقيقت اها بہ آهي تہ قديم سنڌو ماٿر جي ٻولي ”سنڌي“ هئي. جيڪا وقت سان تبديل ٿيندي ويئي، پر ان جون لکتن واريون نشانيون ڪيترين ٻولين ۾ ساڳين آوازن يا ڪجھ بدليل آوازن ۾ موجود آهن.

موجوده صورت ۾ اهڙيون نشانيون اڄ بہ ٿر، ڪڇ، لاڙ ۽ ڪوهستان جي ڪَڇَ ۾ آهن. انهن تي تحقيق جي گھڻي ضرورت آهي.

ٿر جي علائقي ۾ چونرن، جهوپڙين، بينڪن ۽ خاص جڳهن تي نشانيون ڏسي سگهون ٿا.

سنڌي ڪنهن بہ ٻولي جي شاخ نہ آهي، نہ وري ڪنهن مان ڦٽي نڪتي آهي. جيئن اڪثر طور اهو چيو ويندو آهي تہ سنڌو سنسڪرت جي ڄائي آهي.

ڊاڪٽر نبي بخش بلوچ ان حقيقت کي تسليم ڪندي لکيو:

اسان جي تحقيق جي لحاظ کان اهو صحيح نہ آهي تہ سنڌي ٻولي ڪو سنئون سڌو ”سنسڪرت“ مان نڪتي آهي. اها هڪ عام غلط فهمي آهي.

سراج ميمڻ ”سنڌي ٻولي“ ڪتاب ۾ لکيو آهي تہ:

”سنڌي ٻولي ڪنهن ٻوليءَ جي پراڪرت نہ پر هڪ اصلوڪي بنيادي ٻولي آهي.“ اهڙي طرح ڊاڪٽر غلام علي الانا بہ تسليم ڪيو آهي تہ: ”سنڌي ٻولي سنسڪرت جي شاخ نہ آهي.“

سنڌو ماٿريءَ جي ٻولي اها جداگانہ حيثيت آهي، جو اڄ بہ ان ٻوليءَ جا آواز ۽ نشانيون ملن ٿيون. جن جي کوج لاءِ محترم منصور ٿلهو صاحب رات ڏينهن پتوڙي ٿو پيو ۽ کوجنا ۾ لڳو پيو آهي.

اسان جي ڪيس اها دعا آهي تہ هو هڪ ڏينهن انهيءَ مقصد ۾ ڪامياب ٿي ڳتيل مسئلي کي سلجهائي ويندو.

دعاگو

اياز پاڳت

لاڙڪاڻو - 5 جنوري 2022ع

باب پهريون (الف)

انگن/عددن/ڳڻپ واريون نشانيون

قديم نشانيون صوتياتي رشتي ۾ جُڙي وجڻ ڪانپوءِ لفظن جي سناءُ ڪي وڏيڪ دلڪش بڻائين ٿيون. ڪي نشانيون ٽِڪَ وانگر نظر اچن ٿيون. هڪ نشاني مختلف ٻولين ۾ ساڳي شڪل رکڻ جي باوجود الڳ آواز ظاهر ڪري ٿي.

جيئن ﮬ نشانيون V٨، هي انگن واري علامت ﮬ ظاهر ڪن ٿيون.

قبرص رسم الخط:

هن رسم الخط ۾ آواز V - sa ، آواز Ko– ٨

آواز= ka - (ڪَ – ڪا) ⩜ (ٻن نشانين جو گڏيل آواز)

آواز = ti ═══ ⇑

آواز = le ═══ 8

قبرص رسم الخط جو خاڪو هيٺ ڏجي ٿو.

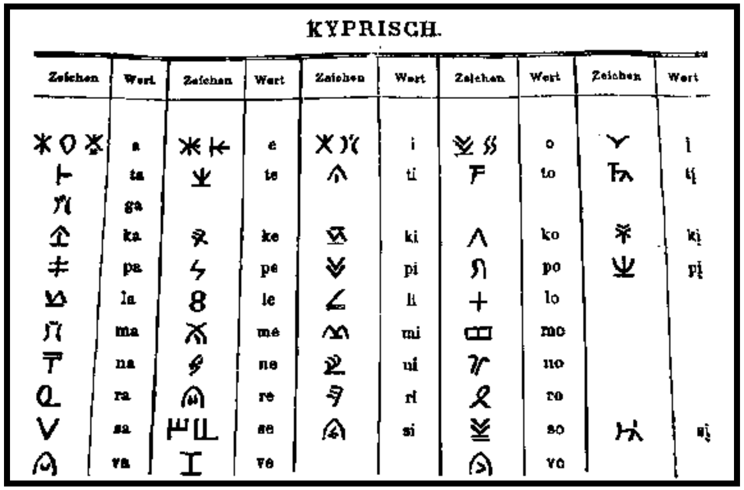

(5)

وي "VEi" ٻوليءَ جي رسم الخط ۾ ڪي نشانيون انگن واريون آهن، ڪجهه نشانيون "موهين جو دڙو" جي ڦرهين وارين نشانين سان ملندڙ نظر اچن ٿيون.

هن ٻوليءَ ۾ آواز So – "8" انگريزي انگ اٺ (eight) جهڙو يا مشابه آهي ساڳي ئي ٻوليءَ ۾ آواز – "8" Zo جي لکت واري شڪل انگ اٺ (eight) ۽ آواز "so" جي نشاني وانگر آهي. يعني هڪ نشاني "8" جي مٿان 8̅ ۽ هيٺان "8̲" نشاني لڳائي آواز "te" جوڙيو ويو آهي.

”وي (vei) ٻوليءَ جي رسم الخط جي نشانين جا آواز ”خاڪو“ هيٺ ڏجي ٿو.

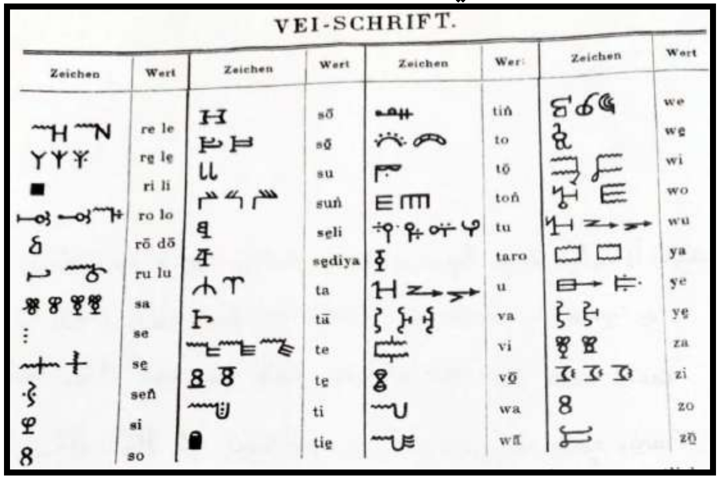

Die Kenntnis der vorstehenden Schrift verdanken wir dem Missionlir S. W. **KiLLE** (Outlines of a grammar of Ihe Vei language), sie soli, wie dieser berichtet, von einem Eingebornen, namens DOALU BUICERE • den **KÓLLE** im Jahre 1849 persónlich kennen lernte, erfunden sein. Leider hat **KÜLLE** unterl assen, **DOALU** um das Wichtigste zu fragen, n.mlich, wie er eigentlich auf die vorstehenden Zeichen gek ominen sei, denn dieselben sind un Grossen und Ganzen keine Bilder der Gegens tande, welche die Silben bezeichnen, und für blosse WilLkür enthalten sic zu vid System.

Es ist auffallend, dass dic Silben ungleichmssig vertreten sind, neben *bou* fehlt *beñ,* neben *feui fañ,* selbst die einfachen Silben sind nicht vollstándig, auch sind dic Zeichen niclit, wie in dem japamschen Syllabar, nur Anlaute, sondern auch Auslaute, namentlich die ,i-Laute sind derart vertreten, dass mit ft lautende Silben, wie *bad, feñ* u. s. w. nicht nothwendig wären, am meisten frappiren die verschiedenen Zeichen derselben Laute, deren Zweck nicht ersichtlich ist; kurz die ganze Schrift macht den Eindruck, ala ob sic nicht auf die Landessprache passe und erat auf diese angewendet worden sei.

Es kann daher die von KöLL ber ichtete Erzahlung, DOALU habe get räumt, ihm sei em weisser Mann mit einem Buche erachienen u.nd htbe ilain die Zusammensetzung von Zeichen zu Schriftbildern gelehrt, als keineswegs genugende Erkiarung des Räthsels bet rachtet werden, weiches diese Schrift vorsteilt, zumal Ihnliche Erzahlungen auch bei anderen Schnfterfindern, wie z. B. bei MESROP, dem BegrOnder der armenischen Schrift, vorkommen. (6)

وي (vei) ٻوليءَ جي رسم الخط جي هيٺان ليکڪ جرمن ٻوليءَ ۾ مضمون لکيو آهي. ان مضمون جو هيٺيون حصو ترجمو ڪيو ويو آهي.

ليڪڪ، آخري واري حصي ۾ لکي ٿو ته:

”ڪوليءَ ڪهاڻيءَ ٻڌائي ٿو ته، “DOALU” خواب ڏٺو هو ته، هڪ سفيد ماڻهو ڪيس ڪتاب ڪٽي ڏيکاريو هو ۽ ڪيس ڪردارن جي ٽائيپ فيڪس ۾ ترتيب ڏيڻ سيکاريو هو، ڪنهن به لحاظ کان ڪافي نه هو. ڪائونسل جي وضاحت تي غور ڪيو وڃي، جنهن هن رسم الخط کي متعارف ڪرايو. خاص طور تي جيئن ته اهڙيون ڪهاڻيون ٻين ادبن جي موجدن سان به ملن ٿيون. مثال طور ميسروف سان جيڪو آرمينيائي رسم الخط جو باني هو.“

وي ٻوليءَ ۾ ڪجهه آوازن جون نشانيون موهين (موهين جو دڙو) جي لکتن سان ملندڙ آهي.

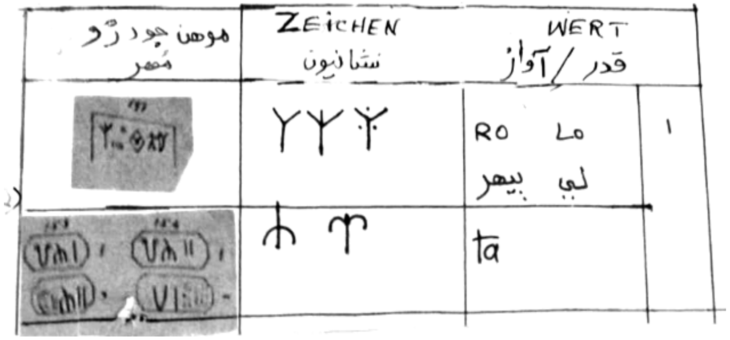

(7)

سنڌو ماٿري ۽ ايسٽرن آئرليند جي لکت ۾ هڪجهڙايون

سنڌو ماٿريءَ جي ماڳ موهين (موهين جو دڙو) جي تهن مان هزارين لکتون مليون آهن. انهن لکتن کي پڙهڻي لساني ماهرن پنهنجن ڪتابن ۾ ٻين ڪيترين ٻولين جي نشانين سان ڀيٽ ڏيکاري آهي.

ليڪ جيمس نارمن (James Norman) جو ڪتاب “Ancestral Voice” (انتهائي آوازون) هن ڪتاب جي صفحي نمبر 209 ۽ 210 تي سنڌو ماٿري (Indus Valley) جون ڏهه نشانيون ۽ ايسٽر آئزليند (Easter Island) جون ڏهه نشانيون ڏنيون آهن.

جنهن ۾ هڪ نشاني عدد اٺ “8” جهڙي ڏيکاري ويئي آهي.

باب پهريون (ب)

ايسٽرن ٻيٽ جون نشانيون ۽ سنڌو لکتون

Von Hevesy put together an interesting chart of forty-eight *rongo rongo* signs and the same numberof similar looking Indus Valley signs. He claimed this ws proof that thet two scripts were related.

Ten of Von Hevesy comparisons between the Indus Valey and Easter Island scripts.

Indus Valley

Easter Island

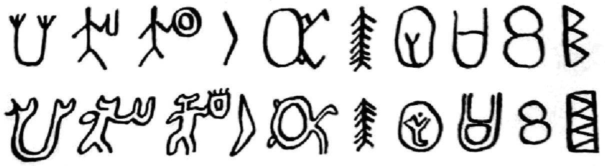

(8)

"وان هويسي (Von Hevesay) دلچسپ چارٽ 48 نشانيون رونگو رونگو ناهيون ۽ ڪجهه مشابهت رکندڙ نشانيون "سنڌو ماٿري" ۽ "ايسٽر آئزليند" جون ڏنيون ۽ پڻ اها دعويٰ ڪئي ته ٻنهي لکتن جو پاڻ ۾ تعلق آهي."

جي.آر.هنٽر جو ڪتاب "The Script of Harappa and Mohen-jo-Daro and its conection with other Scripts"

هن ڪتاب جي تعارف ۾ لکيو ويو آهي ته:

"There can be no doubt concering the Identity of the Indus and Easter Island scripts. [9]

انهيءَ ۾ ڪو شڪ ناهي ته سنڌو (Indus) ۽ ايسٽر ٻيٽ (Easter Island) جي لکتن جي سڃاڻپ ۾ تعلق آهي.

جي.آر. هنٽر پنهنجي ساڳئي ڪتاب جي صفحي X-IX (9-10) تي لکي ٿو ته:

The age of Easter Island tablet of wood is totally unknown, and all knowledge of their writing has been lost. This same script has been found on seals precisely similar to thte Indian seals in Various parts of ancient sumer, at susa and the border land East of the Trigris. [10]

ايسٽر آئزليند جي نشاني " " جي ٻيٽ سنڌو ماٿري جي نشاني " " سان ڏيکاري وئي آهي.

موهين جو دڙو جي مُهر 52 پليٽ نمبر 29 (Plate XXIX) نشاني " " آهي.

53

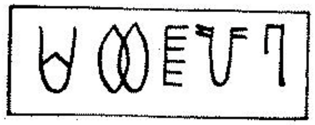

(11)

سنڌو ماتري جي نشاني "" ۽ ايسٽر آئزليند جي
"" "موهن جو دڙو" جی مُهر 515، پليٽ نمبر 27

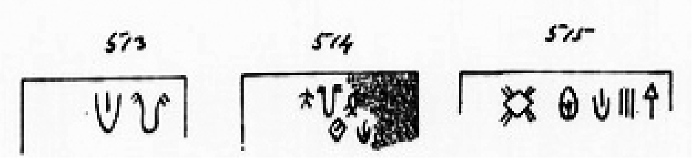

(12)

ايسٽرپيٽ جي لکت
موهن جو دڙو جي ڦرهي 202،
203، 204 پليٽ نمبر 10

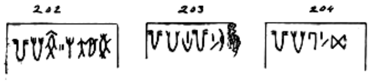

(13)

ايسٽرپيٽ جي لکت

موهن جو دڙو جي ڦرهي 126

ايسٽرپيٽ جي لکت 8
موهين جو دڙو جي ڦرهي
114

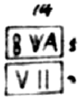

ايسٽر پيٽ جي لکت
موهين جو دڙو جي ڦرهي 307

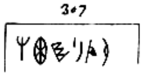

(14)

پليٽ نمبر 26

باب ٻيو

ٽرونڪ نوٽس لکتون
(Tironische Notes)

ٽرونڪ نوٽس لکتن وارين نشانين جو قدر/آواز ليڪڪ ڪرل فاولمن جو ڪتاب جرمن ٻوليءَ ۾ لکيل آهي.

هن ڪتاب جو نالو "Schrift Zeichen UND Alphabete" (قديم اکر ۽ الفابيٽ)

ڪتاب جي صفحي 193 تي ٽن ٻولين جون لکتون ڏنيون ويون آهن ۽ انهن جا آواز/قدر انگريزيءَ ۾ آهن.

1. ٽرونڪ نوٽيس الفابيٽ ۾ ٽيويهه (23) آواز
2. پريفڪس الفابيٽ جا ٻاويهه (22) آواز
3. سفيڪس الفابيٽ جا ٻٽيهه (32) آواز

ٽنهي ٻولين جي لکتن جو چارٽ هيٺ ڏجي ٿو.

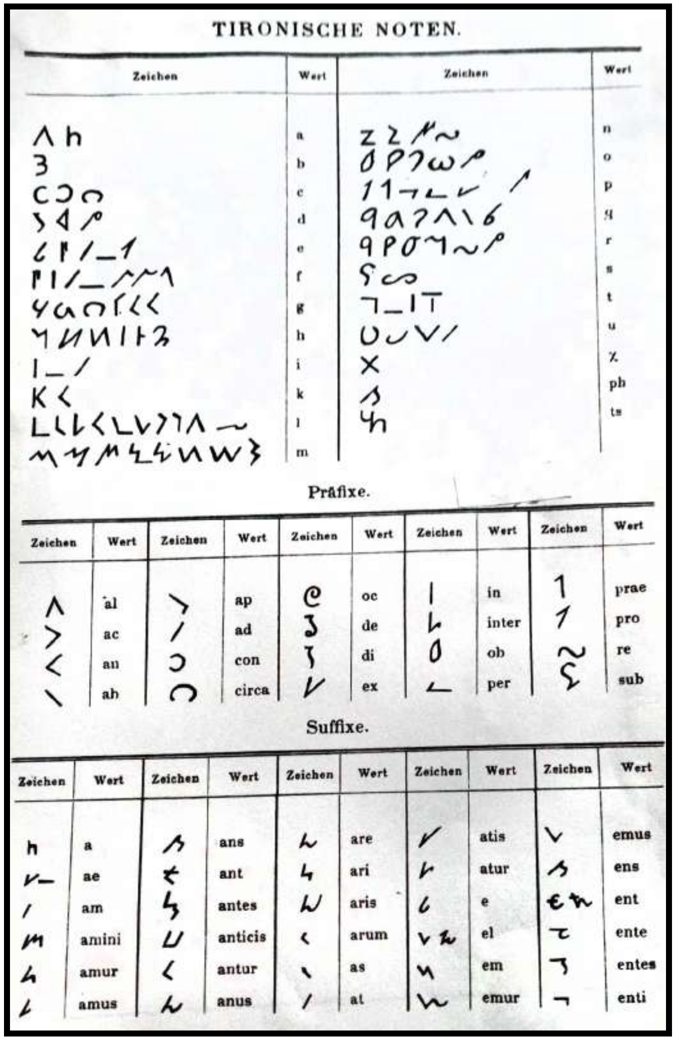

(15)

ٽرونڪ نوٽس جو آواز "a" Λ h

آواز "a" (الف) جون ٻه نشانيون/لکتون ڏيکاريون ويون آهن. ڪيترين ٻولين ۾ ٻنهي نشانين جو آواز "a" (الف) آهي. ٻئي نشانيون "Λ h" موهين جو دڙو جي ڦرهين ۾ آهن.

نشاني "h" (ھ) = H

هيءَ "h" نشاني انگريزي ۾ ٻين ٻولين ۾ آواز "H" (ھ) آهي. سنڌي ٻوليءَ جي لَهجن ۾ آواز "ھ" استعمال ٿئي ٿو، پر لاڙي لهجي ۾ آواز "ھ" خاموش آهي.

"/ھ/ صوتيه جو حذف ٿيڻ = لاڙي لهجي ۾ لفظ جي وچينءَ صورت ۾ ڪيترن لفظن ۾ /ھ/ ڪي حذف ڪيو ويو آهي.

مثال طور:

معياري	لاڙي	معياري	لاڙي لهجو
لهجو	لهجو	لهجو	جيڙو
توهين	توين	جهڙو	تيڙو
پنهنجو	پانجو	تهڙو	چوٿو
پهتو	پوتو	چُهتو	آئي
آهيان	آيان	آهي	

ت = ويا ڪرٽي جائزو:

عدد — لاڙ ۾ انگن جي اُچار ۾ به فرق ڪندا آهن.

مثلن:

معياري اُچار	لاڙي اُچار	
يارنهن	ٺٽي ضلعي جو	بدين ضلعي جو
ٻارنهن	اِڳيار-يارو	ڪارهن،يار،يارون
تيرنهن	ٻارو	ٻار-ٻارون
چوڏهين	تيرو	تير-تيرون
	چوڏو	چوڏ-چوڏون

(16)

عام طور تي ماڻهو "واهه" جو لفظ اُچارڻ وقت آخري آواز "هه" تي زور ڪو نه ڏيندا آهن. "وا" چوندا آهن. پر لکڻ ۾ "واهه" "هه" اکر جو استعمال ڪيو ويندو آهي.

"واهه" جي معنيٰ واڪاڻ

نشاني "h" (H)

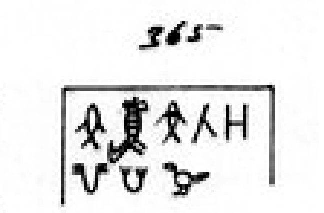

(17)

(موهين جو دڙو، ڦرهي نمبر 365، پليٽ نمبر 28)

نشاني "H" (h) جو ڪيترن ٻولين ۾ آواز (الف) (a) سان آهي.

برازيل پورچوگيز ۽ انگريزي ٻولين جي ڪن لفظن ۾ نشاني "H" (h) جو آواز حذف ڪيو ويندو آهي. پر برازيل پورچوگيز ٻولي ۾ آواز "a" (الف) جي "h" علامت آهي.

۾ آواز (H) جو اُچار اسپيني ٻوليءَ ۾ آواز "a" آهي.

The letter H

The Brazilian Portuguese *h* is one of the most versatile consonants around. If the word begins with an *h*.the letter is silent.

✓honesto (oh-neh-stoh: honest)

✓hora (oh-dah: hour)

If the h follows an l (lh) or an n (nh), the h sounds like a y. (18)

برازيل پورچوگيز ٻوليءَ جا لفظ أنيستو (honesto) ۽ اور (hora) ٻنهي لفظن جي معنيٰ انگريزي لفظ آنيسٽ (honest) ۽ اوَر (hour) ٻنهي ٻولين جي لفظن ۾ اکر "h" (هه) مُنڍ ۾ آيل آهي. جنهن جو اُچار "a" سان آهي.

برازيل پورچوگيز لفظ اُور (hora)، اسپيني ٻوليءَ جو لفظ اورا "hora". ٻنهي جو مُنڍ وارو اکر "h" (هه) آهي ۽ اُچار "a" ڪڍيو وڃي ٿو.

اسپيني ٻوليءَ ۾ آواز "a" (الف) جي نشاني "h" (H) آهي. ڪجهه لفظ هيٺ ڏجن ٿا.

No.	Word لفظ	Meaning معنيٰ	سنڌيءَ ۾ اُچار	معنيٰ
1	Haber (19)	to have	آبير	هُجڻ
2	Hilo (20)	Thread	ايلو	ڌاڳو
3	hiJo (21)	Child	ايهو	ٻار
4	hito (22)	mile stone	ايتو	سنگ ميل
5	hora (23)	hour	اورا	ڪلاڪ
6	hoy (24)	To day	اوءِ	اڄ

نشاني - Λ

هيءَ نشاني عدد/انگ اَٺ

موهين (موهين جو دڙو) جي ڦرهين ۾ نشاني - Λ

پليٽ نمبر 16 ڦرهي نمبر 316 ۾ ٻه ڀيرا گڏ "ΛΛ" ڏيکاري وئي آهي.

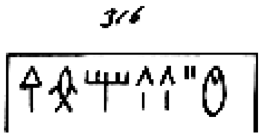

(25)

(26)

تمناگ امازنگ آواز "D" = Λ جي لکت

تفناگ امازنگ الفابيٽ

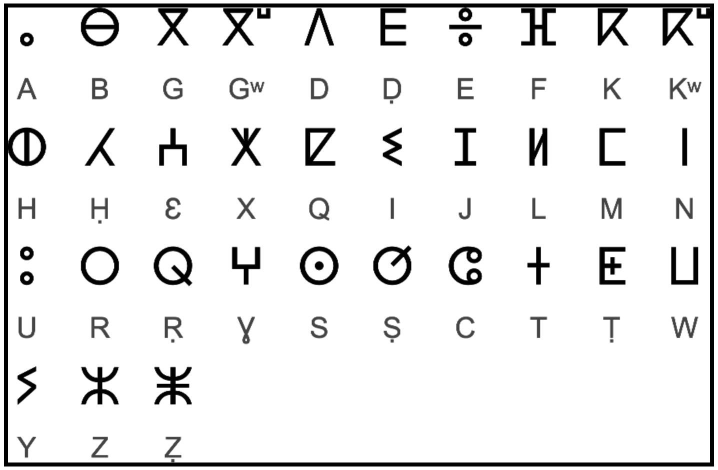

(27)

تفناگ امازگ ٻوليءَ جا لفظ جن ۾ ﮬہ نشانيون گڏ استعمال ٿيل آهن. آواز "D" (Λ)، آواز "m" (⊏⊏) ۽ آواز KH = ⵅ

هن لفظ ۾ آواز "D" (Λ) ٻِٽ آيل آهي.	People Gens	Madden	⊏⁞ ΛΛ⁞ I (28)
هن لفظ ۾ آواز "D" (Λ) ٻِٽ آيل آهي.	Live Vivre	Yedder	ⵙ⁞ ΛΛ⁞ O (29)
هن لفظ ۾ آواز "M" (⊏) ٻِٽ آيل آهي. "مَما" سنڌي ٻوليءَ ۾ ساڳيو اُچار ۽ معنيٰ آهي.	Mother Maman	Mma	⊏⊏ₒ (30)
هن لفظ ۾ آواز "m" (⊏) ٻِٽ آيل آهي.	Thank you Merci	Tanmmirt	+ₒI ⊏⊏ⵉO+ (31)
هن لفظ ۾ آواز "KH" (ⵅ) ٻِٽ آيل آهي.	Insect Insecte	Abkhouch	ₒ ⴱⵅⵅ⁞ ⵙ (32)

تفناگ امازنگ ٻوليءَ ۾ آواز D - Λ هيءَ سنڌو ماتريءَ جي نشاني "Λ" سان ملندڙ آهي. قديم ٻولين جي لپين ۾ نشاني "Λ" جا آواز مختلف ملن ٿا. جڏهن تہ سنڌيءَ ۾ انگ اَٺ ۽ ايٽروسڪن ٻوليءَ ۾ انگ (5) جي علامت آهي.

موآبي	صوتياتي نشانيون	ماڪيءَ جا سڪا	آواز/قدر
Moabitisch	Phonikische Zeichen	Makkabaermonzen	Wert

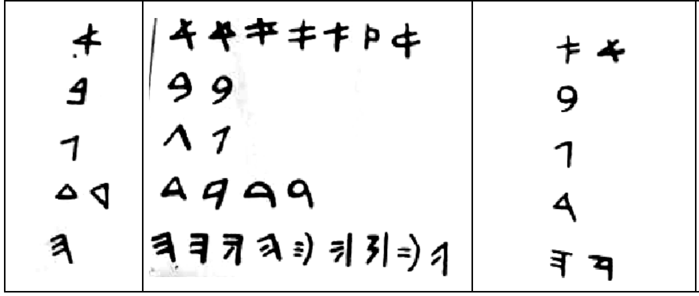

Wert
a
b
g
d
h

PUNISCH.

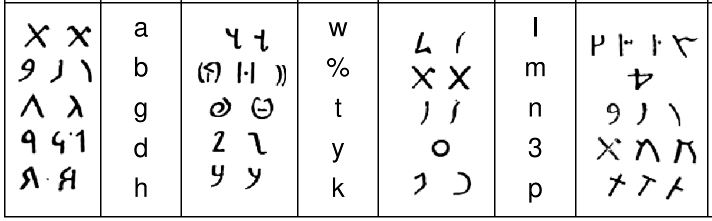

Zeichen	Wert	Zeichen	Wert	Zeichen	Wert	Zeichen	Wert
	a		w		l		s
	b		%		m		q
	g		t		n		r
	d		y		3		š
	h		k		p		t

ايٽروسڪن ٻوليءَ جا انگ

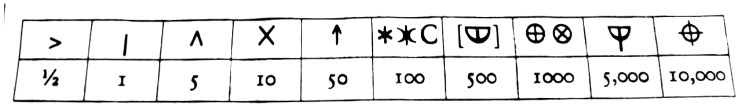

>	I	ʌ	X	↑	✱⁎C	[Ψ]	⊕⊗	Ψ	⊕
½	1	5	10	50	100	500	1000	5,000	10,000

8 Table of Etruscan numerals

(33)

گپتا خاندان جي لکت

INSCHRIFTEN DER GUPTA-DYNASTIE.

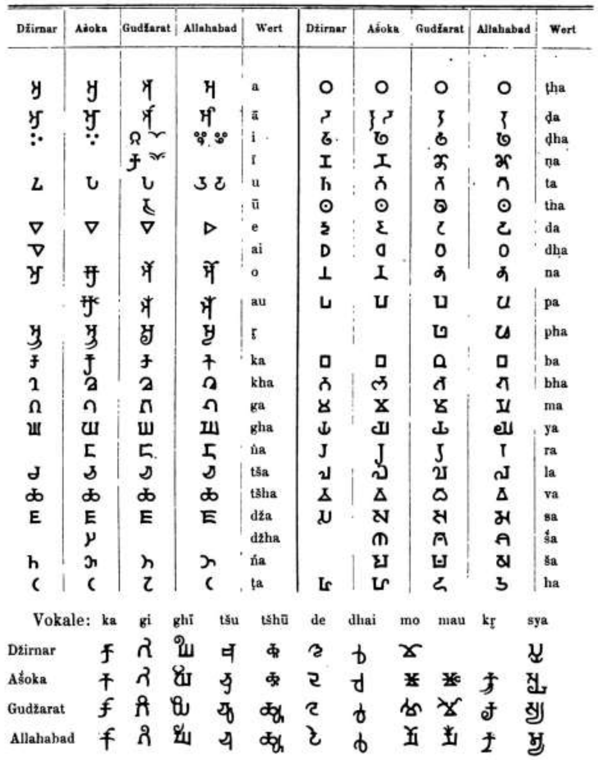

Diese Alphabete aus Inschriften, die in verschiedenen Theilen Indiens gefunden wurden, scheinen sämmtlich zur magadhischen Schrift zu gehören, da die geringen Abweichungen theils der Zeit (die *Ašoka*-Inschrift stammt aus dem 3. Jahrhundert v. Chr., die von *Gudžarat* aus dem 2. Jahrhundert n. Chr., die von *Allahabad* aus dem 5. Jahrhundert), theils fremden Einflüssen zugeschrieben werden können. In diesen Schriften tritt auch der Bindestrich allmählig hervor, der anfangs wohl *a* bedeutete und bei Völkern aufgekommen sein dürfte, welche früher eine vokallose Schrift hatten (vergl. *Sindh*).

126

(34)

قديم ٻولين ۾ نشانيءَ "Λ" جا آواز

نمبر	ٻوليءَ جو نالو	لکت يا نشاني	قدر يا آواز
1	ٽيني انڊين	Λ	-bi (بِ)
2	ڪَرن انڊين	Λ	-bi (بِ)
3	پنڪ	Λ	=g (گ)
4	قبرصي	Λ	-Ko (ڪو)
5	فلسطين جي اوپر ۾ هويانائيت	Λ	k. (ڪ/ق)
6	فلسطين جي اوپر ۾ هويانائيت	Λ	S (س)
7	مگديش	Λ	ga (گَ)
8	اينگلو-سيڪس رنس	П-Λ	Ur-U (اُر)
9	فرانسي بارڊ-الفابيٽ	Λ	= a (الف)
10	لڪيان	Λ	= L (ل)
11	قديم يوناني	Λ	- L (ل)
12	پراٽي اطالوي – ( )	Λ	P (پ)
13	پراٽي اطالوي ( )	Λ	= A (الف)
14	ٽرونڪ نوٽيس	Λ	. a (اِلف)
15	ٽرونڪ نوٽيس	Λ	= L (ل)
16	ٽرنڪ نوٽيس	Λ	Q (ق)
17	پريفڪس	Λ	Al (اَل)
18	ٽفناگ امازنگ	Λ	d (د)

باب ٽيون

پونڪ رسم الخط ۽ موهين جو دڙو جون نشانيون

جرمن ٻوليءَ ۾ ڦونش (Punisch) انگريزيءَ ۾ پيونڪ (Punic) رسم الخط جون ڪيترين ئي نشانيون موهين (موهين جو دڙو) جي ڦرهين وارين نشانين سان ملندڙ آهن.

پونڪ اسڪرپٽ صوتياتي لکت جي هڪ وڌيڪ جديد شڪل آهي. پر صوتياتي رسم الخط مان a, h, x, m, š انحراف، جيڪو ڪارٿيج ۾ پونڪ راڄ جي پهرين صدين ۾ استعمال ڪيو ويو هوڳ. ايتري قدر حيرت انگيز آهي تہ هڪ جو تصور اجنبي اثر بي بنياد نظر نہ ٿو اچي. خاص طور تي چاڪاڻ تہ "y" جي شڪل وڌيڪ عام صوتياتي شڪلن سان هم آهنگ نہ آهي. اهو هميشہ ممڪن آهي تہ پونڪ اسڪرپٽ فونڪ اسڪرپٽ جي ٽيچوگرافي طور تي آساني سان ٺهيل آهي ۽ ان ساڳي طرح سان واسطو رکي ٿي. جيئن اسان جي رسم الخط وچين دؤر جي راهب اسڪرپٽ سان.

پونڪ ٻوليءَ جي مٿئين چارٽ ۾ نشاني "X" جا ٽي آواز "a" "m" ۽ (š) ڏيکاريا ويا آهن.

هيٺ پيونڪ رسم الخط ڏجي ٿو.

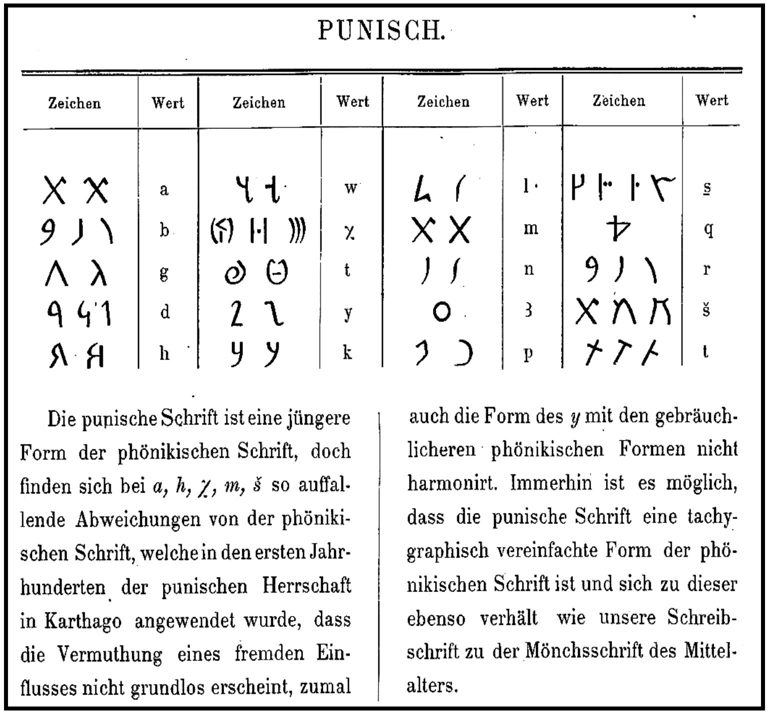

PUNISCH.

Zeichen	Wert	Zeichen	Wert	Zeichen	Wert	Zeichen	Wert
	a		w		l		ṣ
	b		χ		m		q
	g		t		n		r
	d		y		ʒ		š
	h		k		p		t

Die punische Schrift ist eine jüngere Form der phönikischen Schrift, doch finden sich bei *a, h, χ, m, š* so auffallende Abweichungen von der phönikischen Schrift, welche in den ersten Jahrhunderten der punischen Herrschaft in Karthago angewendet wurde, dass die Vermuthung eines fremden Einflusses nicht grundlos erscheint, zumal auch die Form des *y* mit den gebräuchlicheren phönikischen Formen nicht harmonirt. Immerhin ist es möglich, dass die punische Schrift eine tachygraphisch vereinfachte Form der phönikischen Schrift ist und sich zu dieser ebenso verhält wie unsere Schreibschrift zu der Mönchsschrift des Mittelalters.

(35)

پونڪ رسم الخط جي هڪ آواز جون ٻه، ٽي چار ۽ نو نشانيون ڏيکاريون ويون آهن.

جڏهن تہ آواز ”a“ جون ٻه نشانيون

۽ آواز ”m“ جون ٻہ نشانيون 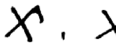

۽ آواز ”š“ جون ٽي نشانيون

هنن نشانين ۾ هڪ ” 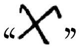 “ نشاني ساڳي آهي، جنهن مان اهو ظاهر ٿئي ٿو تہ پونڪ ٻوليءَ ۾ هڪ نشانيءَ جا 3 آواز (”a“ , ”m“ ۽ ”š“) آهن.

آواز ”m“ = X جي نشاني انگريزي اکر ايڪس ”X“ براهمي ۽ سنڌي آواز ”X“ جي نشاني سان ملندڙ آهي.

موهين جو دڙو پليٽ نمبر 11، ڦرهي نمبر 221، پليٽ نمبر 33، ڦرهي نمبر 138.

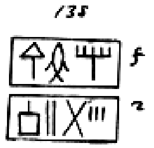

(37)

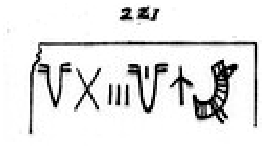

(36)

جيئن مٿيون عددن واريون لڪتون، موهين جو دڙو جو ڦرهين ۾ بہ ملن ٿيون.

(پراڻي اطالوي رسم الخط)

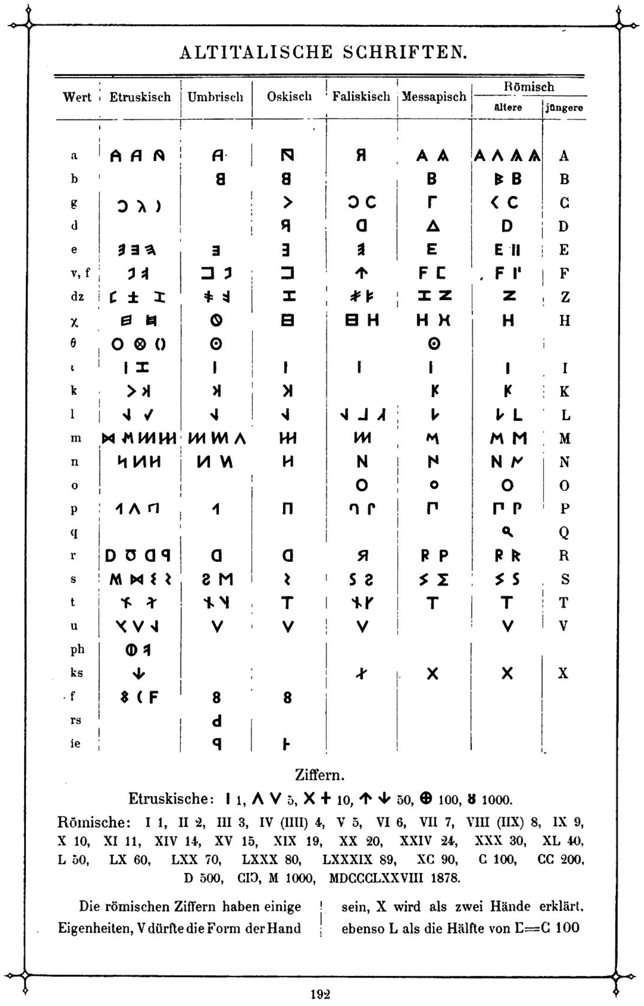
ALTITALISCHE SCHRIFTEN.

Wert | Etruskisch | Umbrisch | Oskisch | Faliskisch | Messapisch | Römisch (ältere, jüngere)

Ziffern.

Etruskische: I 1, Λ V 5, X + 10, ↑ ↓ 50, ⊕ 100, 8 1000.

Römische: I 1, II 2, III 3, IV (IIII) 4, V 5, VI 6, VII 7, VIII (IIX) 8, IX 9, X 10, XI 11, XIV 14, XV 15, XIX 19, XX 20, XXIV 24, XXX 30, XL 40, L 50, LX 60, LXX 70, LXXX 80, LXXXIX 89, XC 90, C 100, CC 200, D 500, CIↃ, M 1000, MDCCCLXXVIII 1878.

Die römischen Ziffern haben einige Eigenheiten, V dürfte die Form der Hand sein, X wird als zwei Hände erklärt, ebenso L als die Hälfte von Ⅽ=C 100

192

(38)

SCHRIFT DER TINNE-INDIANER.

Zeichen	Wert	Zeichen	Wert	Zeichen	Wert	Zeichen	Wert	Finale	Wert
ᐊ	a	ᐁ	e	ᐃ	i	ᐅ	o	ᐧᐊ	wa
ᐸ	ba	ᐯ	be	ᐱ	bi	ᐳ	bo	ᐦ	aspirirt
ᗴ	χa	ᗯ	χe	ᗰ	χi	ᗱ	χo	+	i
ᑕ	da	ᑌ	de	ᑎ	di	ᑐ	do	-	d
ᕋ	ga	ᕃ	ge	ᕆ	gi	ᕈ	go	ᑊ	g
ᑲ	ka	ᑫ	ke	ᑭ	ki	ᑯ	ko	ᐠ	k
ᗷ	kla	ᖆ	kle	ᖇ	kli	ᗸ	klo	ᐟ	l
ᓚ	la	ᓓ	le	ᓕ	li	ᓗ	lo	ᒼ	m
ᒪ	ma	ᒣ	me	ᒥ	mi	ᒧ	mo	ᐣ	n
ᓇ	na	ᓀ	ne	ᓂ	ni	ᓄ	no	ᐤ	r
ᓴ	sa	ᓭ	se	ᓯ	si	ᓱ	so	ᐢ	s
ᖬ	sla	ᖨ	sle	ᖪ	sli	ᖭ	slo	ᐡ	ś
ᑕ'	ta	ᑌ'	te	ᑎ'	ti	ᑐ'	to	ᒃ	th
ᒐ	tha	ᒉ	the	ᒋ	thi	ᒍ	tho	·	o
ᗕ	ttha	ᗒ	tthe	ᗐ	tthi	ᗑ	ttho	☓	Christ
ᕠ	tsa	ᕞ	tse	ᕚ	tsi	ᕜ	tso		
ᔭ	ya	ᔦ	ye	ᔨ	yi	ᔪ	yo		

SCHRIFT DER KRI-INDIANER.

Zeichen	Wert	Zeichen	Wert	Zeichen	Wert	Zeichen	Wert	Finale	Wert
ᐊ	a	ᐁ	e	ᐃ	i	ᐅ	o	ᑊ	p
ᐸ	ba, pa	ᐯ	be	ᐱ	bi	ᐳ	bo	ᐟ	t
ᑕ	ta, da	ᑌ	te	ᑎ	ti	ᑐ	to	ᐠ	k
ᑲ	ka	ᑫ	ke	ᑭ	ki	ᑯ	ko	ᐨ	ts
ᒐ	tla	ᒉ	tle	ᒋ	tli	ᒍ	tlo	ᐣ	n
ᓚ	la	ᓓ	le	ᓕ	li	ᓗ	lo	ᒼ	m
ᒪ	ma	ᒣ	me	ᒥ	mi	ᒧ	mo	ᐢ	s
ᓇ	na	ᓀ	ne	ᓂ	ni	ᓄ	no	ᐩ	y
ᕋ	ra	ᕃ	re	ᕆ	ri	ᕈ	ro	ᙆ	r
ᓴ	sa	ᓭ	se	ᓯ	si	ᓱ	so	ᐤ	w
ᔭ	ya	ᔦ	ye	ᔨ	yi	ᔪ	yo	ᐦ	aspirirt
ᐘ	wa	ᐌ	we	ᐎ	wi	ᐒ	wo	ᐠ	Silbenlänge
ᑅ	pwa	ᐻ	pwe	ᐽ	pwi	ᑁ	pwo		

Die Schrift der Indianerstämme Tinne und Kri sind eng verwandt, doch finden sich, wie eine Vergleichung lehrt, einzelne Abweichungen, auch haben die Tinne bedeutend mehr Silbenzeichen und Finale als die Kri.

ايتوپيا ۽ امارڪ

ÄTHIOPISCH UND AMHARISCH.

In der äthiopischen Schrift ist eine offenbar jüngere Bezeichnung der Vokale eingeführt, welche an die indische Vokalbezeichnung erinnert, dagegen entlehnten die Äthiopen die Ziffern von den Griechen, indem sie deren Alphabet Α, Β, Γ u. s. w. als Ziffern annahmen, diese Zeichen aber ebenso wie die Himyaren einklammerten, nur werden die Klammern oben und unten angesetzt. Als die amharische Sprache herrschend wurde, schuf man Zeichen für die der amharischen Sprache eigenthümlichen Laute durch Beifügung eines Striches; so entstand aus ሰ *sa* ሸ *ša*, aus ነ *na* ኘ *ńa*, aus ጠ *tta* ጨ *tš'a*, welches auch ጬ geschrieben wird. Die äthiopisch-amharische Schrift wird von links nach rechts geschrieben, die Buchstabennamen sind den hebräischen ähnlich, doch sind auch Abweichungen vorhanden, welche mit der veränderten Gestalt der Zeichen zusammenhängen.

Ziffern.

፩ 1, ፪ 2, ፫ 3, ፬ 4, ፭ 5, ፮ 6, ፯ 7, ፰ 8, ፱ 9, ፲ 10, ፲፩ 11, ፳ 20, ፴ 30, ፵ 40, ፶ 50, ፷ 60, ፸ 70, ፹ 80, ፺ 90, ፻ 100, ፪፻ 200, ፲፻ 1000, ፼ 10,000, ፲፼ 100,000, ፻፼ 1.000.000.

PUNISCH.

Zeichen	Wert	Zeichen	Wert	Zeichen	Wert	Zeichen	Wert
𐤀 𐤀	a	𐤅 𐤅	w	𐤋 𐤋	l	𐤑 𐤑 𐤑	s
𐤁 𐤁 𐤁	b	𐤇 𐤇 𐤇	χ	𐤌 𐤌	m	𐤒	q
𐤂 𐤂	g	𐤈 𐤈	t	𐤍 𐤍	n	𐤓 𐤓 𐤓	r
𐤃 𐤃 𐤃	d	𐤉 𐤉	y	𐤏	ʒ	𐤔 𐤔 𐤔	š
𐤄 𐤄	h	𐤊 𐤊	k	𐤐 𐤐	p	𐤕 𐤕 𐤕	t

Die punische Schrift ist eine jüngere Form der phönikischen Schrift, doch finden sich bei *a, h, χ, m, š* so auffallende Abweichungen von der phönikischen Schrift, welche in den ersten Jahrhunderten der punischen Herrschaft in Karthago angewendet wurde, dass die Vermuthung eines fremden Einflusses nicht grundlos erscheint, zumal auch die Form des *y* mit den gebräuchlicheren phönikischen Formen nicht harmonirt. Immerhin ist es möglich, dass die punische Schrift eine tachygraphisch vereinfachte Form der phönikischen Schrift ist und sich zu dieser ebenso verhält wie unsere Schreibschrift zu der Mönchsschrift des Mittelalters.

قبرصي رسم الخط

Von dieser Schrift fand man zuerst auf Münzen einige Zeichen, in jüngster Zeit ist sie mit Hilfe einer Tafel entziffert worden, welche eine längere Inschrift enthält und deren Sprache sich als ein griechischer Dialekt erwies. Die Schrift (wahrscheinlich Eigenthum der Keta's, die mit dem Ägypterkönige Ramses kämpften und in der Bibel *Beni-Khet, Khittim* und *Kittim* genannt werden) weist manche Eigenthümlichkeiten auf, welche auf ein hohes Alter derselben schliessen lassen, denn 1. ist sie eine Silbenschrift und 2. sind in derselben stumme, tönende und Hauchlaute nicht unterschieden; *ta* gilt für *da* und *θa*, *te* für *de* und *θe*, *ke* für *ge* und *χe*, nur für *ga* ist ein eigenes Zeichen bemerkt worden, *pa* gilt für *ba* und *pha* u. s. w., auch ist ein Unterschied der Vokale wie im ältesten Griechischen zwischen *ε* und *η*, *ο* und *ω* nie bemerkbar und der *Spiritus asper* nicht nachzuweisen. Zusammengesetzte Konsonanten sind immer durch offene Silben wiedergegeben und zwar werden Silben gleichen Vokals verwendet, daher *treχnia* durch *te-re-χi-ni-a*, für Endlaute werden Silben mit *e* gebraucht, z. B. *Abdimilkon A-bi-di-mi-li-ko-ne* geschrieben, *n* vor Konsonanten wird (wie im Hebräischen) unterdrückt, daher *anθropos* durch *a-to-ro-po-se, anti* durch *ati, panta* durch *pata* wiedergegeben.

Die Schrift wurde gewöhnlich von rechts nach links geschrieben, doch auch umgekehrt, man findet von rechts nach links z. B. *Salamis*, von links nach rechts: *Kateskeuase.*

Um die Entzifferung dieser Schrift haben sich verdient gemacht: Lang, Smith, Birch, Brandis, besonders aber Moriz Schmidt durch die Schrift: „die Inschrift von Idalion und das kyprische Syllabar."

76

(41)

اوپر فلسطين ۾ لکڻيون

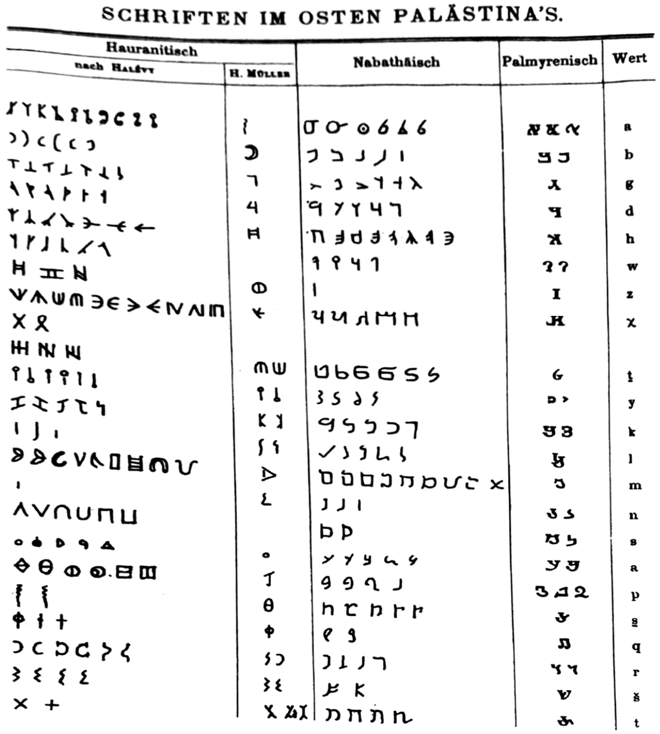

In der Wüste Hauran, welche sich zwischen Palästina und Arabien erstreckt, befinden sich Ruinen mit merkwürdigen Inschriften, welche ein Mittelglied zwischen himyarischen und aramäischen Formen bilden. An sie schliessen sich die palmyrenische und die Schrift der Nabathäer, deren Hauptstadt Petra war; die hier gegebenen Zeichen sind theils den Münzen aus dem 2. Jahrhundert v. Chr., theils den sinaitischen Inschriften entnommen, deren Entzifferung besonders den Studien Levy's zu verdanken ist.

84

(42)

مگادک رسم الخط

MAGADHISCH.

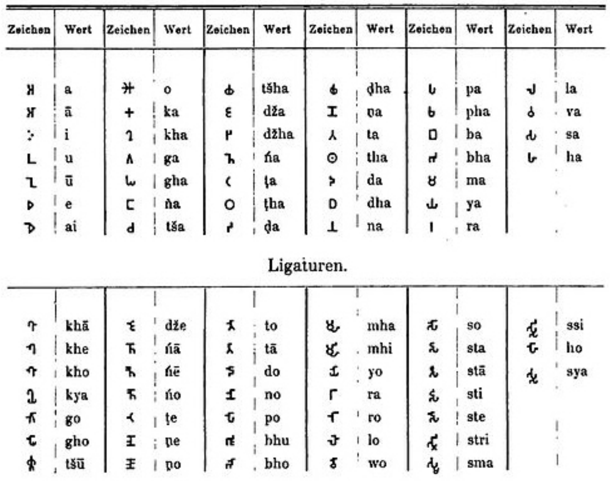

Vokalverbindung: kā, ki, kī, ku, kū, ke, ko, kā.

Magadha (jetzt *Bihār*) war die Hauptstadt des gleichnamigen, am Ganges gelegenen Landes, in welchem die buddhistische Religion aufkam und von wo sie sich über ganz Indien verbreitete. Durch diesen Umstand scheint auch die magadhische Schrift den Einfluss auf die übrigen indischen Schriften erhalten zu haben, der bei einer Vergleichung der Alphabete auffallend hervortritt.

In der magadhischen Schrift sind die Zeichen nicht verbunden, ausser wenn mehrere Konsonanten ohne Vokale aufeinander folgen, in welchem Falle die Zeichen untereinandergesetzt werden; hieraus geht unzweifelhaft hervor, dass jedes alleinstehende Konsonantenzeichen mit nachfolgendem *a* gelesen werden musste.

Aus der Vergleichung dieser Schrift mit den vorstehenden ergibt sich, dass dieselbe weder die Tochter noch die Mutter derselben ist, es ist vielmehr anzunehmen, dass in verschiedenen Bildungscentren verschiedene Schriften aufgestellt wurden und so, wie die *Sindh-* und *Multan*-Schrift Eigenthum des Westens, die *magadhische* Schrift die des Nordostens von Vorderindien ist, welche sich mit der buddhistischen Religion nach Süden und Osten verbreitete. Nach dem Muster der magadhischen Schrift bildete sich die *Pali* aus, auch die Devanagari hat manches aus der magadhischen Schrift angenommen.

125

قديم يوناني رسم الخط

ALTGRIECHISCH.

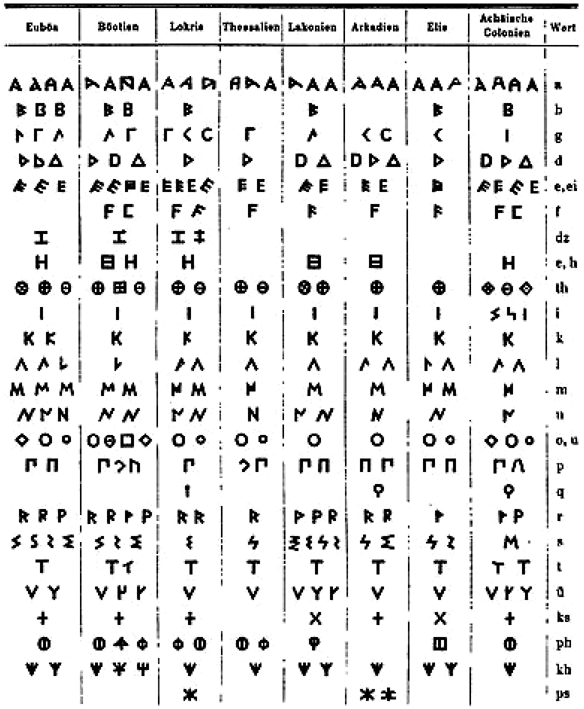

Zahlzeichen: I 1, II 2, III 3, IIII 4, Π (πέντε) 5, ΠI 6, ΠII 7, ΠIII 8, ΠIIII 9, Δ (δέκα) 10, ΔΔ 20, 𐅄 50, H (ἑκατόν) 100, X (χίλιοι) 1000, M (μύριοι) 10000.

Die vorstehende zweite Gruppe, welche den grössten Theil von Griechenland umfasst, zeigt Formen, welche sich mehr zur italischen Schrift neigen; sie wurden später durch die ionischen Zeichen verdrängt. Dieser ionische Typus bildete sich allmälig immer harmonischer aus und zu Anfang unserer Zeitrechnung war die griechische Capitalschrift diejenige, welche sich in den Versalien unserer griechischen Buchschrift erhalten hat.

170

فرانسيسي بارڊ الفابيٽ

WELSCHES BARDEN-ALPHABET.

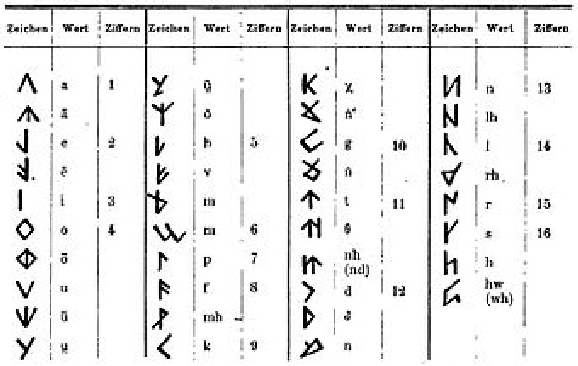

Die welschen Barden haben seit undenklichen Zeiten ein eigenes Alphabet bewahrt, welches wir hier nach GANN's „Traethawdar hynafiaeth ac awdurdodaeth Coelbren y Beirdd" veröffentlichen (*coelbren* bedeutet „Zeichenstäbe"). Nach der Tradition bestand das Alphabet ursprünglich nur aus 16 Zeichen, welche als Zahlzeichen gebraucht wurden und an den oben beigegebenen Zahlwerten kenntlich sind, später wurden die Zeichen durch Differenzirung vermehrt. Die Schrift wurde auf Holztäfelchen geschrieben oder in dieselben eingegraben. Die beiden Laute des *m* und *n* unterscheiden sich dadurch, dass der erste *muta*, der zweite *radical* ist.

OGHAMSCHRIFT.

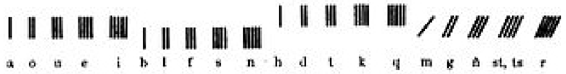

Zieht man eine Schreiblinie, so durchschneidet dieselbe die Vokale und die letzte Gruppe, während die zweite unter, die dritte über der Schreiblinie steht. Zusatzbuchstaben sind: ╳ *eo*, ○ *oi*, ᓂ *ui*, ╬ *io*, ▦ *ae*. Der Lautwert dieser Zeichen ist aus doppelsprachigen Inschriften bekannt. Der Name *Ogham craobh* wird mit „Stäbchen" übersetzt, was vermuthen lässt, dass auch diese Zeichen eine Art Runen waren.

Man fand sie in Irland und vereinzelt auch in Schottland in aufrecht stehende Steine eingeritzt, wie auch in Manuscripten und alten Büchern.

166

اينگلو-سيڪسن رنس رسم الخط

(32)

ANGELSÄCHSISCHE RUNEN.

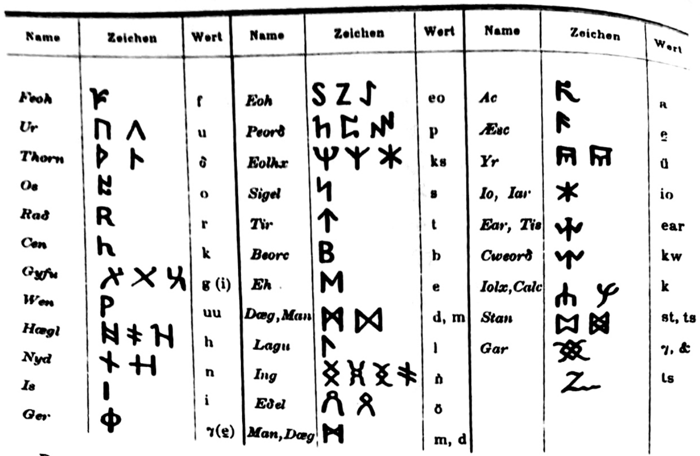

Das angelsächsische Runen-Fuðork besteht aus einem Stamme von 24 Zeichen, welcher bis *Dæg-Man* (*d* und *m* sind identisch) reicht, die übrigen Zeichen sind Zusatzbuchstaben und in ihren Namen schwankend.

Dem vorstehenden Fuðork liegt klar das altnordische zu Grunde, welches durch Einschiebungen (*Gyfu, Wen* nach *Cen*; *Eoh, Peorð, Eolhx* nach *Ger*) und durch Zusätze erweitert worden ist. Die Zeichen sind mit den markomannischen und gothischen verwandt, mehrere derselben haben sich in der angelsächsischen Schrift erhalten.

Aus den verschiedenen Lautwerten (*Dæg-Man, Iolx-Calc*) geht hervor, dass die Zeichen Begriffszeichen, wie die Hieroglyphen, waren, was auch aus der Übereinstimmung der Bedeutung der Namen mit den Zeichen hervorgeht. Diese Namen sind uns in den Runenliedern überliefert, welche W. C. GRIMM in seinem Werke „über deutsche Runen" veröffentlicht hat. So heisst es von der ersten Rune:

Feoh byth frofur
fira gehwylcum,
sceal theah manna gehwyle
miclun hyt dælan,
gif he wile for drihtne
domes hleotan.

Geld ist Trost
für jeden Menschen,
soll doch jedermann
reichlich es austheilen,
wenn er will vor dem Herrn
Urtheil empfangen.

Allerdings harrt der dunkle Sinn dieser Runenlieder noch immer seiner

Erklärung. Die hier aufgeführten Runen sind GRIMM's Werke entnommen.

لکيان رسم الخط

LYKISCH.

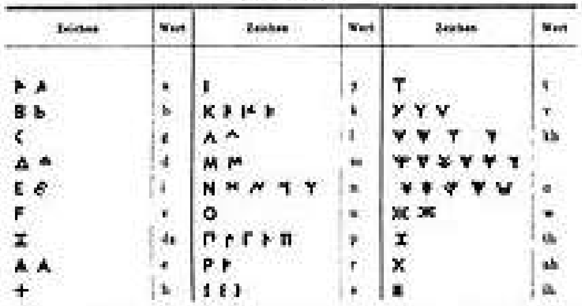

Das vorstehende Alphabet ist entnommen aus J. Savelsberg's Beiträgen zur Entzifferung der lykischen Sprachdenkmäler. Die Schreibweise bekannter griechischer Namen weist eine eigene Orthographie auf, z. B. *Harpagus*, *Apollonides*, *Sidarios*, *Hppyl*, *Dennas*, *Hekatomnas*. Es dürfte diese Schreibart noch aus jener Zeit stammen, die der Fixirung eines Alphabets voranging; wir finden eine ähnliche Orthographie in den iberischen Münzinschriften, deren Zeichen wir hier nach Phillips (über das iberische Alphabet, Sitzb. d. k. Akad. d. W. 1870, LXV, II) folgen lassen.

IBERISCH.

سنڌ ۽ ملتان رسم الخط

SINDH- UND MULTANSCHRIFT.

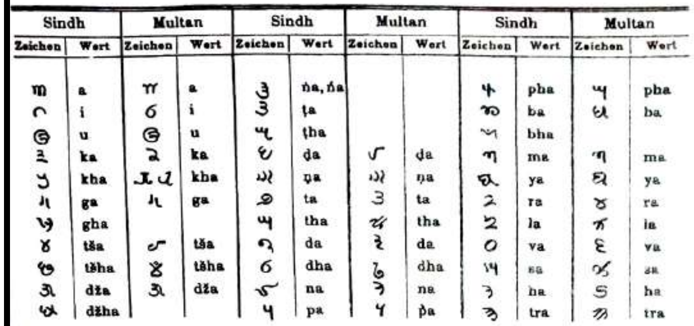

Die vorstehenden Schriften sind in doppelter Art beachtenswert, erstens weil sie in gleicher Weise wie die semitischen Schriften die Vokale in der Mitte der Wörter nicht schreiben, z. B. Sindhisch *tuhidžo*, zweitens weil ihre Zeichen sich an die semitischen Schriften anlehnen, anderseits sich in der Devanagarischrift vorfinden, wenn diese von der Paliform abweicht; so hat dieselbe Bedeutung auf Pehlewi-Münzen, entspricht dem im Aramäischen, erinnert an die phönikische Form *χ*, an das phönikische *δ*. Den von den Inschriftformen abweichenden Devanagarizeichen क *ka* entspricht Multan, dem ख *kha* (Inschrift) entspricht Sindh *gha*, ग kann ebensowohl von der Inschrift Ո, wie von Sindh *ga* abstammen, dem *tšha* entspricht Sindh *tšha*, dagegen Inschrift *tšha* dem Devanagari ळ *ḷa*, Devanagari ण hat seine Analogie nur in Sindh (dagegen Inschrift *ṇa*), ebenso प Sindh (Inschrift), फ *p*, Sindh (Inschrift).

Die auffallenden Abweichungen der beiden Schriften von Sindh und Multan beweisen, dass von einer einfachen Entlehnung keine Rede sein kann, denn wir finden Sindh *tša* als Multan *ra*, Sindh *tha* als Multan *pha*, dagegen befindet sich Multan *tšha* in Übereinstimmung mit Sindh *tša*.

Mit Rücksicht auf die Einwanderung der arischen Stämme von Norden liegt die Vermuthung nahe, dass die vorstehenden Schriften des nördlichen Indiens den Grundstock der vedischen Schrift abgaben. Durch die Herrschaft der magadhischen Schrift während der Zeit, wo in ganz Vorderindien der Buddhismus herrschte, wurde die heimische Schrift in den Schatten gestellt. Man zog die fremde Schrift wegen ihres Reichthums an Zeichen und wegen ihrer festen Schreibregeln vor. So kam es, dass die heimische Schrift, welche sich trotzdem im Volke erhielt, zu den gelehrten Werken nicht verwendet und diesfalls die Devanagarischrift vorgezogen wurde.

رياضياتي علامتون ۽ مخففات

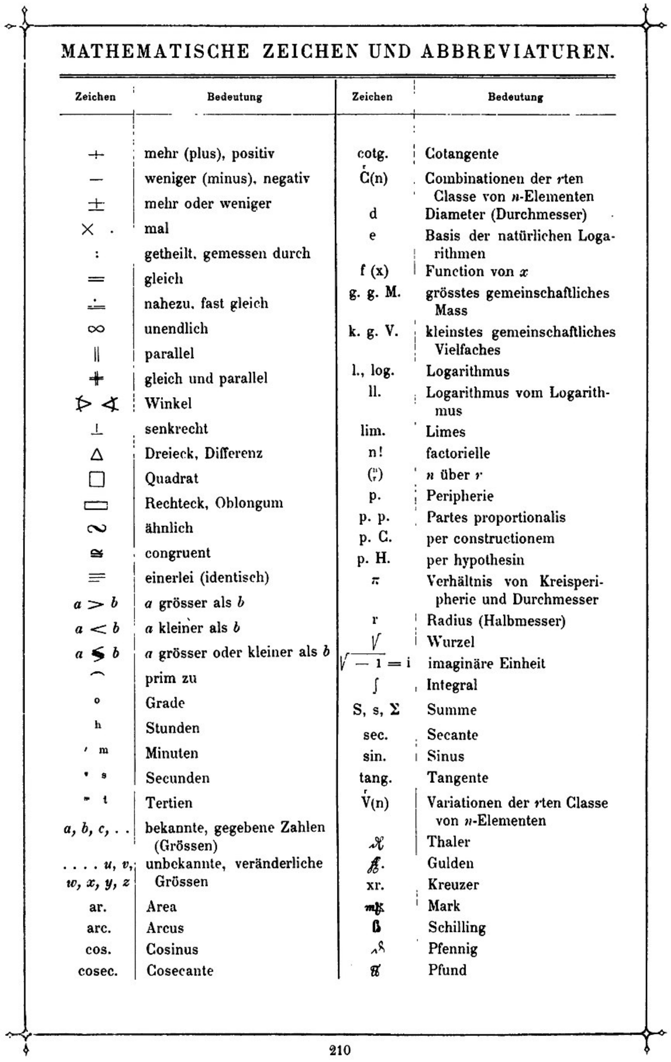

MATHEMATISCHE ZEICHEN UND ABBREVIATUREN.

Zeichen	Bedeutung
$+$	mehr (plus), positiv
$-$	weniger (minus), negativ
$\pm$	mehr oder weniger
$\times$ $\cdot$	mal
$:$	getheilt, gemessen durch
$=$	gleich
$\doteq$	nahezu, fast gleich
∞	unendlich
$\parallel$	parallel
╪	gleich und parallel
∡ ∢	Winkel
$\perp$	senkrecht
$\triangle$	Dreieck, Differenz
$\square$	Quadrat
▭	Rechteck, Oblongum
$\backsim$	ähnlich
$\cong$	congruent
$\equiv$	einerlei (identisch)
$a > b$	a grösser als b
$a < b$	a kleiner als b
$a \gtrless b$	a grösser oder kleiner als b
$\frown$	prim zu
$^{\circ}$	Grade
^{h}	Stunden
$'$ ^{m}	Minuten
$''$ ^{s}	Secunden
$'''$ ^{t}	Tertien
$a, b, c, \ldots$	bekannte, gegebene Zahlen (Grössen)
$\ldots u, v, w, x, y, z$	unbekannte, veränderliche Grössen
ar.	Area
arc.	Arcus
cos.	Cosinus
cosec.	Cosecante

Zeichen	Bedeutung
cotg.	Cotangente
$\overset{r}{C}(n)$	Combinationen der $r$ten Classe von n-Elementen
d	Diameter (Durchmesser)
e	Basis der natürlichen Logarithmen
f (x)	Function von x
g. g. M.	grösstes gemeinschaftliches Mass
k. g. V.	kleinstes gemeinschaftliches Vielfaches
l., log.	Logarithmus
ll.	Logarithmus vom Logarithmus
lim.	Limes
n!	factorielle
$\binom{n}{r}$	n über r
p.	Peripherie
p. p.	Partes proportionalis
p. C.	per constructionem
p. H.	per hypothesin
π	Verhältnis von Kreisperipherie und Durchmesser
r	Radius (Halbmesser)
$\sqrt{\ }$	Wurzel
$\sqrt{-1} = i$	imaginäre Einheit
$\int$	Integral
S, s, Σ	Summe
sec.	Secante
sin.	Sinus
tang.	Tangente
$\overset{r}{V}(n)$	Variationen der $r$ten Classe von n-Elementen
Rt	Thaler
fl.	Gulden
xr.	Kreuzer
mk	Mark
ß	Schilling
₰	Pfennig
℔	Pfund

210

(49)

نشاني/لکت 8

قبرصي رسم الخط ۾ آواز “Le” = 8،

پراڻيون اطالوي ٻوليون امبرين ۽ آسڪر، هنن ٻنهي ٻولين ۾ آواز ”f“ (ف جي لکت ”8“، جيڪا عدد اٺ (8) جي شڪل سان ملي ٿي. اٽروسڪن رسم الخط (450-B.C) نشاني ”8“ جو آواز ”f“ ڏيکاريو ويو آهي، آواز ”f“ (8) ۽ عدد (8) اٺ سان ملندڙ نشاني آهي. اهڙي نشاني موهين جو دڙو، پليٽ نمبر 33، ڦرهي نمبر 125 ۾ گڏيل لفظن سان ڏيکاري وئي آهي.

(50)

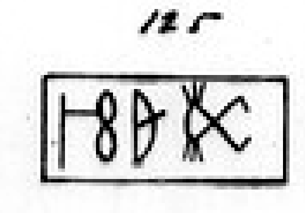

(51)

موهين جو دڙو، پليٽ نمبر 32، ڦرهي نمبر 114

(52)

باب چوٿون

اکر ۽ انگ (3)

سنڌو ماٿري تهذيب-ميسوپوٽيميا ۽ مصري تهذيبن کي اوائلي تهذيبون سڏيو ويو آهي. انهن تهذيبن جي ماڳن مان ملندڙ لکتون/نشانيون جيڪي ٺِڪرين ۽ ٺڪرن جي ٿانون، پٿرن تي اُڪريل/گهڙيل ۽ ڌاتن جي تختين تي چٽيل لکتون اڄ بہ ڪيترين ئي ٻولين منجهہ آوازن ۽ انگن جي شڪلين ۾ ملن ٿيون.

”پنيور جو دڙو“، مان مليل ٺڪريءَ تي اُڪريل لکتن ۾ هڪ نشاني ”3“ جيڪا انگ ۽ آواز واري پڻ سڃاڻپ رکي ٿي.

(53)

پنيور جي دڙي مان مليل ٺڪريءَ تي اُڪريل لکتون، جنهن ۾ نشاني ”3“ انگ ٿي جهڙي آهي. پر هيءَ لکت قديم ”سنڌ رسم الخط“ ۽ ملتان رسم الخط ۾ آواز ”ta“ ”تَ“ (3) جي شڪل سان مشابهت رکي ٿي.

سنڌي، انگريزي ۽ رومن خَط، اهي سيئي مختلف ٻولين جي رسم الخطن ۾ صوتياتي نظام جو حصو نظر اچن ٿا.

ڪن ٻولين ۾ انگ ”3“ کي علامتن واريون نشانيون لڳائي آواز پڻ جوڙيا ويا آهن. انگ (3) جي صورت کي ٿورو ڦيرائي ڪجهہ ٻيا آواز بہ جوڙيا ويا آهن.

جيئن تہ ”سنڌ رسم الخط“ (Sindh Script) ۾ ڪجهہ آواز هيٺ ڏنل آهن

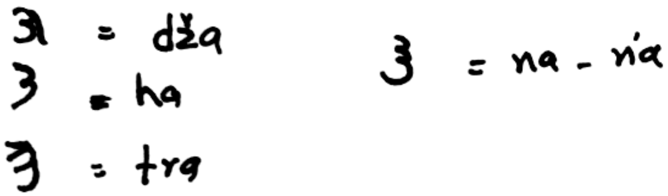

ليکڪ ”ڪارل فاؤلمن“ جو ڪتاب ”Script Seichen Und Alphabet“ (اکر ۽ الفابيٽ)

ليکڪ هن ڪتاب جي صفحي نمبر 121 تي ”سنڌ ۽ ملتان“ رسم الخط (Sindh-Und-Multanscrift) جو چارٽ ڏنو آهي. هي ڪتاب جرمن ٻوليءَ ۾ لکيو آهي.

هيٺ سنڌ ۽ ملتان رسم الخط جو خاڪو ڏجي ٿو.

سنڌ ۽ ملتان رسم الخط

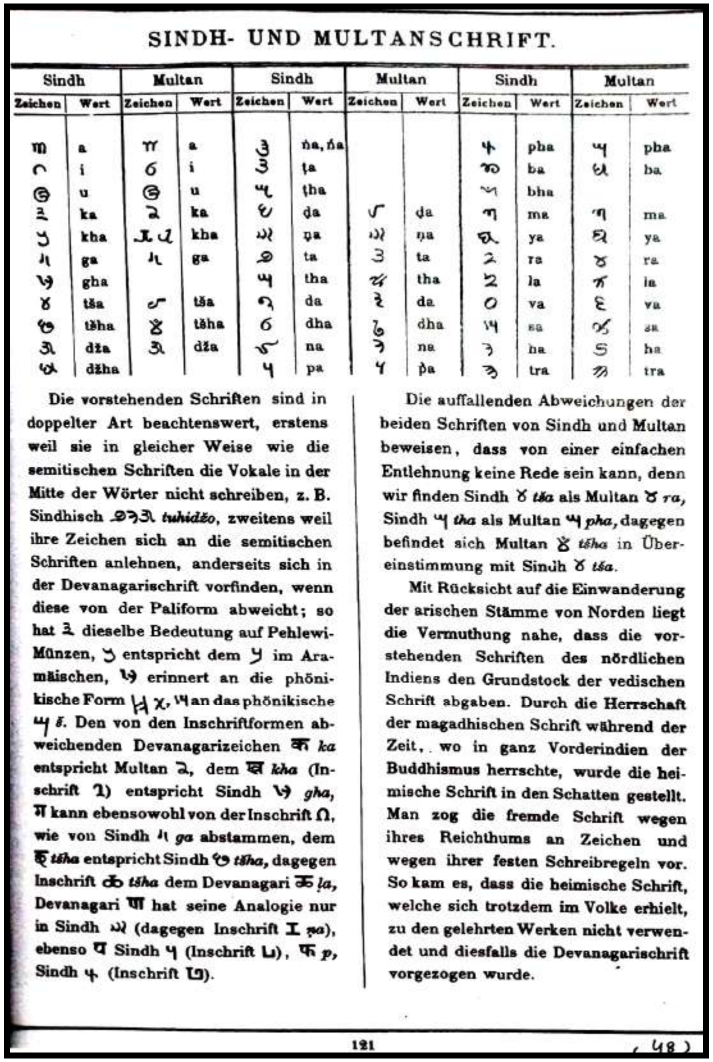

SINDH- UND MULTANSCHRIFT.

Sindh Zeichen	Sindh Wert	Multan Zeichen	Multan Wert	Sindh Zeichen	Sindh Wert	Multan Zeichen	Multan Wert	Sindh Zeichen	Sindh Wert	Multan Zeichen	Multan Wert
	a		a		ṅa, ńa				pha		pha
	i		i		ṭa				ba		ba
	u		u		ṭha				bha		
	ka		ka		ḍa		ḍa		ma		ma
	kha		kha		ṇa		ṇa		ya		ya
	ga		ga		ta		ta		ra		ra
	gha				tha		tha		la		la
	tša		tša		da		da		va		va
	tšha		tšha		dha		dha		sa		sa
	dža		dža		na		na		ha		ha
	džha				pa		pa		tra		tra

Die vorstehenden Schriften sind in doppelter Art beachtenswert, erstens weil sie in gleicher Weise wie die semitischen Schriften die Vokale in der Mitte der Wörter nicht schreiben, z. B. Sindhisch *tuhidžo*, zweitens weil ihre Zeichen sich an die semitischen Schriften anlehnen, anderseits sich in der Devanagarischrift vorfinden, wenn diese von der Paliform abweicht; so hat dieselbe Bedeutung auf Pehlewi-Münzen, entspricht dem im Aramäischen, erinnert an die phönikische Form χ, an das phönikische *š*. Den von den Inschriftformen abweichenden Devanagarizeichen क *ka* entspricht Multan, dem ख *kha* (Inschrift) entspricht Sindh *gha*, ग kann ebensowohl von der Inschrift Ω, wie von Sindh *ga* abstammen, dem छ *tšha* entspricht Sindh *tšha*, dagegen Inschrift *tšha* dem Devanagari ळ *ḷa*, Devanagari ष hat seine Analogie nur in Sindh (dagegen Inschrift *ṣa*), ebenso प Sindh (Inschrift), फ *p*, Sindh (Inschrift).

Die auffallenden Abweichungen der beiden Schriften von Sindh und Multan beweisen, dass von einer einfachen Entlehnung keine Rede sein kann, denn wir finden Sindh *tša* als Multan *ra*, Sindh *tha* als Multan *pha*, dagegen befindet sich Multan *tšha* in Übereinstimmung mit Sindh *tša*.

Mit Rücksicht auf die Einwanderung der arischen Stämme von Norden liegt die Vermuthung nahe, dass die vorstehenden Schriften des nördlichen Indiens den Grundstock der vedischen Schrift abgaben. Durch die Herrschaft der magadhischen Schrift während der Zeit, wo in ganz Vorderindien der Buddhismus herrschte, wurde die heimische Schrift in den Schatten gestellt. Man zog die fremde Schrift wegen ihres Reichthums an Zeichen und wegen ihrer festen Schreibregeln vor. So kam es, dass die heimische Schrift, welche sich trotzdem im Volke erhielt, zu den gelehrten Werken nicht verwendet und diesfalls die Devanagarischrift vorgezogen wurde.

121 (48)

(54)

ليکڪ چارٽ ۾ پنهنجن خيالن جو اظهار ڪيو آهي. ان چارٽ جو ٽڪرو هيٺ ڏجي ٿو.

Mit RÜcksicht auf die Einwanderung der arischen Stämme von Norden liegt die Vermuthung nahe, dass die vorstehenden Schriften des nördlichen Indiens den Grundstock der vedischen Schrift abgaben. Durch die Herrschaft der magadhischen Schrift während der Zeit, wo in gans Vorderindien der Buddhismus herrschte, wurde die heimische Schrift in den Schatten gestellt. Man zog die fremde Schrift wegen ihres Reichthurns and Zeichen und wegen ihrer esten Schreibregeln vor. So kam es, dass die heimische Schrift, welche sich trotzdem im Volke erhielt, zu den gelehrten Werken nicht verwendet und diesfalls die Devanagrischrift worgezogen wurde.

”اتر طرف آريائي قبيلن جي لڏپلاڻ کي ڏسندي، اهو مفروضو معلوم ٿئي ٿو ته، اُتر هندستان جي متين لکت ويدڪ رسم الخط جو بنياد مُهيا ڪيو. وقت جي دوران ”مگڌ لپي“ جي تسلسل ذريعي سڄي هندستان ۾ جتي ٻُڌ ڌرم غالب هو، اتي مقامي رسم الخطن کي لتاڙيو ويو، پرڏيهي رسم الخط کي ترجيح ڏني ويئي. ڇاڪاڻ ته ان جي علامت دولت ۽ ان جي لکڻ لاءِ مقرر ڪيل ظابطن جي ڪري پوءِ ايئن ٿيو جو

مادري رسم الخط جيڪا اجان تائين ماڻهن ۾ موجود هئي، سا سيڪاريل ڪمن جي لاءِ استعمال نہ ڪئي ويئي، ان صورت ۾ ديوناگري کي ترجيح ڏني ويئي.“

سنڌ ۽ ملتان رسم الخطن ۾ ڪن نشانين جون ساڳيون شڪليون ۽ ساڳيا آوز آهن. اهڙو خاڪو هيٺ ڏجي ٿو.

ساڳيا آواز ۽ سڳيون شڪليون (خاڪو)

سنڌ رسم الخط		ملتان رسم الخط	
آواز	نشاني	آواز	نشاني
dža		dža	
ta		t1	
pa		pa	
ma		ma	

سنڌ ۽ ملتان رسم الخطن جا چارٽ هيٺ ڏجن ٿا. جنهن ۾ اکرن جا آواز ساڳيا ۽ شڪليون مٿيل آهن.

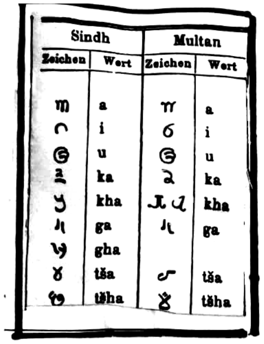

Sindh		Multan	
Zeichen	Wert	Zeichen	Wert
	a		a
	i		i
	u		u
	ka		ka
	kha		kha
	ga		ga
	gha		
	tša		tša
	tšha		tšha

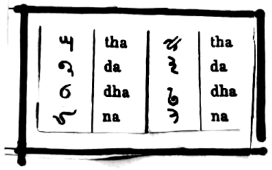

	tha		tha
	da		da
	dha		dha
	na		na

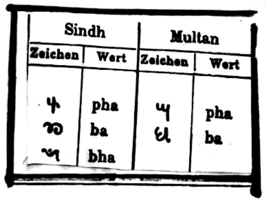

Sindh		Multan	
Zeichen	Wert	Zeichen	Wert
	pha		pha
	ba		ba
	bha		

	ya		ya
	ra		ra
	la		la
	va		va
	sa		sa
	ha		ha
	tra		tra

سنڌ ۽ ملتان رسم الخط جو آواز “3-ta” اهڙي لکت (3) جا آواز “3-da” برمي ٻولي ۽ آواز “3-ba” يوناني ٽيچر گرافيءَ ۾ ملن ٿا. انهن جا چارٽ هيٺ ڏجن ٿا.

پالي ۽ برمي لکتون

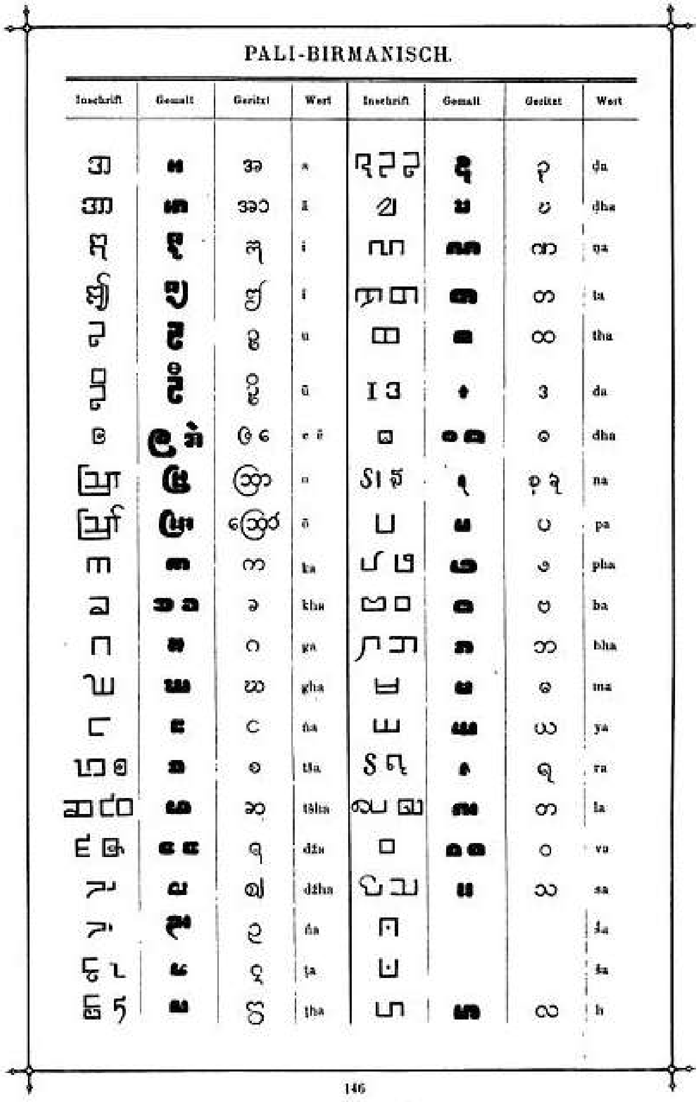

يوناني ٽيچر گرافي

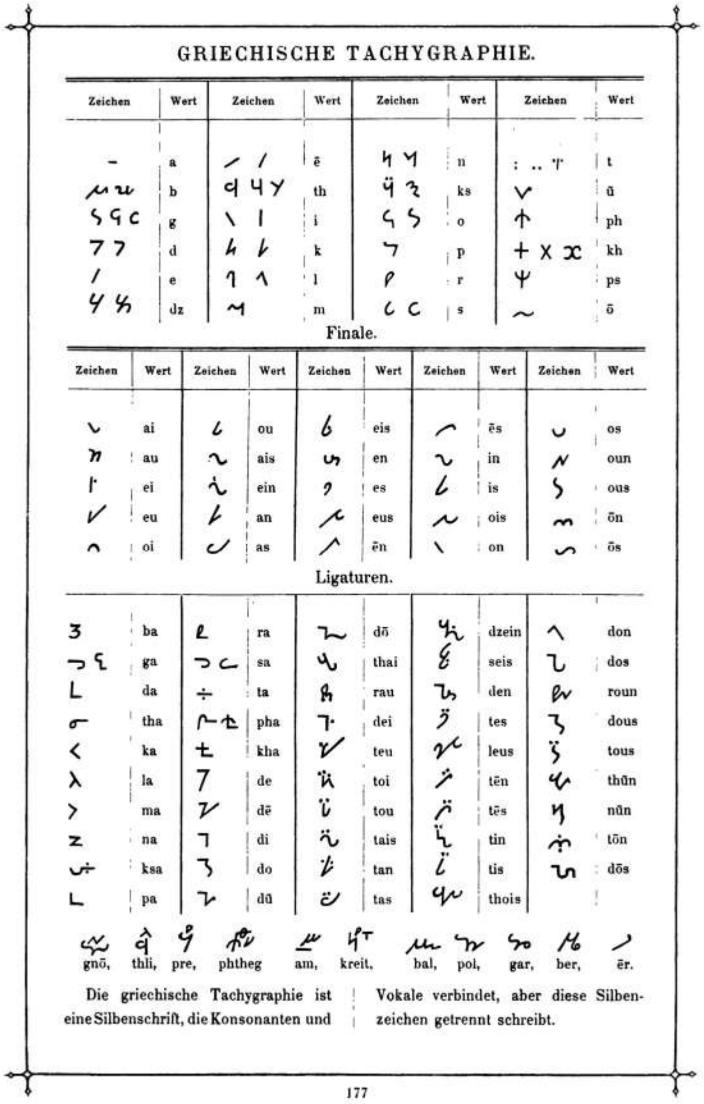

سربين ٻوليءَ ۾ آواز ”Z“ (3)

The letter 3 is pronounced like the “z” in “zoo” or “Zebra” the uppeurcase form is “3” (57)

Word	Meaning	Pronounciation
зима	Winter	Zyma

3 Pronounced like “z” in “Zel” “Zebra”, “Zero” (58)

فلپائين لکٽين ۾ نشاني ”3“ جو آواز ”U“ ملي ٿو. فلپائن لکٽيون تاگالا (Tagala) ”3“ ۽ بسيا (Bisaya)، 3 جون ٻنهين نشانين جون شڪليون ملندڙ آهن. ٻنهي جو آواز ”U“ ٻڌايو وڃي ٿو.

فلپائين لکٽين جو خاڪو هيٺ ڏجي ٿو.

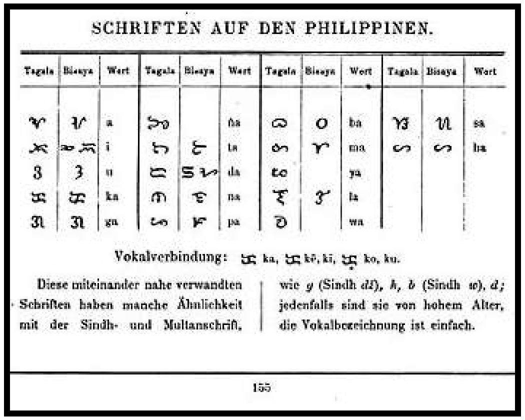

(59)

مالديپ رسم الخط ۾ آواز ”3-ph“ جي لکت ٻنيور جي ٺڪري واري لکت، سنڌ ۽ ملتان رسم الخط جي آواز ”3-ta“ سان ملندڙ آهي.

قديم ”سنڌ رسم الخط“ جي آوازن واريون نشانيون ڪيترين ئي ٻولين جي آوازن ۽ انگن سان ملندڙ نظر اچن ٿيون.

هيٺ انگن جو چارٽ ڏجي ٿو. جنهن ۾ مختلف انگن جا نمبر ڏيکاريا ويا آهن. سيڪات (Syakat) جي انگن ۾ نمبر 1، = 1، نمبر 6 = ٨، نمبر 7 - Ч =

اهي ٽئي انگن واريون نشانيون موهين جو دڙو جي ڦرهين ۾ ملن ٿيون.

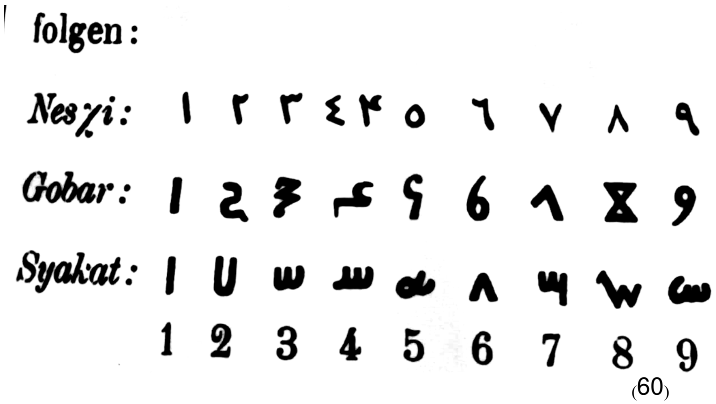

(60)

سيڪات (Syakat) جو انگ 7 - Ч ۽ سنڌ رسم الخط جو آواز tha = Ч ٻنهين جون شڪليون ساڳيون نظر اچن ٿيون. جڏهن ته سيڪات انگ ”6“ جي لکت = ٨، سنڌي انگ ”٨“ جهڙي آهي ۽ بنگالي/بنگلا زبان عدد ”Ч“ چار جي

لکت انگريزي انگ ”8“ جهڙي آهي. ۽ بنگلا ۾ انگ 7 جي لکت ”9“ انگريزي انگ ”9“ جهڙي آهي. مٿيان سيئي انگ ڪيترين ٻولن ۾ آوازن واري علامت رکندڙ آهي.

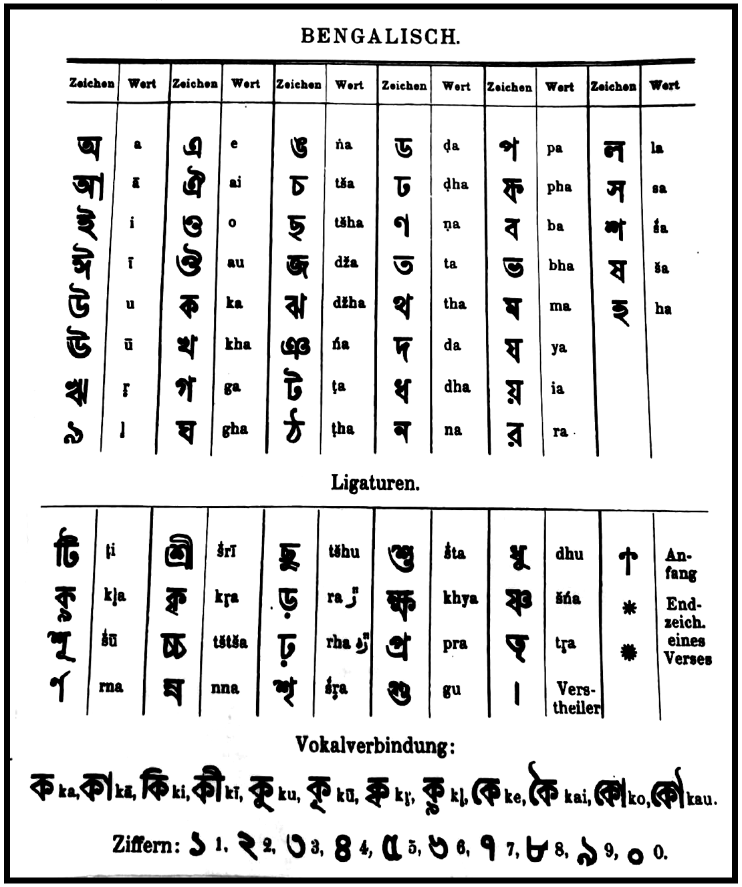

(61)

نيپالي زبان جو انگ هڪ = 7-1

نيپالي زبان جو انگ سَت 7-7

ٻنهين انگن جهڙيون نشانيون ”موهين جو دڙو“ جي ڦرهين ۾ ملن ٿيون.

جڏهن نيپالي زبان ۾ عدد چار جي شڪل ”8“ انگريزي انگ انن (8) جهڙي نظر اچي ٿي.

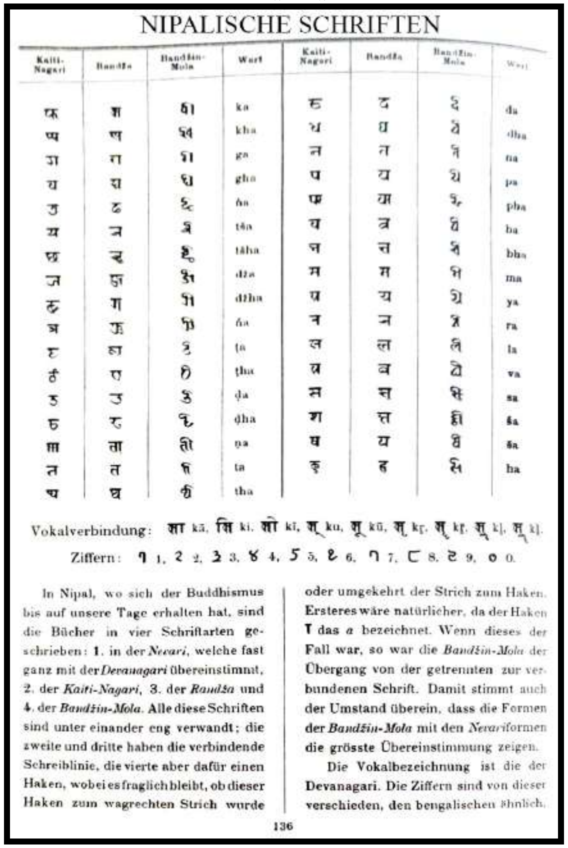

(62)

مالابار ۾ سيريا جي رسم الخط ۾ اکرن جون نشانيون، جنهن ۾ آواز "n" 3 ، آواز "n" - Ʒ ، آواز n 3 - 3 ۾ آواز t Λ - سي انگن سان ملندڙ نظر اچن ٿيون.

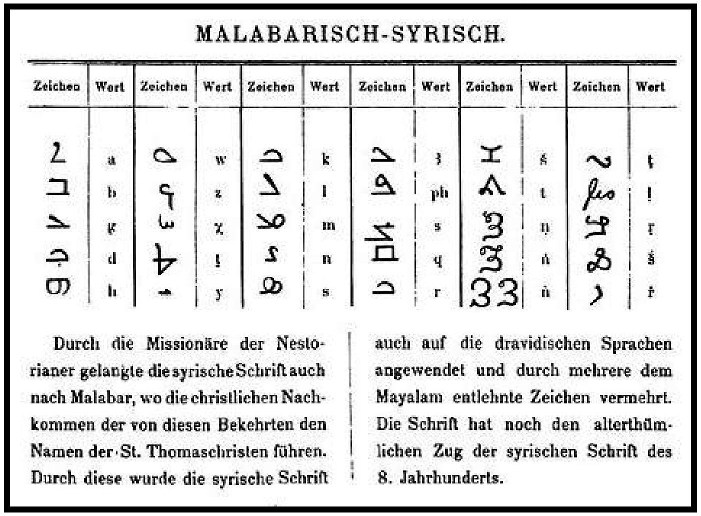

Durch die Missionäre der Nestorianer gelangte die syrische Schrift auch nach Malabar, wo die christlichen Nachkommen der von diesen Bekehrten den Namen der St. Thomaschristen führen. Durch diese wurde die syrische Schrift auch auf die dravidischen Sprachen angewendet und durch mehrere dem Mayalam entlehnte Zeichen vermehrt. Die Schrift hat noch den alterthümlichen Zug der syrischen Schrift des 8. Jahrhunderts.

الباني لکٽيون

فرنٽ ويسو بيئي ايس

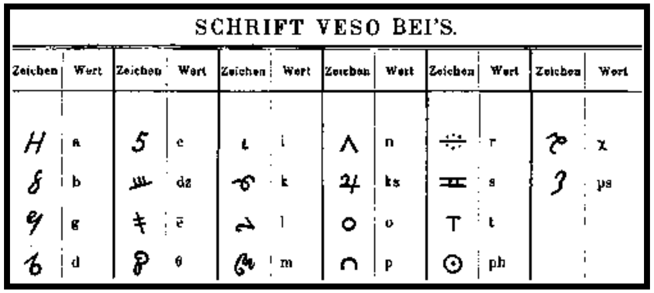

(64)

سنڌي رسم الخط ۾ آواز "l" جي لکت (ᑎ)، برمي ٻوليءَ جو آواز "ga" (ᑎ)، پالي ٻوليءَ جو آواز "ga" (ᑎ) ۽ "ويسوبيئي ايس" ۾ آواز "p" (پ) جي لکت (ᑎ) =

لکت "ᑎ" جا مختلف ٻولين ۾ الڳ الڳ آواز ملن ٿا.

جيئن ته "ويسو بيئي ايس" رسم الخط ۾ ڪيترين ئي نشانيون "موهين جو دڙو" جي ڦرهين وارين نشانين سان ملندڙ آهن.

ويسو بيئي ايس جا آواز ۽ انگ سان ملندڙ لکتون:

آواز	لکت/نشاني	انگ/عدد
e	5	پنج
n	Λ	اَٺ
o	o	ٻُڙي
t	T	

"موهين جو دڙو جون ڦرهيون ۾ ويسو بيئي ايس جو آواز "n" = Λ

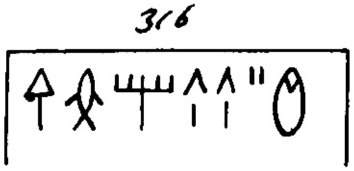

(65)

آواز "n" (ن) = Λ ۾ موهين جو دڙو جي ڦرهي 83 ۾

(66)

"ويسو بيئي ايس" جو آواز "a" = H

"موهين جو دڙو" جو ڦرهي نمبر 365

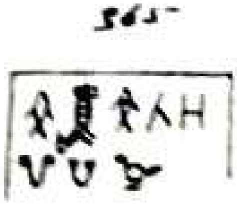

(67)

عدد اَٺ = 8

عدد اَٺ = Λ

قديم اطالوي ٻولين ۾ عدد "8" "Λ" جا مختلف آواز ڏيڪاريا ويا آهن.

امبرين ۾ اسڪلر رسم الخطن ۾ لکت "8" جو آواز "f" (ف) ڏيڪاري ويو آهي.

اٽروسڪن رسم الط ۾ آواز "P" جون ٽي نشانيون "ገΛገ" آهن. جنهن ۾ عدد اَٺ "Λ" واري لکت ٻه آئي.

رومي لکتن ۾ عدد "Λ" جو آواز "A" ڏيڪاري ويو آهي.

قديم اطالوي ٻولين جي رسم الخط جي چارٽ ۾ اٽروسڪن ۾ انگ 5 – 10 – 50 جون ٻه لکتون ڏيڪاريون ويون آهن.

عدد 5 = ΛV

عدد 10 = X+

عدد 50 = ↑↓

گپتا خاندان جي لکت

هن خاڪي ۾ چئن ٻولين، زنار، اشوڪا، گجرات ۽ الھ آباد رسم الخط جون نشانيون ڏنل آهن. جنهن ۾ ٻن نشانين "Oʘ" جو ساڳيو آواز ڏيکاريو ويو آهي.

Džiranar زنار	Ašoka اشوڪا	Gudžarat گجرات	Allahabad الھ آباد	Wert قدر/آواز
O	O	O	O	tha
ʘ	ʘ	ʘ	ʘ	

ليڪ ڪارل فاولمن مٿين ٻولين جا سُر ڏنا آهن. انهن ۾ شڪلين ۾ گهٽي هڪجهڙائي ڏيکاري وئي آهي. چارٽ جي هيٺان جرمن ٻوليءَ ۾ ليڪ لکي ٿو ته:

"اها الفابيٽ هندستان جي مختلف حصن ۾ مليل لکتن مان، لڳي ٿو ته، مجموعي طور تي مڪڏليپيءَ سان تعلق رکن ٿا. چاڪاڻ ته وقت جي ٿوري انحراف (اشوڪا لکت ٽين صدي ق.م، ٽين صدي عيسوي، جيڪا 5 صدي عيسوي کان الھ آباد) جُزوي طور تي غير ملڪي اثرن کي منسوب ڪري سگهي ٿي. انهن لکڻين ۾ حرف بتدريج ظاهر ٿئي ٿو. جنهن جي شروعات ۾ شايد ئي معنيٰ هئي. انهن ماٿهن ۾ ظاهر ٿي سگهي ٿي. جن وٽ بي آواز رسم الخط (CF.Sindh) هوندو هو."

باب پنجون

ليڪ ڪارل فائولمن (Carl Faulmann) جو ڪتاب "Schrift Zeichen Und Alphabete" (قديم اکر ۽ الفابيٽ)

هن ڪتاب جي صفحي نمبر 40 تي "هُمير رسم الخط" جو چارٽ ڏنو آهي. ان رسم الخط جي هيٺان جرمن ٻولي ۾ مضمون لکيو آهي. ان ۾ هڪ جاءِ تي لکي ٿو ته:

"همير رسم الخط عرب ۾ استعمال ڪئي وئي، جڏهن ته ان کي محمدي نسسي طرفان ختم ڪيو ويو. ان کي هتي آفريڪي رسم الخط ۾ شامل ڪيو ويو آهي. اهو بربر جي پهاڙن ويجهو آهي. عرب اديب ڪيس "مَسنَد" سڏين ٿا. جنهن جي نالي سان ڪيترن مفروضن کي جنم ڏنو آهي.

جيئن ته ان جي تشريح "سَناد"، "سنتوزن" ۽ ڪالمي لِپي يا ترڪيب ٽيل رسم الخط جي معنيٰ ڏني وئي آهي. اهو ٻه سنڌ ۾ لڌو ويو. ان جي مطابق هندستاني رسم الخط جو ترجمو ڪيو ويو آهي. آخر ۾ اها نشاندهي ڪئي وئي ته "مَسنَد" جي معنيٰ "اسپورئيس" آهي. همير رسم الخط جون ڪيتريون نشانيون موهين جو دڙو جي مهرن وارين لکتن سان هڪجهڙايون رکندڙ آهن.

(الف) ياد رکڻ گهرجي تہ زمانئہ قديم کان عرب سنڌ جي ڪپڙي کي ”مسنديہ“ سڏيندا هئا، جيئن هڪ مورخ لکي ٿو، ”حضرت عائشہ جي حديث مطابق پاڻ سڳورا پنهنجي جسم مبارڪ تي سنڌ جا چار ڪپڙا اوڍيا هئائون، (مسنديہ هڪڙي قسم جي ڪپڙي جو نالو آهي) جيڪي (سنڌ مان) يمن جي چادرن مان هئا. (ڪتاب سنڌ جي طبي تاريخ ليکڪ حڪيم نياز همايوني صفحو 326)

عدد/انگ پنج 5:

مايا ۾ عدد پنج جي نشاني ”—“، علم رياضي ۾ ڪَٽَ (Minus) ”—“ ۽ چائنا ٻوليءَ ۾ عدد هڪ ”—“ (One) آهي.

مايا ۾ عدد پنج جي نشاني ”—“، مٿان بہ ٽبڪا ڳڍ لڳائڻ سان انگ/عدد سَتَ (7) ۽ ٽي ٽبڪا لڳائڻ ”•••“ سان انگ/عدد اَٺ (8) نهي ٿو.

چائنا ٻوليءَ ۾ سنئين ڪريل لڪير ”T“ مٿان نشاني لڳائڻ سان عدد ڇهہ (6) نهي ٿو، ۽ عدد ڇهہ ”亠“ جي هيٺان لڪير (_) لڳائڻ سان عدد/انگ ست (7) جُڙي ٿو. جنهن جي معنيٰ لڪير ”_“ عدد هڪ (One) آهي.

هيٺ چائنا ٻوليءَ جي انگ جو چارٽ ڏنو ويو آهي. ان جي مٿان جرمن ٻولي ۾ لکيو ويو آهي تہ:

”جعلسازي کان بچائڻ لاءِ (جهڙوڪ اسان جا لکيل انگ اکر) آخر ۾ هڪ آسان/سولو فارمولا جنهن کي واپاري استعمال ڪندا آهن. (وزن واريون نشانيون). ان کان علاوه ڊيسمل ۽ ڊيوڊيڪمل سسٽم ٻنهي لاءِ سئيڪل نمبر پڻ آهي.“

CHINESISCH

Wechsel u.s.w. vor Fälschung zu schutzen (gleich unseren geschriebenen Zahlwörtern), endlich eine einfachere Form, deren sich die Kaulfleute bedienen (Gewichtseichen). Ausserdem gibt es noch cyclische Zahlen sowohl für das Decimal-wie fur das Duodecimalsystem.

Ziffern.

Name	Kyaī	Gewichts-Zeichen	Wert
I,	一	〡	1
Ḷ`	二	〢	2
San,	三	〣	3
Se`	四	〤	4
U'	五	〥	5
Lu,	六	〦	6
Tshi,	七	〧	7
Pa,	八	〨	8
Kyeu'	九	〩	9
Śi,	十	十	10
Pe,	百	百	100
Tshyan,	千	千	1000
Wan`	萬	万	10,000
I,	億		100,000
Tšao`	兆		1.000,000
Kiṅ,	京		10.000,000
Kyan,	潤		1 Billion

سنڌو ماتري تهذيب ۽ ٻين تهذيبن جي ٻولين منجهه ٽٻڪا آواز ۽ عددن/انگن واري سڃاڻپ رکندڙ هئا.

عدد هڪ = .

عدد ٻه = ..

عدد ٽي = ... وغيره.

ڪن ٻولين منجهه لڪيرون عدد/انگ ظاهر ڪنديون هيون. هيٺ ڏنل چارٽ ۾ ٽٻڪا ۽ لڪيرون انگن/عددن واري حيثيت ظهر ڪن ٿيون.

8,000 line		7 x 8,000=56,000
400 line		O
20 line	11 x 20 = 220	15 x 20 = 300
1st line	8 x 1 = 8	2 x 1 = 2

The Maya Used a vigesimal system based on 20. Unlike our decimal system in which the value of a digit depends on its position, reading from left to right, the Maya counted from bottom to top in multiples of 20.

”مايا جي بنياد تي هڪ ويجسمل سسٽم استعمال ڪيو. اسان ڊيسمل (ٻُڌي) سسٽم جي برعڪس، جنهن ۾ هڪ عدد قيمت ان جي بيهڪ تي منحصر آهي. ڪابي ڪان ساڄي ڪان پڙهڻ، مايا 20 جي هيٺان ڪان مٿي تائين ڳڻپ ڪئي ويندي هئي. مايا انگن ۾ ”ليڪ“ جي مٿان ٽٻڪا ڏنل آهن. جنهن ۾

ٻولين ۾ سنئين ڪريل لڪير وارا ”_“

	ٻوليءَ جو نالو	نشاني	آواز
1	ڊيموٽڪ رسم الخط	—	n (ن)
2	ڪوريئن	—	U
3	چائنه	—	I (one) i
4	يوناني ٽيچي گرافي	—	a
5	ٽرونڪ نوٽس	—	e-i-f +

آفريڪا جي قديم ٻولين جي لپين ۾ ٽٻڪن وارا آواز ملن ٿا، جڏهن ته قديم لپين ۾ فونيشن، يوناني، قديم مصري فونيشن، عبراني، رومن، اطالوي وغيره ۾ اهڙيون نشانيون ملن ٿيون. جنهن ۾ گهٽيون لڪتون ”موهين جو دڙو“ جي ڦرهين وارين نشانين سان ملندڙ نظر اچن ٿيون.

آفريڪا جي تمشيق ٻوليءَ جي رسم الخط

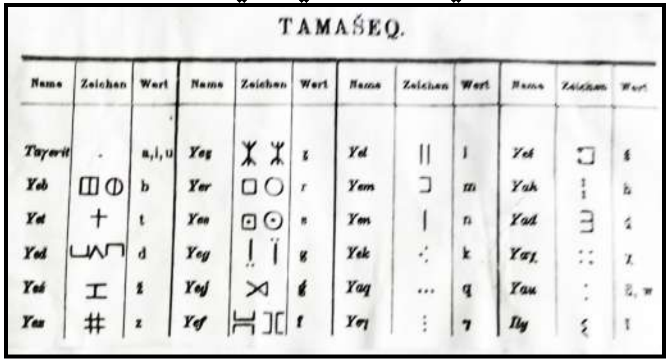

تمشيق رسم الخط ۾ آواز "d" (⊔⋀⊓) جون ٽي نشانيون ڏيڪاريون ويون آهن، جيڪي موهين (موهين جو دڙو) جي ڦرهين سان ملندڙ آهن، جڏهن ته ساڳي ٻوليءَ ۾ آواز "f" (⌸⊐⊏) جون چار شڪليون ڏيڪاريون ويون آهن.

متيون چارئي لکتون مختلف ٻولين ۾ الڳ الڳ آواز رکندڙ آهن ۽ تمشيق ٻوليءَ ۾ پڻ الڳ الڳ آواز سان آهن.

(ب) موهين جي دڙي ۾ يعني انگ واضع ڏيکارڻ واسطي سڌين لڪيرن کي ٻه ڪتب آندو ويندو هو. مثلن I هڪ II ٻه III ٽي IIII چار اهي توٽل ٽيا ڏهه (10) ان بعد ڏهائي واري ٻڙي ايجاد ڪري انگن کي لکت ۾ آندو.

تمشيق ٻوليءَ جي رسم الخط ۾ ٽپڪي وارا اکر

	هڪ ٽپڪو	ٻه ٽپڪا		ٽه ٽپڪا		چار ٽپڪا	
آواز	لکت	آواز	لکت	آواز	لکت	آواز	لکت
a,i,u	•	ü,w	··	k	∵	h	⁝
				q	···	x	::
				r	⋮		

تمشيق ٻوليءَ ۾ اهڙا آواز ٻه آهن جن کي ٽپڪن واريون نشانيون لڳايون ويون آهن.

آواز

⊡ ʘ = (س) = S

ị ï = (گ) = g

تمشيق لپيءَ ۾ آواز k = ·:

مڳڌڪ لپيءَ ۾ آواز i = ·:

براهمي ۽ سنڌي لپيءَ ۾ آواز اِ = ·: - ᴉı

تواريگ رسم الخط

The Tuareg Berber alphabet and its Arabic translation, Ghadames Museusm Libya.

آفريڪا جي تواريگ ٻوليءَ ۾ هڪ ٽٻڪو، ٻن ٽٻڪن، ٽن ٽٻڪن ۽ چئن ٽٻڪن وارا آواز:

آواز	لکت	آواز	لکت
ا	•	ھ	⁞
خ	::	و	:
غ	⋮	چ	ï
ق	.:	ك	...

ٽيرونڪ نوٽس لکتن جو خاڪو ڏسو صفحو-1 جنهن ۾ ٽٻڪن وارا آواز آهن.

آواز	نشاني	
m	•	م
im	:	۾
man	.•	ماڻهو

برصغير ايشيا، آفريڪا، سائوٿ آمريڪا ۽ ٻين ملڪن ۾ انساني جسم تي نقش ۽ ٽٻڪن ڪڍائڻ جو رواج تمام قديمي آهي. جيڪو اڄ تائين بہ دنيا جي ڪيترن ئي ملڪن ۾ رائج آهي.

عورتون پنهنجي مُنهن جي ڪاڏيءَ واري حصي تي ڪاري، ڳاڙهي يا نيري رنگ ۽ بليو رنگن جا ٽٻڪا ڪڍرائيندون آهن. اهي ٽٻڪا هڪ کان ٻن، ٽن يا چئن جي

تعداد ۾ هوندا آهن. اهي ان لاءِ تہ ٽٻڪن جي رنگت سبب سندن منهن جي خوبصورتيءَ ۾ اضافو ٿئي ٿو.

ڪن جو چوڻ آهي تہ نظر بَد کان بچڻ جي لاءِ مُنهن تي ٽٻڪن وارا نشان ٺهرائيندا آهيون ۽ ننڍن ٻارن کي بہ مُنهن تي ڪارو ٽٻڪو/تلڪ لڳائيندا آهيون. ان ڪانسواءِ بيماري جي علاج لاءِ بہ ٽٻڪا ڪڍيا ويندا آهن. اهو ان صورت ۾ جڏهن ڪنهن ماڻهوءَ جو رت رڳن ۾ ڊوڙڻ وقت ڪٿي/ڪنهن هنڌ ڄمي ويندو هيو تہ رت جي دؤري کي چڪر پوري ڪرڻ ۾ ان ڄميل رت (ڪلاٽ) واري جاءِ تي رڪاوٽ ٿيندي آهي. ۽ رت جي دٻاءُ سبب ان ڪلاٽ وٽ سُور جي شدت ٿيندي آهي. اهڙي صورت آڳاٽي زماني ۾ جڏهن ميڊيڪل سائنس اڃا وجود ئي نہ ورتو هيو تہ اتي ڏاها، جراح، حڪيم ٽڪو ڏيئي ڄميل رت کي ان هنڌ تان هٽائڻ جي ڪوشش ڪندا هئا. جنهن بعد ڏينيوڙيون هڻڻ، سڱي هڻڻ يا وري ڍنڍ جي ڪني پاڻيءَ جي پيدوار هڪ ننڍڙ سُرنڊڙ جيت جنهن کي ”جُوُر“ چون، ان جور کان رت چوسائي ڪڍڻ جهڙا قديم نمونا آزمايا ويا.

ڏينيوڙي هڻڻ وارو طريقو:

ڀرت ڀرڻ واري سنهي سُئي کي جسم تي هڻڻ سان ايئن محسوس ٿيندو آهي، جيئن ڪنهن ڏينيو ڏنگ هيون هجي، ان ڪري سُئي سان ڄميل رت واري جاءِ تي ٽُڪا ڏيندي (سُئي

چُپائي هڻڻ) جميل رت کي انهن ٽڪن/سوراخن مان خارج ڪيو ويندو هيو. سنڌ ۾ اڄ به جراح اهو ڪم ڪن ٿا.

سِڱي هڻڻ وارو طريقو:

سِڱي لفظ سِڱ مان نڪتل آهي. سڱي ٻڪريءَ جي سڌي سنڱ جي چوٽيءَ واري حصي مان تيار ڪئي ويندي هئي. جنهن جي آخري ڇيڙي ۾ سڱ جي چوٽيءَ ۾ ماچيس جي تيليءَ جي ويڪر جيترو سوراخ ڪيو ويندو هيو. ان سڱيءَ کي جميل رت واري جڳهه تي سُئي يا تيز ننڍڙي ڌار واري ڪنهن اوزار سان سنها سنها سوراخ ڪيو، انهن سوراخن جي مٿان سِڱي رکي ڏاهو جراح سڱيءَ جي ڇيڙي تي سوراخ مان سوٽ ڏيئي هوا ڪيندو هيو، ۽ پوءِ سڱيءَ جي سوراخ کي ڳوهيل اَٽي يا ميڻ سان بند ڪري ڇڏيندو هيو، جنهن جي نتيجي ۾ انهن سوراخن مان جميل رت ٻاهر سڱيءَ ۾ اچڻ شروع ٿي ويندو آهي. جڏهن ڏاهي کي سڱي رت سان پرجي وڃڻ جو اندازو ٿيندو آهي ته اهو سڱيءَ کي ڏاڍي مهارت سان لاهي اهو خون ان مان هاريندو آهي.

جؤر هڻڻ وارو طريقو:

جؤر گندي پاڻيءَ ۾ رهندڙ رڀڙ جهڙو هڪ سُرندڙ جيت هوندو آهي. جنهن جي ڊيگهه تقريبن ٽن، چئن انچن تائين ٿيندي آهي. هن جيت جو پيٽ خالي هوندو آهي. جورَ جي وات

۾ هينان چار ڏند ٿيندا آهن. ڪجهه ماڻهو جورَ کي ڊنڍ مان هٿ ڪري گهر ۾ ڪنهن ٿانوَ ۾ ڊنڍ جو گندو پاڻي وجهي ان ۾ پالي رکندا آهن. جورَ گرميءَ جي پاڙي هوندي آهي. گرميءَ جي موسم ۾ ڊنڍ اندر ننڍي ننڍي پاڻيءَ جي گهٽي گرم ٿيڻ سبب مري ويندي آهي. جور کان به جميل رت ڪيڍائڻ وارو ڪم ورتو ويندو آهي. جسم ۾ جميل رت واري جاءِ تي جؤر کان ڏندن جي ذريعي چڪ هڻايو ويند آهي.

چڪَ لڳائڻ بعد جؤر پنهنجو وات ان جاءِ تي اهڙي طريقي سان مضبوط ڪري پچائي ڇڏيندي آهي جو نڪرندڙ رَتُ ٻاهر نه ويندو بلڪ سجو چُوسيل رت سندس پيٽ ۾ ويندو آهي ۽ پيو جمع ٿيندو. جؤر جڏهن مڪمل رت سان پرجي ويندي آهي ته ان جو چَڪُ وڏي مهارت سان ڪيو ويندو آهي ۽ جُؤر کي آهستي آهستي ٻئين طرف کان زور ڏئي وات جي ذريعي چوُسيل رت ڪڍي خالي ڪيو ويندو آهي.

ڏينيوڙي ۽ سِڱي جي وسيلي رت ڪڍڻ لاءِ ڏنل ٽُڪن ۽ جؤر جي ڏندن واري جاين تي رت جو نڪرڻ يا سيمو جي ڪري انهن جاين تي گهوٽيل سُرمون وڌو ويندو آهي ته جيئن اتان رت وهڻ بند ٿي وڃي. اهڙيءَ طرح انهيءَ سرمي جا ڪارا نشان پڻ ماڻهن جي جسم تي هميشه لاءِ بيهي وڃن ٿا.

مگر هينئر ڏنيپوڙي هٽڻ، سگي هٽڻ يا چۆر كان رت چوسائي كڍڻ واري عمل كي تبديل كيو ويو آهي. هاڻي جراح/طبيت حجامہ كن ٿا، انهن جو چوڻ آهي تہ طب نبوي ﷺ موجب حجامہ كيون ٿا. جنهن ۾ رت كڍڻ وارن ٽُكن جي هنڌ تي زيتون ۽ ڏونگيءَ جو تيل لڳايو ويندو آهي ۽ تيل لڳائڻ سان سور جو ازالو ٿئي ٿو.

ڏنو وڃي تہ قديم تهذيبن مان لكتن واريون پٽيون ۽ مهرون مليون آهن، انهن تي ٺپكن وارا نشان ملن ٿا،جنهن جي باري ۾ ٻڌايو وڃي ٿو تہ اهي لپين ۾ آواز هئا ۽ اڄ بہ كيترين ٻولين جي لپين ۾ بہ ٺپكن وارا آواز آهن.

باب ڇهون

مگڌا لپي جون نشانيون

ليكك كارل فائولمن جو كتاب (ذكر متي ٿيل آهي) جنهن ۾ كيترين ٻولين جون لپيون ۽ انهن لپين جي باري ۾ لكيو آهي.

مگڌا لپيءَ جي باري ۾ ليكك پنهنجي خيالن جو اظهار كري ٿو تہ:

”مگڌا (هاڻي بهار) ساڳي نالي جي لامديس جي راجڌاني هئي، جيكا گنگا جي كناري تي واقع هئي، جتان ٻڌ مذهب پيدا ٿيو ۽ جتان سڄي هندستان ۾ پكڙجي ويو. انهيءَ حقيقت جي نتيجي ۾ مگڌك رسم الخط جو ٻين هندستاني رسم الخطن ۾ اثر ڏسڻ ۾ اچي ٿو. جيكو الفابيٽ جي پيٽ كرڻ وقت حيرت انگيز اهي.“

مگڌك اسكرپٽ ۾ نشانيون جڙيل نہ آهن، سواءِ ان وقت جي جڏهن كيترائي كانسوننٽ هكٻئي جي پٺيان واول كانسواءِ هجن. ان صورت ۾ نانيون هكٻئي جي هينان ركيل هونديون آهن. ان مان صاف ظاهر ٿئي ٿو تہ هر هك اكر جي نشانيءَ كي هينين الف سان پڙهڻو پوندو هو.

هن لپيءَ جو مٿين سان پيٽ كرڻ مان معلوم ٿئي ٿو تہ اها نہ ان جي ڌيءَ آهي ۽ نہ ان جي ماءُ، بلك ايئن سمجهيو وڃي تہ مختلف لكتن مختلف تعليمي مركزن ۾ قائم كيون

ويون ۽ ”سنڌ ۽ ملتان جي رسم الخط“ وانگر اولهه جي ملڪيت آهن.

مگڌڪ لپي اها آهي جيڪا اڳ سر هندستان جي اتر-اوڀر جي آهي، جيڪا ٻڌ ڌرم سان گڏ ڏکڻ ۽ اوڀر ۾ پکڙيل هئي. پالي جنهن ۾ شامل آهي. مگڌي جي رسم الخط مطابق ترقي ڪئي، ديوناگري ڪجهه مگڌي رسم الخط اختيار ڪئي.“

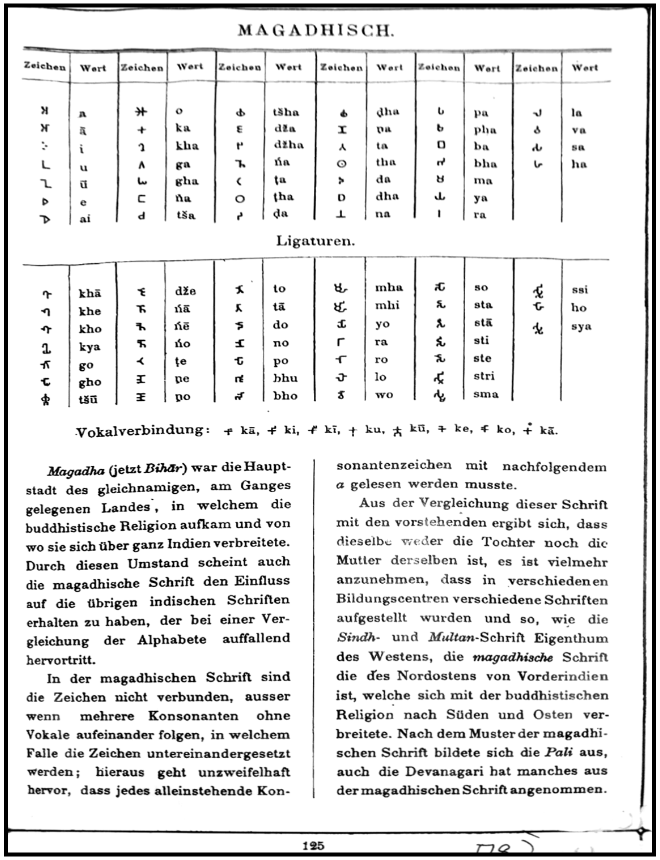

MAGADHISCH.

Wert	Wert	Wert	Wert	Wert	Wert
a	o	tšha	ḍha	pa	la
ā	ka	dža	ṇa	pha	va
i	kha	džha	ta	ba	sa
u	ga	ńa	tha	bha	ha
ū	gha	ṭa	da	ma	
e	ṅa	ṭha	dha	ya	
ai	tša	ḍa	na	ra	

Ligaturen.

Wert	Wert	Wert	Wert	Wert	Wert
khā	dže	to	mha	so	ssi
khe	ńā	tā	mhi	sta	ho
kho	ńē	do	yo	stā	sya
kya	ńo	no	ra	sti	
go	ṭe	po	ro	ste	
gho	ṇe	bhu	lo	stri	
tšū	ṇo	bho	wo	sma	

Vokalverbindung: kā, ki, kī, ku, kū, ke, ko, kā.

Magadha (jetzt *Bihār*) war die Hauptstadt des gleichnamigen, am Ganges gelegenen Landes, in welchem die buddhistische Religion aufkam und von wo sie sich über ganz Indien verbreitete. Durch diesen Umstand scheint auch die magadhische Schrift den Einfluss auf die übrigen indischen Schriften erhalten zu haben, der bei einer Vergleichung der Alphabete auffallend hervortritt.

In der magadhischen Schrift sind die Zeichen nicht verbunden, ausser wenn mehrere Konsonanten ohne Vokale aufeinander folgen, in welchem Falle die Zeichen untereinandergesetzt werden; hieraus geht unzweifelhaft hervor, dass jedes alleinstehende Konsonantenzeichen mit nachfolgendem *a* gelesen werden musste.

Aus der Vergleichung dieser Schrift mit den vorstehenden ergibt sich, dass dieselbe weder die Tochter noch die Mutter derselben ist, es ist vielmehr anzunehmen, dass in verschiedenen Bildungscentren verschiedene Schriften aufgestellt wurden und so, wie die *Sindh*- und *Multan*-Schrift Eigenthum des Westens, die *magadhische* Schrift die des Nordostens von Vorderindien ist, welche sich mit der buddhistischen Religion nach Süden und Osten verbreitete. Nach dem Muster der magadhischen Schrift bildete sich die *Pali* aus, auch die Devanagari hat manches aus der magadhischen Schrift angenommen.

125

(87)

مگڌا (مگڌڪ_مگڌش_مگڌي) لپيءَ جا ڪجهه آواز ۽ نشانيون براهمي ۽ سنڌي رسم الخط جي آوازن وارين لکتن سان هڪجهڙائپ رکندڙ نظر اچن ٿيون. هيٺ سنڌي ۽ براهمي لپين جو خاڪو ڏجي ٿو:

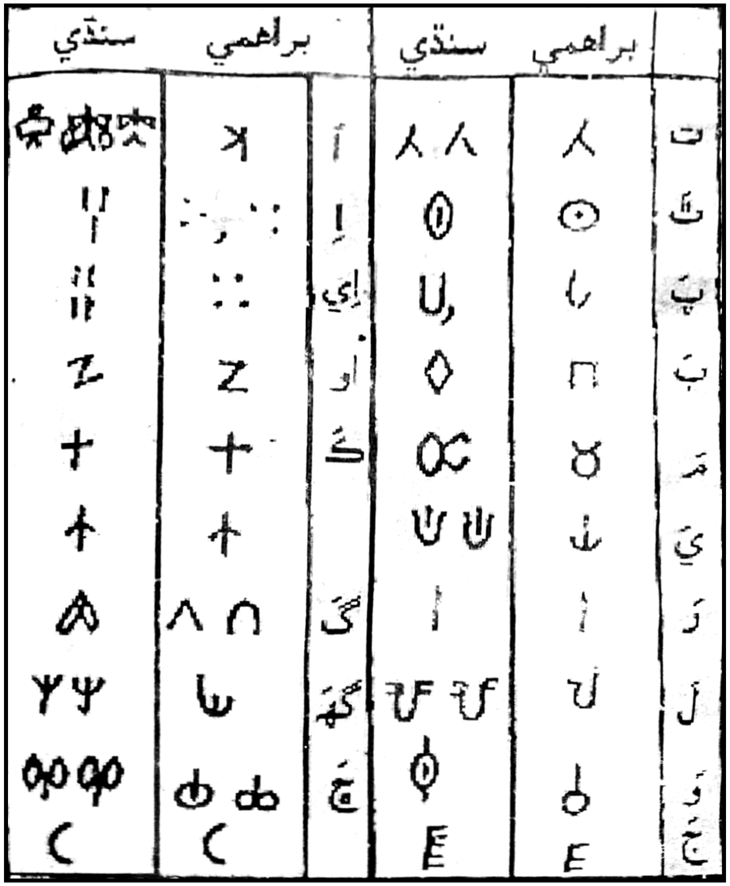

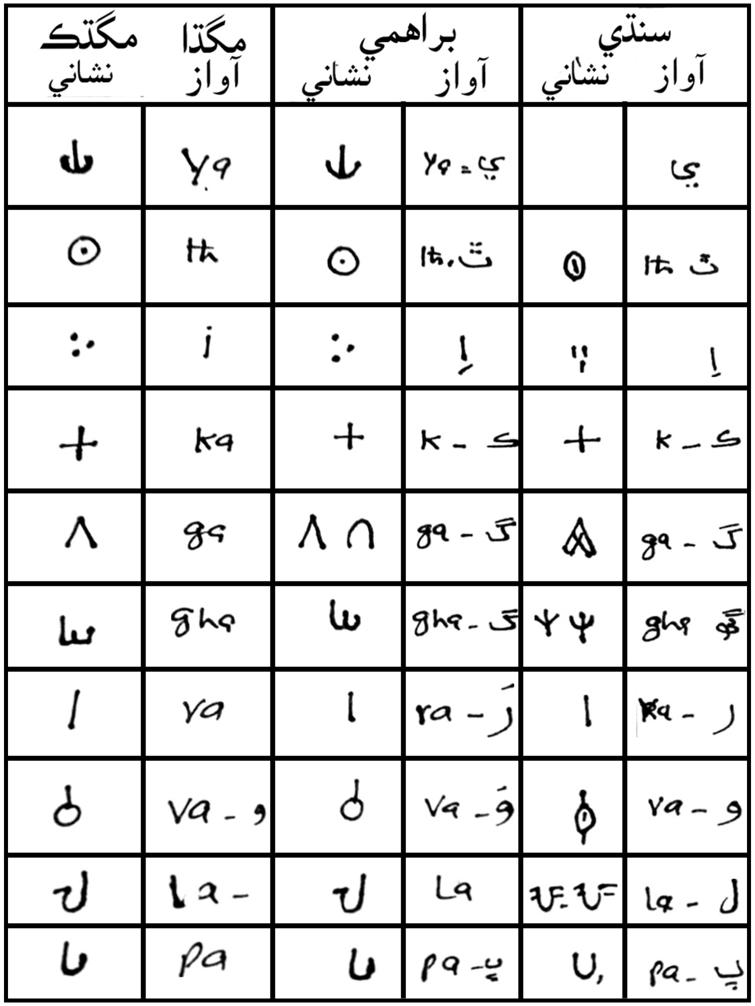

باب ستون (الف)

انگريزي الفابيٽ ۽ آڳاٽيون نشانيون

قديم زماني جا ماڻهون لکيل پڙهيل ڪو نہ هئا. پر ڪمال جو ذهن رکندر هئا، جو لکتن وارو عظيم پورهيو ڪري ويا. پٿرن تي چٽيل اکر، نشانيون، ٺڪر، ڪاٺ ۽ ٽامي جي پليٽن، ڦرهين تي لکتون ۽ جانورن جون تصويرون، ماڻهن جون شڪليون، ان دور جي انسانن جي سوچ جو سهڻو تخليقي مظهر فن آرٽ جو شاهڪار بہ ڏسڻ جهڙو آهي. جو اڄ ڏينهن تائين تاريخ جي ورقن ۾ ورجايو وڃي ٿو.

لکت واريون نشانيون صدين جو سفر طئي ڪنديون، تهذيبن جي مختلف دورن مان گذرنديون ٻولين جي لپين ۾ آوازن جو روپ ڌاري لفظن جي لڙهين ۾ پوئجي ويون، اڄ جيڪي ترقي يافتہ ٻوليون آهن، جنهن ۾ هڪ انگريزي ٻولي آهي، ان جي الفابيٽ جا 26 آواز آهن. جيڪي قديم ٻولين جي لپين جون نشانيون آهن. انگريزي الفابيٽ جو خاڪو هيٺ ڏجي ٿو.

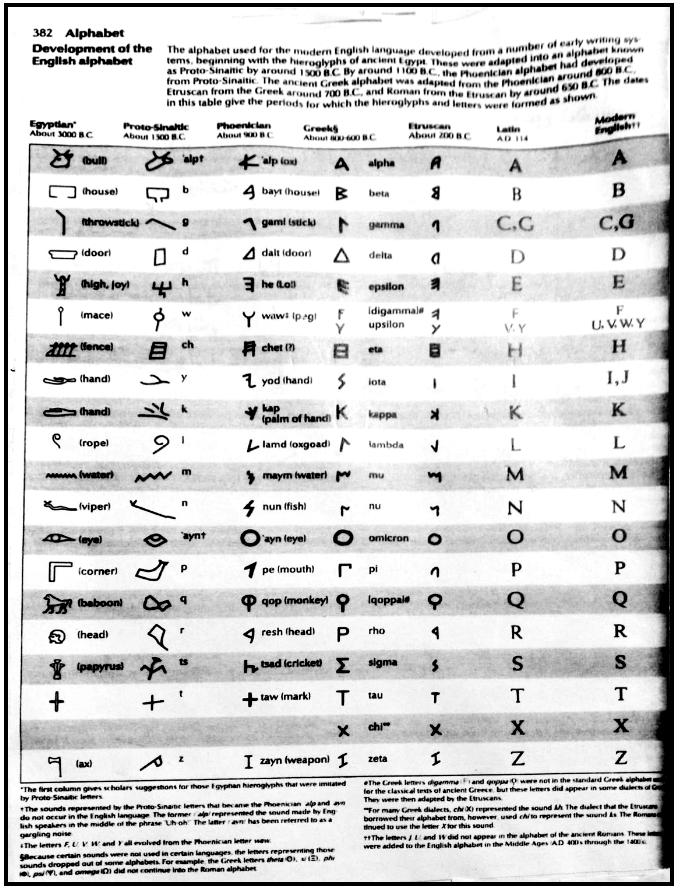
382 **Alphabet**

Development of the English alphabet

The alphabet used for the modern English language developed from a number of early writing systems, beginning with the hieroglyphs of ancient Egypt. These were adapted into an alphabet known as Proto-Sinaitic by around 1500 B.C. By around 1100 B.C., the Phoenician alphabet had developed from Proto-Sinaitic. The ancient Greek alphabet was adapted from the Phoenician around 800 B.C., Etruscan from the Greek around 700 B.C., and Roman from the Etruscan by around 650 B.C. The dates in this table give the periods for which the hieroglyphs and letters were formed as shown.

Egyptian* About 3000 B.C.	Proto-Sinaitic About 1500 B.C.	Phoenician About 900 B.C.	Greek§ About 800-600 B.C.	Etruscan About 200 B.C.	Latin A.D. 114	Modern English††
(bull)	'alp†	'alp (ox)	alpha		A	A
(house)	b	bayt (house)	beta		B	B
(throwstick)	g	gaml (stick)	gamma		C,G	C,G
(door)	d	dalt (door)	delta		D	D
(high, joy)	h	he (Lo!)	epsilon		E	E
(mace)	w	waw‡ (peg)	(digamma)# upsilon		F V, Y	F U, V, W, Y
(fence)	ch	chet (?)	eta		H	H
(hand)	y	yod (hand)	iota		I	I, J
(hand)	k	kap (palm of hand)	kappa		K	K
(rope)	l	lamd (oxgoad)	lambda		L	L
(water)	m	maym (water)	mu		M	M
(viper)	n	nun (fish)	nu		N	N
(eye)	'ayn†	'ayn (eye)	omicron		O	O
(corner)	p	pe (mouth)	pi		P	P
(baboon)	q	qop (monkey)	(qoppa)#		Q	Q
(head)	r	resh (head)	rho		R	R
(papyrus)	ts	tsad (cricket)	sigma		S	S
	t	taw (mark)	tau		T	T
			chi**		X	X
(ax)	z	zayn (weapon)	zeta		Z	Z

*The first column gives scholars' suggestions for those Egyptian hieroglyphs that were imitated by Proto-Sinaitic letters.

†The sounds represented by the Proto-Sinaitic letters that became the Phoenician alp and ayn do not occur in the English language. The former (alp) represented the sound made by English speakers in the middle of the phrase "Uh-oh." The latter (ayn) has been referred to as a gargling noise.

‡The letters F, U, V, W, and Y all evolved from the Phoenician letter waw.

§Because certain sounds were not used in certain languages, the letters representing those sounds dropped out of some alphabets. For example, the Greek letters theta (Θ), xi (Ξ), phi (Φ), psi (Ψ), and omega (Ω) did not continue into the Roman alphabet.

#The Greek letters digamma (F) and qoppa (Q) were not in the standard Greek alphabet used for the classical texts of ancient Greece, but these letters did appear in some dialects of Greek. They were then adapted by the Etruscans.

**For many Greek dialects, chi (X) represented the sound kh. The dialect that the Etruscans borrowed their alphabet from, however, used chi to represent the sound ks. The Romans continued to use the letter X for this sound.

††The letters J, U, and W did not appear in the alphabet of the ancient Romans. These letters were added to the English alphabet in the Middle Ages (A.D. 400's through the 1400's).

(79)

چارٽ جي مٿان ٻولين جا نالا ۽ دؤر ڏيکاريل آهن.

1. مصر اٽڪل 300 ق-م
2. فونيشن-سينيٽڪ اٽڪل 1500 ق-م
3. يوناني اٽڪل 900 ق-م
4. ايٽروسڪن اٽڪل 200 ق-م
5. لاطيني 114 A.D

جديد انگريزي ٻوليءَ جا آواز ڪيترن ئي شروعاتي ٻولين جي لکتن جي نظامن مان ترقي ڪئي، جنهن جي شروعات قديم مصر جي هيرو گلفس سان ٿي اهي لکتون فرنيشن الفابيٽ، پروٽو-سينيٽڪ، قديم يوناني، ايٽروسڪن لکتون.

ايٽروسڪن تهذيبن ۽ سنڌو ماٿري تهذيبن جي لکتن ۾ گهڻيون هڪجهڙايون آهن. ايٽروسڪن تهذيبن جي مختلف شهرن مان ڪيتريون ئي لکتون مليون آهن ۽ ايٽروسڪن جا ماڻ معدني وسيلن سان مالا مال آهن. هتان جي ماڻهن جو گذر سفر زرعي وسيلن تي هو، ڪيترن ئي تصويرن ۾ ٻيڙيءَ تي وينل ماڻهن کي مڇي ماريندي ڏيکاريو ويو آهي.

ڪتاب "The Farly Etruscan" ڇپائيندڙ پاران فلمون "Life in Ancient Land" (قديم ڌرتيءَ ۾ زندگي" لکيو آ هي.

"آثار قديمه جا آثار ظاهر ڪن ٿا ته، ايٽروڪينس (Etrucans) هڪ دلچسپ پيچده ميلاپ هئا. پريميٽيزم ۽ ثقافت جو سنگي ۽ خراب اثر جو، جيتوڻيڪ انهن جون ٻوليون عام طور تي مڪمل طرح سان بيان ڪيون ويون آهن. اسان انهن خوش مزاج ۽ خوش طبع ماڻهن بابت گهڻو لکيو آهي.

ايٽروريا ڪنهن ٻئي ميڊيٽرينين زمين جي پيٽ ۾ قدرتي وسيلن سان مالا مال هو. هن جي معيشيت قديم مصر جي معيشيت وانگر، بنيادي طور تي زرعي هئي. پر هن جي

عظيم خوشحاليءَ جو هڪ اهم سبب لوهه، ٽامو، ٽين جي معدنيات جي دولت هئي ۽ ليڊ جيڪو ڪڏهن ڪڏهن چانديءَ سان لاڳاپيل هوندو آهي.

آثار قديمه جي ماهرن دريافت ڪيو آهي ته سخاوت سان پريل مقبرن کي رنگين رنگن سان سينگاريو ويو آهي. جيڪي موسيقي، ناچ، ضيافت ۽ ڪشتي ۽ سون جي زيورن رٿن (گاڏين) ۽ هٿيارن تي مشتمل آهن.“

ڊاڪٽر اشترانگ اٽڪل 750-400 ق-م تائين تهذيبن جو عروج ڏنو. ان جي طاقت ۽ اثر جي وڌ ۾ وڌ ۽ پوءِ زوال جي شروعات ٿي. ڪتاب شاندار نموني سان 16 صفحن تي مشتمل رنگين پليٽن ۽ 87 ڪاري ۽ اڇي تصويرن سان مڪمل طور تي ضم ڪيو ويو آهي. ليڪڪ ڊونالڊ اسٽرنگ ڪتاب “The Early Estrucans” جي صفحي نمبر 26 تي لکي ٿو:

The Problem of the origins of the Etruscan language illustrates most clearly the limitations of the archaeological evidence in explaining the facts of history. We know that by the middle of the seventh century B.C some Etruscans were literate; the earliest inscriptions are found on pottery from the rich tombs of the period. (80)

”ايٽروسڪن ٻوليءَ جي شروعات جو مسئلو تاريخ جي حقيقت کي بيان ڪرڻ ۾ آثار قديمه جي ثبوتن جي حدن کي

واضع طور بيان ڪري ٿو. اسان ڄاڻون ٿا ته ستين صدي قبل مسيح جي وچ ڌاري ڪي ايٽروسڪن پڙهيل لکيل هئا.“

The structure of the language of the inscriptions is different from those of the neighbours of the Etruscans, most of whom spoke dialects which have in common a basic system of sound, inflections and word-formation which is called Indo-European. (81)

(81)

جيئن ته ٻڌايو وڃي ٿو ته:

Among Etruscan inscriptions are the earliest writings from Rome. The Romans spoke Latin, but they did not write it readily in the early period. (83)

”ايٽروسڪن لکت روم جي سڀ کان پراڻي لکٽي آهي، رومي لاطيني ٻولي ڳالهائيندا هئا. پر اُهي شروعاتي دور ۾ ان کي پڙهي نہ سگهيا هئا.“

ايٽروسڪن جا آواز ۽ موهين جو دڙو جون نشانيون

پليٽ نمبر 16 ڦرهي نمبر 306

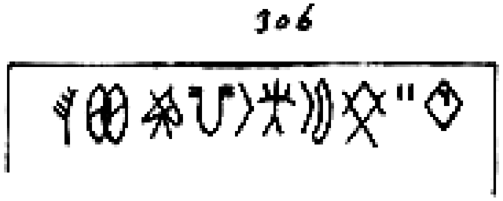

(84)

پليٽ نمبر 2 ڦرهي نمبر 13

(85)

پليٽ نمبر 13 ڦرهي نمبر 252، 254

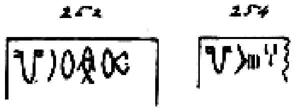

(86)

پليٽ نمبر 2 ڦرهي نمبر 13، 14

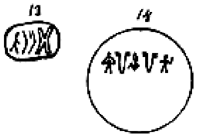

(87)

پليٽ نمبر 7 ڦرهي نمبر 136

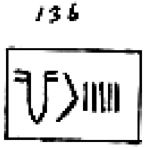

(88)

پليٽ نمبر 14 ڦرهي نمبر 282

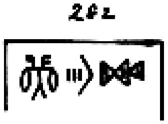

(89)

نشاني ”< “ وينٽڪ (ايسٽ) رسم الخط ۾ ٻہ آواز -C“ D” ڏيکاريا ويا آهن.

باب ستون (ب)

ايٽروسڪن جا اکر ۽ انگ

Λ	8
5	[f] F

ايٽروسڪن بنيادي طور تي رومن رسم الخط آهي، يوناني ۽ اطالوي ٻولين سان بہ پراڻو رشتو جڙيل آهي.

Recent discoveries confirm the theory that the history of the Etruscan people extends from before the Iron Age in Italy to he end of the Roman Republic-in chronological terms, form *c.x* 200 to *C*.I00 BC.[1] (90)

”تاريخي دريافتون انهيءَ نظريي جي تصديق ڪن ٿيون تہ ايٽروسڪن جي تاريخ ”اٽليءَ لوهہ“ جي دور کان وٺي رومن ريپبلڪ جي پڇاڙيءَ تائين، تاريخ جي لحاظ کان صدي 1200 کان 100 ق-م“

قديم تهذيبن جي اوسر دريائن تي ٿي آهي، ايٽروسڪن تهذيب جي شهرن جو نقشو هيٺ ڏجي ٿو. ان نقشي ۾ ٽن دريائن، پو درياءَ (Po.River)، آرانو درياءَ (Prono River) ۽

”ٽائبر درياءَ“ (Tiber River) تي شهر ڏيکاريا ويا آهن. انهن شهرن مان آڳاٽيون لکتون لڌيون ويون آهن.

هي نقشو 100 ق-م کان 700 ق-م جو آهي.

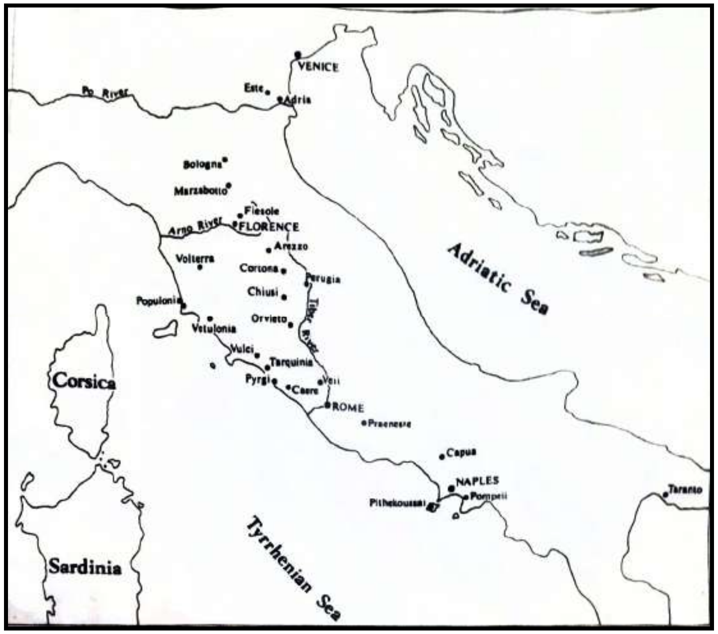

Map I Etruscan cities, 700-100 BC (91)

موهين (موهين جو دڙو) جو شهر، دنيا جي وڏ واپار جي حوالي سان مشهور هيو. قديم تهذيبن جي آباد شهرن سان لاڳاپا هئا. اهوئي سبب آهي جو ڪيترين ئي لکتون، دنيا جي قديم تهذيبن جي لکتن سان مشابهت رکن ٿيون.

اتروريا، يا ايٽرسڪن جي لاءِ چيو وڃي ٿو تہ:

“For in fact the people who lived in central Italy between the Arno and Tiber rivers, whose

language is first know from a thousand or so inscriptions of the seventh century. (when we begin to refer to them as the historical Etruscans), did not appear suddenly. Nor did they suddenly start to speak Etruscan. Rather, they learne to write from their Greek neighbours at Pithekoussai (Ischia) and Cumae,[3] thus revealing their peoculiar language and officially marking the beginning of the historical period in Italy." (92)

"اصل اهي ماڻهو جيڪي اٽليءَ جي وچ ۾ آرنو ۽ ٽائبر ندين جي وچ ۾ رهندا هئا، ٻولي ٻهرين، ستين صديءَ جي هزارين لڪتن مان پيدا ٿئي ٿي. (جڏهن هو انهن کي تاريخي ايٽروسڪن طور حوالو ڏنو وڃي ٿو.) اوچتو ظاهر نہ ٿيو. نہ ئي اوچتو اهي ايٽروسڪن (Etruscan) ڳالهائڻ شروع ڪيو. بلڪ انهن يوناني پاڙيسرين (اسڪيا) پيٿيڪوسائي ۽ ڪومي (Cumee) کان لکڻ شروع ڪيو."

هيٺ ڏنل چارٽ ۾ رسم الخط يوناني (ايبوئن) ۽ اترويرا/ايٽروسڪن لکتون:

Plthekoussal

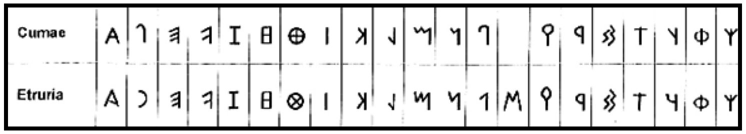

(93)

مٿئين رسم الخطن جي نشانين مان ڪيترين ئي "موهين جو دڙو" جي ڦرهين تي اُڪريل نشانين سان ملندڙ نظر اچن ٿيون.

پليٽ نمبر 29، ڦرهي نمبر 53، 49

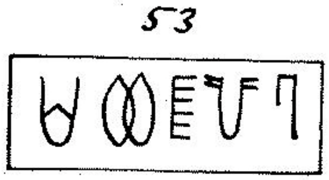

ڪيومي جي نشاني " "

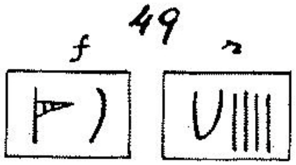

(45)

اترويا جي نشاني " "

(95)

ڦرهي نمبر 83 پليٽ نمبر 3

ڪيومي ۽ اترويا/ايٽروسڪن جون نشانيون -I ۽ موهين جو دڙو جي نشاني - I اهي ساڳيون نظر اچن ٿيون.

موهين جو دڙو جي ڦرهي نمبر 449 پليٽ نمبر -1

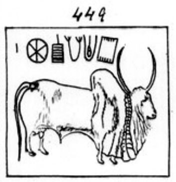

(96)

كيومي ۽ اتوريا جي نشاني " "

موپهن جو دڙو پليٽ نمبر 7 قرهي نمبر 138، 137، 128

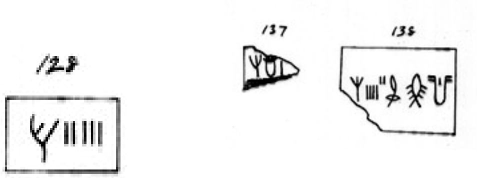

(97)

موهين جو دڙو پليٽنمبر 24، قرهي نمبر 486

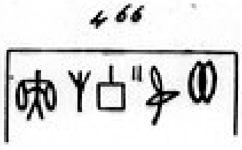

(98)

كيومي ۽ اترريا جي نشاني " "

باب پهريون نمبر 7 تي لكتن جو چارٽ

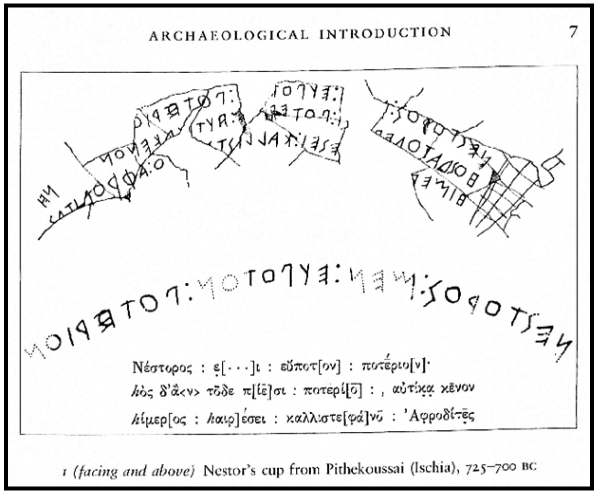

1 *(facing and above)* Nestor's cup from Pithekoussai (Ischia), 725–700 BC

The model (Greek) alphabet was adopted by way of Pithekoussai, or Cumae, the Euboean Greek colony near Naples. A greek inscription fo the eighth century on the so-called Nestor cup (fig. I) discovered in 1954 at Pithekoussai, confirms the hyporthesis that the Etruscan alphabet came from that area (see Chapter I).

The Direction of the writing usually goes from right to left, the reverse of classical Greek, Latin, or English, but the same direction as Phoenician and other Semitic languages, such as Hebrew.(100)

”نمونو (يوناني) رسم الخط کي پريٿيوڪوسائي يا ڪومي، نيپلس جي ويجهو ايٽروسڪن يوناني ڪالوني ذريعي اختيار ڪيو ويو. انين صديءَ جو يوناني تراشو، (اُڪريل لڪتون) جنهن کي 1954ع ۾ پيٿيڪوسائي ۾ ڳوليو ويو، جنهن کي نيسٽروڪَپ (تصوير-1) چيو وڃي ٿو. ان مفروضي جي تصديق ڪري ٿو ته، ايٽروسڪن الفابيٽ انهيءَ علائقي مان آئي آهي. (ڏسو باب-1) لکڻ جو رخ عام طور تي ساڄي کان کاٻي طرف وڃي ٿو. ڪياسيڪل يوناني لاطيني يا انگريزيءَ يا انگريزيءَ جي پنيرائي، پر ساڄي طرف فونيٽين ۽ ٻين سامي ٻولين جهڙوڪ عبراني پيٿيڪوسائي مان ملندڙ نيسٽروڪپ وارين نشانين کي ڏسجي ٿو ته ۽ ايسٽروسڪن جي ٻين شهرن مان ملندڙ لڪتون، جن مان ڪيترين ئي ”موهين جو دڙو“ جي ڦرهين تي اُڪريل نشانين سان ويجهڙائپ ته ڪي وري هڪجهڙيون نظر اچن ٿيون.

هيٺ خاڪو ڏجي ٿو، جنهن ۾ ايٽروسڪن ماڊل الفابيٽ 600-650 بي-سي.

(a) مارسيلنا ڊي البيگنا، آئيوري خاڪو (ذريعو-1)

(b) سرويٽري، ريگوليني، گلاسي مقبرو، بچيرو گُلدان. (ذريعو -2)

(c) ويتربو، بچيرو ويس، ڪُڪڙجي شڪل ۾ بچيرو گلدان.

(d) فارمليو، ويئي، بچيرو-1 مفرر (ذريعو3-4)

ڪُڪڙين جي شڪلين ۾ بچيرو واسي (گلدان)

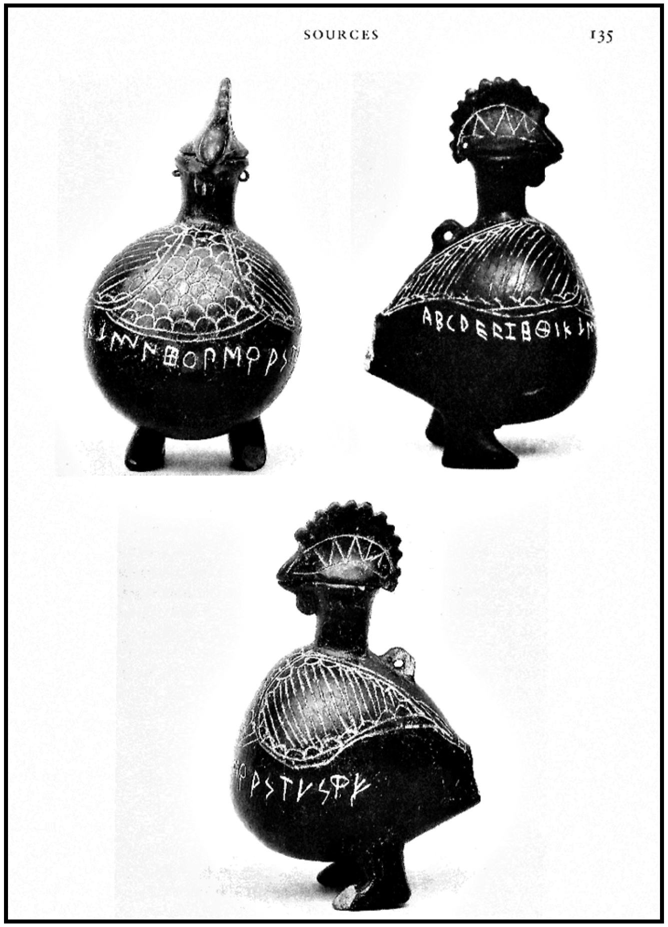

14 (a-c) Bucchero wase or inkwell in the shape of a rooster (Source 3) (101)

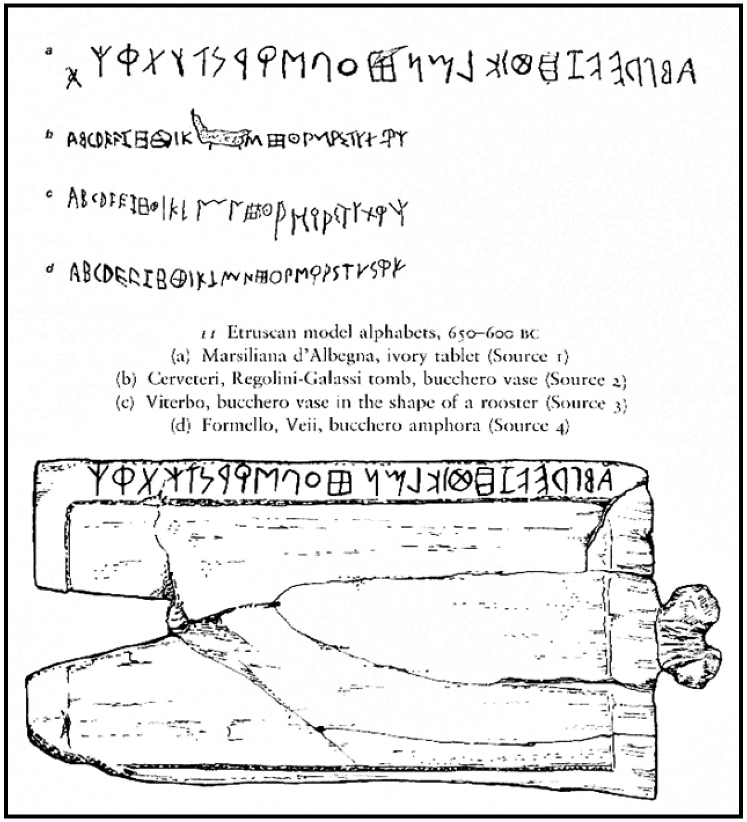

12 Lvory tablet from Marsilian d'Albegna with model alphabet. Florence, Museo Archeologico (Source I) (102)

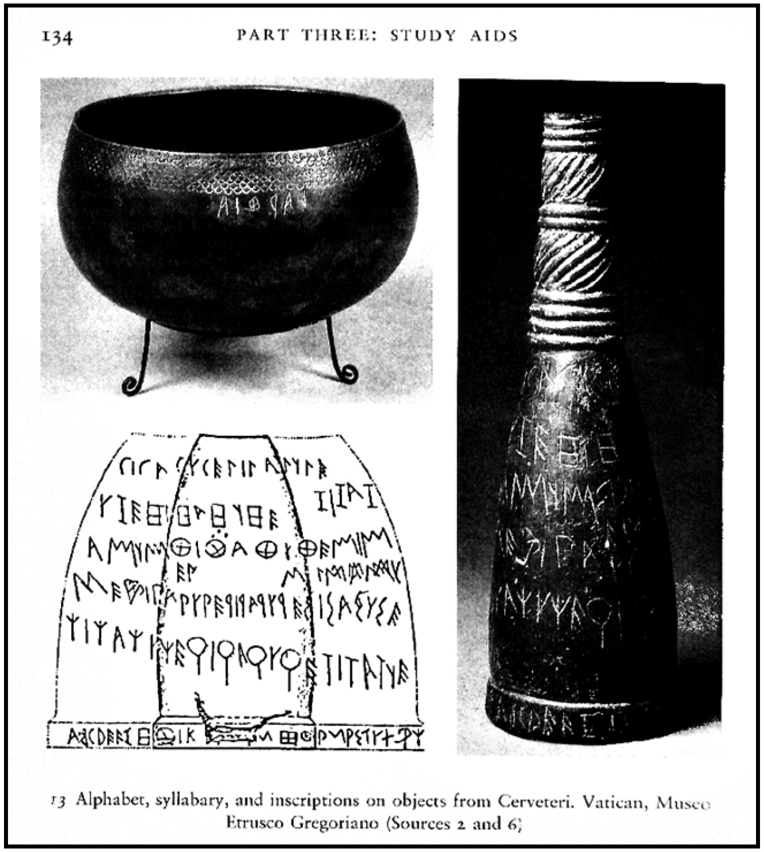

13 Alphaet, syllabary, and inscriptions on objects from Cerveteri. Vatican, Museo Etrusco Gregoriano (Sourfces 1 and 6) (103)

ايٽروسڪن جي شهر ترقونيا مان مليل لکتون

ترقونيا ۾ مقبري جي ڀِت تي پينٽ ٿيل، ٻي صدي

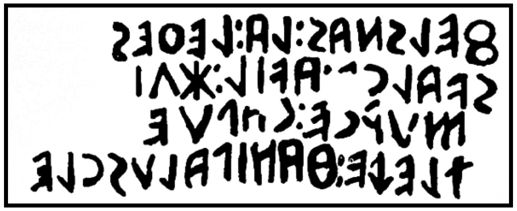

53 Hannibal inscription from Tarquinia (Source 63), (fig.53) Painted on the wall of a tomb at Tarquinia. Second century. (104)

ايٽروسڪن جي شهر ڪارٽونا مان مليل لکتون

مٿئين لکتن ۾ انگ اٺ ”8“ واضع نظر اچي ٿو. جيڪو ٻين اکرن سان گڏجي آواز ظاهر ڪري ٿو. مٿئين لکتن ۾ ٽي نشانيون ”IΛЖ“ گڏ ڏيکاريون ويون آهن. موهن جو درو جي مُهرن ۽ پٿرن تي ٻه نشانيون ”IΛ“ گڏ ڏيکاريون ويون آهن. (ڏسو ڦرهي نمبر 83)

55 Bronze tablet from Cartona (a) front (b) back (Sourcs 65)

(105)

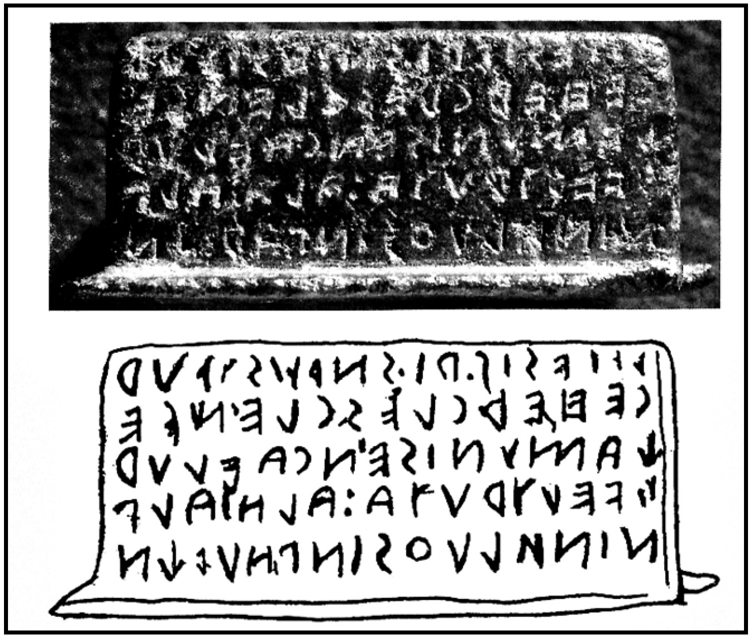

52 Bronze bas dedicated to Hercle (Source 61) (106)

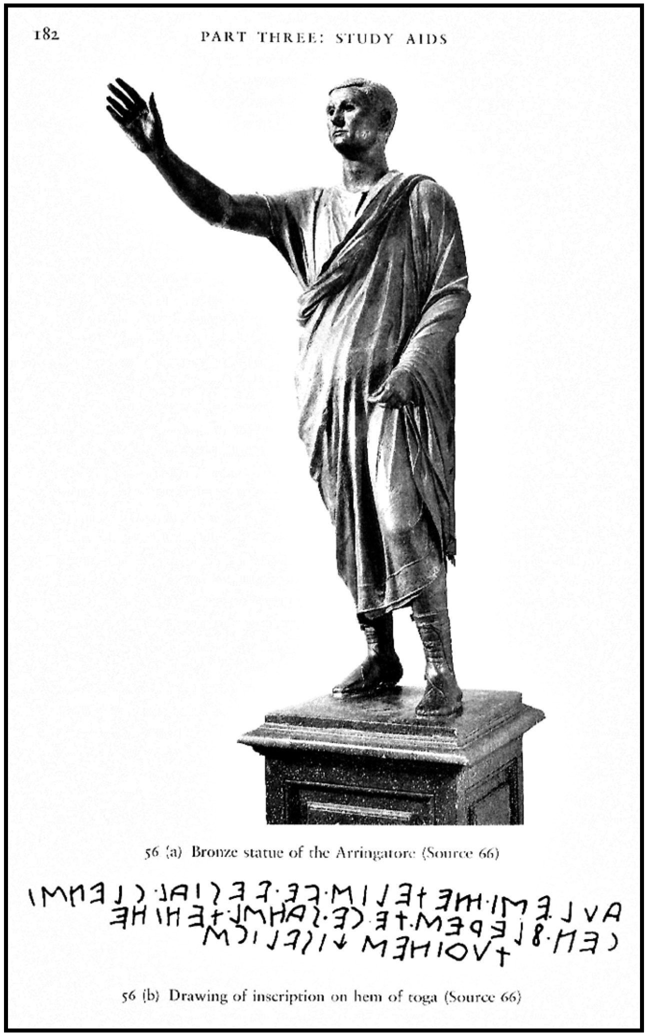

56 (a) Bronze statue of the Arringatore (Source 66)

56 (b) Drawing of inscription on hem of toga (Source 66)

(107)

ايٽروسڪن جي شهرن ۾ ٻين هنڌن تان ملندڙ رسم الخطن جي آوازن واريون نشانيون، جن ۾ اڪثر ”موهين جو دڙو“ جي مُهرن وارين نشانين سان ملندڙ ۽ هڪجهڙيون نظر اچن ٿيون.

حوالا

پيش لفظ جا حوالا

حوالو 1 :	Author JAMES NORMAN, ANCESTRAL VOICES Decoding ANCIENT LANGUAGES Published by Four Winds Press 1975, P.No: 208
حوالو 2 :	Author: CARL FAULMANN, SCHRIFTZEICHEN UND ALPHABET Aller Zeiten und VÖlker WIENT 1880,DRUCK UND VERLAG DER KAISERLICH-KNOGILICHEN HOF-UND STARTSDRUCKEREL, 2004-P.No: 42
حوالو 3 :	Author: GiULiAND BONFANTE AND LARISSA BONFANTE THE ETRUSCAN LANGUAGE AN INTRODUCTION-REVISED EDITION by Manchester University Press First Publihsed 1983. This Published edition Published 2002. P.No: 98
حوالو 4 :	Author: CARL FAULMANN, SCHRIFTZEICHEN UND ALPHABET Aller Zeiten und VÖlker WIENT 1880 DRUCK UND VERLAG DER KAISERLICH-KNOGILICHEN HOF-UND STARTSDRUCKEREL, 2004-P.No: 97

باب پهريون

حوالو 5 :	ساڳيو — ص — 76
حوالو 6 :	ساڳيو — ص — 44
حوالو 7 :	The Author G.R Hunter, The script of Harappa and Mohen Jo Daro and its connection with other scripts. Published by Munshiram Mohanlal, Publisher PVT. New Delhi this eidition 2003. P.No: Orginal Published 1934.
حوالو 8 :	Author JAMES NORMAN, ANCESTRAL VOICES Decoding ANCIENT LANGUAGES Published by Four Winds Press 1975, P.No: 209-210
حوالو 9 :	The Author G.R Hunter, The script of Harappa and Mohen Jo Daro and its connection with other scripts. Published by Munshiram Mohanlal, Publisher PVT. New Delhi this eidition 2003. P.No: IX-9
حوالو 10 :	ساڳيو — ص — 10
حوالو 11 :	ساڳيو — ص — 240
حوالو 12 :	ساڳيو — ص — 238
حوالو 13 :	ساڳيو — ص — 221
حوالو 14 :	ساڳيو — ص — 216

باب ٻيو

حوالو 15 :	Author: CARL FAULMANN, SCHRIFTZEICHEN UND ALPHABET Aller Zeiten und VÖlker WIENT 1880, DRUCK UND VERLAG DER KAISERLICH-KNOGILICHEN HOF-UND STARTS DRUCKEREL, 2004-P.No: 7
حوالو 16 :	الانا، غلام علي ڊاڪٽر، ”لاڙ جي ادبي ۽ ثقافتي تاريخ“، ڊي-فل (سنڌيءَ) لاءِ پيش ڪيل ٿيسز انسٽيٽيوٽ آف سنڌالاجي، سنڌ يونيورسٽي آف سنڌ، ڄامشورو، ڇاپو پهريون 1977ع، ڇاپو ٻيو 2012ع، ص 221
حوالو 17 :	The Author G.R Hunter, The script of Harappa and Mohen Jo Daro and its connection with other scripts. Published by Munshiram Mohanlal, Publisher PVT. New Delhi this eidition 2003. P.No:
حوالو 18 :	Author: Karen Keller, Portuguese phrases for Dummies, John Wiley & sons, Inc. 2007. P.No: 11
حوالو 19 :	RANDOM HOUSE, SPANISH-ENGLISH, ENGLISH-SPANISH Dictionary Second Edition 1999-1996 by Random House Inc: P.No: 185
حوالو 20 :	ساڳيو - ص - 189
حوالو 21 :	ساڳيو - ص — 189
حوالو 22 :	ساڳيو - ص — 190
حوالو 23 :	ساڳيو - ص — 191
حوالو 24 :	ساڳيو - ص — 191

حوالو 25 :	The Author G.R Hunter, The script of Harappa and Mohen Jo Daro and its connection with other scripts. Published by Munshiram Mohanlal, Publisher PVT. New Delhi this eidition 2003. Orginal Published 1934.P.No; 227
حوالو 26 :	ساڳيو - ص — 214
حوالو 27 :	TIFNAGU AMAIGH ALPHABET Amazigh Vocabulary [illegible] Made in USA Coppel. TX 01 February 2021 P.No: 03
حوالو 28 :	ساڳيو - ص — 22
حوالو 29 :	ساڳيو - ص — 16
حوالو 30 :	ساڳيو - ص — 10
حوالو 31 :	ساڳيو - ص — 15
حوالو 32 :	ساڳيو - ص — 23
حوالو 33 :	
حوالو 34 :	Author: CARL FAULMANN, SCHRIFTZEICHEN UND ALPHABET Aller Zeiten und VÖlker WIENT 1880, DRUCK UND VERLAG DER KAISERLICH-KNOGILICHEN HOF-UND STARTS DRUCKEREL, 2004-P.No: 126
حوالو 35 :	ساڳيو - ص — 42
حوالو 36 :	The Author G.R Hunter, The script of Harappa and Mohen Jo Daro and its connection with other

	scripts. Published by Munshiram Mohanlal, Publisher PVT. New Delhi this eidition 2003. Orginal Published 1934.P.No: 222
حوالو 37 :	ساڳيو - ص - 244
حوالو 38 :	Author: CARL FAULMANN, SCHRIFTZEICHEN UND ALPHABET Aller Zeiten und VÖlker WIENT 1880, DRUCK UND VERLAG DER KAISERLICH-KNOGILICHEN HOF-UND STARTS DRUCKEREL, 2004-P.No: 192
حوالو 39 :	ساڳيو - ص — 12
حوالو 40 :	ساڳيو - ص - 42
حوالو 41 :	ساڳيو - ص - 76
حوالو 42 :	ساڳيو - ص - 84
حوالو 43 :	ساڳيو - ص - 125
حوالو 44 :	ساڳيو - ص - 170
حوالو 45 :	ساڳيو - ص - 165
حوالو 46 :	ساڳيو - ص - 166
حوالو 47 :	ساڳيو - ص - 168
حوالو 48 :	ساڳيو - ص - 121
حوالو 49 :	ساڳيو - ص - 149
حوالو 50 :	The Author, Rekha Rao, Symbology raph in Indus Seals, 215 (First Edition) 217 (Second Eddition)

	P.No: 193
حوالو 51 :	The Author G.R Hunter, The script of Harappa and Mohen Jo Daro and its connection with other scripts. Published by Munshiram Mohanlal, Publisher PVT. New Delhi this eidition 2003. Orginal Published 1934.P.No: 222
حوالو 52 :	ساڳيو - ص — 243
	باب چوٿون
حوالو 53 :	الانا، غلام علي ڊاڪٽر، ”لاڙ جي ادبي ۽ ثقافتي تاريخ“، ڊي-فل (سنڌيءَ) لاءِ پيش ڪيل ٿيسز انسٽيٽيوٽ آف سنڌالاجي، سنڌ يونيورسٽي آف سنڌ، ڄامشورو، ڇاپو پهريون 1977ع، ڇاپو ٻيو 2012ع، ص 211
حوالو 54 :	Author: CARL FAULMANN, SCHRIFTZEICHEN UND ALPHABET Aller Zeiten und VÖlker WIENT 1880, DRUCK UND VERLAG DER KAISERLICH-KNOGILICHEN HOF-UND STARTS DRUCKEREL, 2004-P.No: 121
حوالو 55 :	ساڳيو - ص - 146
حوالو 56 :	ساڳيو - ص - 177
حوالو 57 :	Lena Dragovic. Learn to read Serbian in 5 days published by Wolfedal press. 2018, P.No: 9
حوالو 58 :	How to speak Ukrainian a comlete Ukranian guide

	P.No: 33
حوالو 59 :	Author: CARL FAULMANN, SCHRIFTZEICHEN UND ALPHABET Aller Zeiten und VÖlker WIENT 1880, DRUCK UND VERLAG DER KAISERLICH-KNOGILICHEN HOF-UND STARTS DRUCKEREL, 2004-P.No: 155
حوالو 60 :	ساڳيو - ص - 97
حوالو 61 :	ساڳيو - ص - 137
حوالو 62 :	ساڳيو - ص - 136
حوالو 63 :	ساڳيو - ص - 87
حوالو 64 :	ساڳيو - ص - 182
حوالو 65 :	ساڳيو - ص - 35
حوالو 66 :	ساڳيو - ص - 125
حوالو 67 :	رنگريز، غلام حسين سنڌيڪار، مصنف محمد اسماعيل، ”فن تحرير جي تاريخ“، سنڌي ٻوليءَ جو بااختيار ادارو، ڇاپو پهريون نومبر 2016ع ص
حوالو 68 :	الانا، غلام علي ڊاڪٽر، ”لاڙ جي ادبي ۽ ثقافتي تاريخ“، ڊي-فل (سنڌيءَ) لاءِ پيش ڪيل ٿيسز انسٽيٽيوٽ آف سنڌالاجي، سنڌ يونيورسٽي آف سنڌ، ڄامشورو، ڇاپو پهريون 1977ع، ڇاپو ٻيو 2012ع، ص 212
حوالو 69 :	ساڳيو - ص - 213

حوالو 70 :	ساڳيو - ص - 214
حوالو 71 :	ساڳيو - ص - 215
حوالو 72 :	ساڳيو - ص - 216
حوالو 73 :	Author: CARL FAULMANN, SCHRIFTZEICHEN UND ALPHABET Aller Zeiten und VÖlker WIENT 1880, DRUCK UND VERLAG DER KAISERLICH-KNOGILICHEN HOF-UND STARTS DRUCKEREL, 2004-P.No: 121
حوالو 74 :	ساڳيو - ص - 125

باب پنجون

حوالو 75 :	Author: CARL FAULMANN, SCHRIFTZEICHEN UND ALPHABET Aller Zeiten und VÖlker WIENT 1880, DRUCK UND VERLAG DER KAISERLICH-KNOGILICHEN HOF-UND STARTS DRUCKEREL, 2004-P.No: 53
حوالو 76 :	Author JAMES NORMAN, ANCESTRAL VOICES Decoding ANCIENT LANGUAGES Published by Four Winds Press Prinited in the United State of America Library of congress catalong Carl Numser 75-144-26 P.No: 167 1975, P.No: 209-210
حوالو 77 :	Author: CARL FAULMANN, SCHRIFTZEICHEN UND ALPHABET Aller Zeiten und VÖlker WIENT 1880, DRUCK UND VERLAG DER KAISERLICH-

	KNOGILICHEN HOF-UND STARTS DRUCKEREL, 2004-P.No: 39

باب ڇهون

حوالو 78 :	ساڳيو - ص - 125

باب ستون

حوالو 79 :	World Book A-I The World Book Encyclopedia 2016 world book, Inc. a. 180 North La Salla Street Chicago- II-60601. USA. P.No: 382
حوالو 80 :	Author: Donald Strong, The Early Etruscan G.P. Putnam's Sons Publisher since 1838. 200 Madison Avenue, New York N.Y. 10016. First Published by 1968. P.No: 26
حوالو 81 :	ساڳيو - ص - 26
حوالو 82 :	ساڳيو - ص - 137
حوالو 83 :	Author: GiULiAND BONFANTE AND LARISSA BONFANTE THE ETRUSCAN LANGUAGE AN INTRODUCTION PRESS First First Publihsed 1983. By Manchester, Universitry, The Revised Published 2002. Oxford Road, Manchester M 13 9NR. UK. New York N.4 USA P.No: 31
حوالو 84 :	The Author G.R Hunter, The script of Harappa and Mohen Jo Daro and its connection with other scripts. Published by Munshiram Mohanlal,

	Publisher PVT. New Delhi this eidition 2003. Orginal Published 1934.P.No: 227
حوالو 85 :	ساڳيو - ص - 213
حوالو 86 :	ساڳيو - ص - 224
حوالو 87 :	ساڳيو - ص - 222
حوالو 88 :	ساڳيو - ص - 218
حوالو 89 :	ساڳيو - ص - 225

باب ستون (ب)

حوالو 90 :	Author: GiULiAND BONFANTE AND LARISSA BONFANTE THE ETRUSCAN LANGUAGE AN INTRODUCTION-REVISED EDITION First Publihsed 1983. by Manchester University Press. This Published edition Published 2002, First Digital Paperback Edition Published 2007. P.No: 1
حوالو 91 :	ساڳيو - ص - XXVIII
حوالو 92 :	ساڳيو - ص - 3
حوالو 93 :	ساڳيو - ص - 14
حوالو 94 :	The Author G.R Hunter, The script of Harappa and Mohen Jo Daro and its connection with other scripts. Published by Munshiram Mohanlal, Publisher PVT. New Delhi this eidition 2003. Orginal Published 1934.P.No: 240

حوالو 95 :	ساڳيو - ص - 241
حوالو 96 :	ساڳيو - ص - 211
حوالو 97 :	ساڳيو - ص - 218
حوالو 98 :	ساڳيو - ص - 235
حوالو 99 :	Author: GiULiAND BONFANTE AND LARISSA BONFANTE THE ETRUSCAN LANGUAGE AN INTRODUCTION-REVISED EDITION First Publihsed 1983. by Manchester University Press. This Published edition Published 2002, First Digital Paperback Edition Published 2007. P.No: 7
حوالو 100 :	ساڳيو - ص - 55
حوالو 101 :	ساڳيو - ص - 135
حوالو 102 :	ساڳيو - ص - 132
حوالو 103 :	ساڳيو - ص - 134
حوالو 104 :	ساڳيو - ص - 176
حوالو 105 :	ساڳيو - ص - 179
حوالو 106 :	ساڳيو - ص - 175
حوالو 107 :	ساڳيو - ص - 182

ناري پبليڪيشن جا شيع ٿيل ڪتاب جيڪي وڪري لاءِ موجود آهن

1	روشن چانورو (ڪهاڻيون)	ثميرا زرين	50/=
2	پيار جو آئينو (ناول)	وشنو ڀاٽيا	25/=
3	داستان مير (شاعري)	مير غلام الله خان ٽالپور	50/=
4	هٿ ريکان ڪان خالي (ناول)	محمود مغل	20/=
5	علي بابا گم (ٻالڪ ناول)	جيورام جوشي	20/=
6	اسين جيئرا آهيون (آتم ڪٿا)	محمود مغل	75/=
7	هٿين هٿ ڪڙول (جيل ڊائري)	طارق اشرف	100/=
8	ماندي ٿي نہ مارئي (شاعري)	استاد بخاري	100/=
9	امريڪا جا رنگ (سفرنامو)	ڊاڪٽر حيدر سنڌي	75/=
10	ستارن ۾ لڪيل سوڪي جي ڪهاڻي	ايريا انجنيئرنگ موتن	100/=
11	غزل چو نہ چوان (شاعري)	نذير ناز	150/=
12	جيون ليڪا (ناول)	منصور ٿلهو	80/=
13	نم جي چانوري ۾ (شاعري)	عذرا سرور	100/=
14	جي هانءُ نہ هاري (ڪهاڻيون)	منصور ٿلهو	80/=
15	اڻوري چاهتن ۾ گهري اڻوري لڙڪ (شاعري)	اردو ۾ ميمونا رائو علي	100/=
16	زندگي يوگ (ناول)	منصور ٿلهو	100/=
17	رڌڻي جي راڻي (رڌ پچاءُ جو ڪتاب)	پونم بلواڻي	
18	امن جي تلاش (ڪهاڻيون)	شگفتہ شاهہ	
19	لهرن لڪ لباس (مضمون)	نذير ناز	
20	ڪيئن وساريان ويڙهيچن	وينا شرنگي	
21	يوگ آسڻ	چئنچنداس رامچنداڻي آريہ شيوڪ	
22	جيل ڪي ڊائري (جيل ڊائري اردو ۾)	اختر بلوچ	

ڪتاب گهرائڻ لاءِ ايڊريس
ناري ميڊيا سينٽر 443/3 صدر حيدرآباد

ناري پبليڪيشن جا شايع ٿيل ڪتاب

1	هيل نہ ڪوسنگ ڪاٿم	نذير ناز	5 مئگزين
2	ڪل اج خستوري	نذير ناز	5 مئگزين
3	منهنجون اکيون آليون	نذير ناز	5 مئگزين
4	ڏاهيون ڏک ڏسن	نذير ناز	5
5	مان آڪ جوپن	نذير ناز	5
6	اڃايل ناري	نذير ناز	6
7	اُڏران ها هُن پار	نذير ناز	6
8	تنهنجي تند تنوار	نذير ناز	6
9	ڏيئا ڏيئا لاٽ اسان	نذير ناز	6
10	ڏنڏلا ڏنڏلا خواب	نذير ناز	6
11	هي کهڙو بنڌڻ	نذير ناز	6
12	هڪ ڇوڪري عجيب ملڪ ۾	نذير ناز (ٻارن لاءِ)	6
13	هنج	نذير ناز (ٻارن لاءِ)	6
14	سوني زنجير	حميد سنڌي (ٻارن لاءِ)	6
15	هيلو ڪو وري آ (ڪهاڻيون)	نذير ناز	15
16	راڻا جي راجپوت (ڪهاڻيون)	حميد سنڌي	12
17	جهرٽا (ڪالم)	نذير ناز	15
18	پياسي ڌرتيءَ پياسي دلڙيون	ڪرشن ناز	12
19	زلزلو (ناول)	ڊاڪٽر نجم عباسي	30
20	روپ ۽ بهروپ (ناول)	خواجہ احمد عباس	10
21	وڇوڙو (ڪهاڻيون)	سنڌري اُتم چنداڻي	15
22	سنگت رڪ سچن سان (مئگزين)	نذير ناز	20

لکپڙهہ ۽ ڪتاب گهرائڻ لاءِ ايڊريس
ناري ميڊيا سينٽر 443/3 صدر حيدرآباد